תלמוד בבלי · אחרונים · בן יהוידע

בן יהוידע על קידושין

רבי יוסף חיים מבגדאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בן יהוידע על קידושין

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בן-יהוידע-על-קידושין/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 4
דף ב: 4
דף יג. 9
דף יג: 12
דף כ. 12
דף כא: 13
דף כב. 14
דף כב: 16
דף כה. 17
דף כט: 20
דף ל. 26
דף ל: 31
דף לא. 38
דף לא: 44
דף לב: 47
דף לג. 49
דף לג: 50
דף לו. 51
דף לח. 52
דף לט: 54
דף מ. 59
דף מ: 67
דף מא. 70
דף מט. 73
דף מט: 73
דף נב: 74
דף נג. 75
דף נט. 76
דף סא: 78
דף סב. 80
דף סו. 81
דף סו: 85
דף סט. 86
דף סט: 86
דף ע. 87
דף ע: 92
דף עא. 94
דף עא: 97
דף עב. 98
דף עב: 100
דף עו: 102
דף פא. 104
דף פא: 110
דף פב. 115
דף פב: 117

דף ב.

הָאִשָּׁה נִקְנֵית בְּשָׁלֹשׁ דְּרָכִים בַּכֶּסֶף וּבִשְׁטָר וּבַבִּיאָה. נראה לי בס"ד דגם התורה מכונית בשם אשה לישראל כמו שנאמר 'תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב' אל תקרי מורשה אלא מאורסה (פסחים מט:), נקנית לאיש ישראל בשלשה דרכים הללו **בַּכֶּסֶף** שיוציא כספו לשכור לו רב פקח וחריף וירא שמים שילמדנו תורה **וּבִשְׁטָר** שיהיה לו ספרים יקרים ומוגהים שילמוד בהם ונקנית **בְּבִיאָה** הוא רמז להתשת כוחו של אדם שיוציא כוחו ושומן בשרו ביגיעתו בה וכמו שאמרו חכמי המוסר אין אדם משיג התורה אלא עד שיקיא ויוציא מקרבו כל חלב שינק מדדי אמו וכן אמרו רז"ל (ברכות סג:) אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה שנאמראָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל (במדבר יט, יד), וזהו הביאה באשה הגופניית שתהיה על ידי זרע האדם שהוא כוחו ועצמותו אשר בפנים שנותנו באשה בבואו עליה.

והנה שלשה דרכים שהאשה נקנית בהם הם ראשי תיבות 'כבש' [כֶּסֶף שְׁטָר בִּיאָה] שהוא זכר והוא מסטרא דרחמי וסופי תיבות הנזכר הוא 'פרה' [כֶּסֶף שְׁטָר בִּיאָה] שהיא נקבה והיא מסטרא דדינא ונרמז הזכר למעלה והנקבה למטה שגובר החסד על הדין ונרמזה האשה בשם תורה לסימנא טבא שהיא פרה ורבה.

דף ב:

לָא קַשְׁיָין, הָכָא דְּבַתּוֹרָה קָאֵי, וְתוֹרָה אִיקְרִי לְשׁוֹן נְקֵבָה, דִּכְתִיב "תּוֹרַת ה' תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ". הקשה מהרש"א ז"ל אמאי מייתי האי קרא מספר תהלים ולא הביא פסוק וְזֹאת הַתּוֹרָה (דברים ד, מד) הכתוב בתורה? עיין שם. ונראה לי בס"ד האי קרא עדיף דכתיב ביה תרי מילי בזה אחר זה בלשון נקבה דכתיב תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ (תהלים יט, ח).

והנה מלבד פסוק 'וְזֹאת הַתּוֹרָה' שהביא מהרש"א יש פסוק קודם ממנו והוא לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ (שמות יג, ט) 'תהיה' לשון נקבה, אך באמת גם גבי תורה מצינו דנקיט לשון זכר ולשון נקבה בפסוק אחד והוא בפרשת בשלח תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם (שמות יב, מט) דתיבת 'אחת' לשון נקבה ו'יהיה' לשון זכר

וכן בסוף שלח לך כתיב תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה (במדבר טו, כט) ונמצא להפך בפרשת טהרות זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע (ויקרא יד, ב) 'זאת' ו'תהיה' לשון נקבה ולא אמר 'יהיה'.
ונראה לומר היינו טעמא דאתמר גבי תורה לשון זכר ולשון נקבה משום דאית לן שתי תורות, שבכתב זכר ושבעל פה נקבה ולכן נקיט בתורה תרי לישני של זכר ושל נקבה מיהו רובה דקראי נקטי על התורה לשון נקבה משום דעיקר הלימוד שידע האדם ממנו הדרך אשר ילך בה והמעשה אשר יעשה הוא עסק תורה שבעל פה שהיא בסוד נקבה לכך רובה דקראי נקטי על התורה לשון נקבה.
ועוד נראה לי בס"ד הטעם דנקיט בתורה לשון זכר ולשון נקבה ורובא דקראי היא לשון נקבה כי התורה מתשת כוחן של לומדיה כנקבה ורובא הכי הוו אי נמי רובא דקראי לשון נקבה שהיא סוד תורה שבעל פה לרמוז עיקר האמונה והלימוד הוא בתורה שבעל פה שהוא סוד נקבה.
הָתָם דְּבַמִּלְחָמָה קָאֵי, דְּדַרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה, וְאֵין דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לַעֲשׂוֹת מִלְחָמָה (**תהלים יט**, ח). הנה כתבתי בס"ד במקום אחר היתר הנשים דעמון ומואב לדעת רבי שמעון דדריש טעמא דקרא 'עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם' (דברים כג, ה) איש דרכו לקדם ואין אשה דרכה לקדם (יבמות עג.), אין נסמך טעם זה על פסוק 'כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה' (תהלים מה, יד) דיש לומר זה לא נאמר אלא בישראל אבל באומות העולם גם אשה דרכה לקדם והוא הדין לענין מלחמה אך טעם זה נסמך על פסוק 'בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ' (דברים כח, ז) דאיירי באומות העולם ונקיט לשון זכר אחד ולא אחת ובזה הותרו שתי נשים רות המואביה ונעמה העמונית.
ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב 'טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן הָאֶחָד' (קהלת ד, ט) היינו השנים שהם רות ונעמה מן האחד מן פסוק של אחד דכתיב 'בְּדֶרֶךְ אֶחָד' לשון זכר ולפי זה לדעת רבי שמעון ההיתר הוא מן אות ד' דאחד דלא כתיב 'אחת' בתי"ו ולדעת רבי יהודה הוא מן אות יו"ד ד'עַמּוֹנִי' וד'מוֹאָבִי' (דברים כג, ד).
ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב 'וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָד' (שמואל א' יט, ט) רצונו לומר באותיות 'יָד' שהם יוד ד'מוֹאָבִי' ודלת ד'אֶחָד' אשר בפסוק 'בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ' ולכן מספר שם

דוד [14] הוא י"ד ולכן נכתב בדברי הימים (דברי הימים א' יא, א) דָּוִיד ביוד שיש בשמו אותיות יד ועל זה התפלל עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו.

מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה "כִּי יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה", וְלֹא כְּתִיב "כִּי תִּלָּקַח אִשָּׁה לְאִישׁ" (**דברים כב, כד**). מקשים אמאי ניחא ליה טפי בהיכא דכתיב 'כִּי תִּלָּקַח'? ונראה לי בס"ד משום דמסיים הכתוב 'וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים' ועל הרוב לא ימצא כן שישנאה בהיכא דבתחילה הוא רדף אחריה ליקח אותה אלא ימצא בהיכא דהיא רדפה אחריו שתלקח אליו לכך אי הוה אמר'כִּי תִּלָּקַח' עדיף טפי.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו תירץ דלשון 'כִּי תִּלָּקַח' עדיף ליה דמשמע תלקח בין אם הוא נתן כסף הקדושין בין אם היא נתנה והוא אדם חשוב אבל 'כִּי יִקַּח' משמע שהכסף הקיחה בא ממנו דוקא ולא ממנה עד כאן דבריו נר"ו.

מָשָׁל לְאָדָם שֶׁאָבְדָה לוֹ אֲבֵדָה, מִי חוֹזֵר עַל מִי? בַּעַל אֲבֵדָה מְחַזֵּר עַל אֲבֵדָתוֹ (**דברים כב, כד**). יש להבין אין דומה הנמשל למשל, דאבידה אין בה דעת שתהיה מחזרת על בעלה אבל האשה יש בה דעת ואפשר שתהיה היא מחזרת על בעלה ואין דנין אפשר מן אי אפשר. ועוד האשה היא נולדה מאביה ואמה ושלהם היא ואיך נעשית אבדה של האיש? אבל אבדה דעלמא היא היתה אצל בעלה בתחלה ואבדה ממנו ולכך הוא מחזר עליה להשיבה אליו כאשר היתה אתו בתחלה.

ונראה לי בס"ד דמצינו בגמרא (כתובות נז.) דאמרי נותנים לבתולה שנים עשר חודש קודם הנשואין כדי להכין צורך קשוטיה וצריך להבין למה כולי האי לתת זמן ארוך כל כך שהוא שנים עשר חודש, ופרשתי בס"ד על פי משל שכתב הרב אהל יעקב ז"ל פרשת יתרו שהביאו שם על מתן תורה.

ואנא עבדא אמשיל אותו על ענין זה והוא כי גדול אחד היה רב ומורה בעיר גדולה כמה שנים ולעת זקנותו רצה לבקש לו מנוח לבלתי יטרד בעסקי ההמון הגדול הזה ועלה בדעתו לכתוב לעיר קטנה הסמוכה אליו שיקבלוהו למורה כי שם אנשים מעט וקרא לראשי עירו וישאל אותם לחוות דעתם אם הם מסכמים עמו על הדבר הזה. ויאמרו לו רבינו כטוב בעיניך עשה ויכתוב אל ראשי העיר האחרת לאמר אם תאבו קבלוני למורה והם תכף קבלוהו ויבחרו מהם אנשים ויקחו עגלות וישלחו לשם

לשאת אותו ואת ביתו.
ויהי בבא העגלות קרוב לפתח העיר ויתקבצו גדולי העיר ויריבו עם האנשים הבאים באומרם לא ניתן הרב שלנו לצאת מן העיר ויגרשום לחזור, ויבואו אנשי העיר האחרת אצל הרב ויספרו לו וישלח הרב אחר ראשי העיר ויאמר להם הלא תחלה שאלתי את פיכם ונתרציתם ועתה למה חזרתם? ויאמרו לו חלילה לנו מלשנות דבורינו קום לך ועשה כרצונך ויאמר לאותם אנשים שיגישו העגלות להכניסם העיר.
ויהי הם נכנסו בפתח העיר ויחזרו גדולי העיר ויתקבצו עליהם ויריבו עמהם ולא הניחום לבא ויעמידו העגלות ויבואו עוד הפעם לפני הרב ויאמרו לו עוד באו עלינו פעם שנית ויריבו אתנו ואינם רוצים שתלך עמנו! וחזר וקרא את ראשי העיר ואמר לו מה זאת תעשו, למה חזרתם בכם? ויאמרו לא חזרנו בנו עשה כרצונך להביא העגלות! ויאמר הרב לאותם האנשים הנה בעתה נתנו לי דיבור עוד הפעם תלכו עתה ותביאו העגלות לביתי וכן עשו.
וכאשר קרבו סמוך לבית הרב נתקבצו ראשי העיר עליהם ויכום הכה ופצוע וינתקו המוסרות ויריבו אתם לאמר את רבינו הגדול אתם באים לקחתו? לא ניתן אותו לצאת מאתנו!
ויכנסו האנשים בבית הרב ויאמרו לו כי עתה הוסיפו להכות אותנו גם כן וככה וככה עשו! ויחזור הרב ויקרא את ראשי העיר ויאמר אליהם מה הדבר הזה אשר אתם עושים שאתם משחקים בי? ויאמרו לו חלילה לנו לשחק בך ורק אנחנו עושים כן לטובתך לכבודך ולתפארתך יען כי אתה כתבת אל אנשי אותה העיר לקבל אותך ומי יודע מה הם חושבים בלבם אולי דומים שגדולי עירינו שאטו בך לגרשך בשביל איזה סיבה ואם כן תהיה נקלה בעיניהם לאמר 'מי זה בא לגור בארצינו?' לכן יעצנו בינותינו לעשות כה להראות לעיניהם חיבתך אצלינו כי בזה ידעו שאתה יקר ונכבד אצלינו ולא רצינו שתצא מאתנו אלא בקושי גדול לאהבת רצונך ואז יכירו בכבודך ויזהרו בך תמיד! עד כאן עיין שם.
ועתה נבא לדבר בנמשל הנה תאמר נא בחייך הטובים אם אדם יש לו שפחה היתכן שיקבל ליתנה לאחרים? ואיך זה אבי הבת לא די שנותן בתו לאחד בחנם אלא

אדרבה הוא נותן לו מעות הרבה שיקחנה? ובזה יש פתחון פה לומר כל כך רעה בעיניו שנותן מעות הרבה כדי להוציאה מביתו ללכת אל איש אחר! ככה תשפוט השערת השכל על הדבר הזה. מיהו אליבא דאמת אין הדבר כן כי באמת היא טובה מאד ויקרה בעיני אביה ואמה ואביה מוציאה מביתו לתת אותה לאיש אחר לטובתה ולהפיק רצונה דאין אשה אלא לבנים (כתובות נט:) וזו היא תשוקתה ועוד גם כן האשה תאותה בתשמיש יותר מן הזכר ואם לא תנשא לאיש אחר איך תמלא תאותה ואיך תוליד בנים? ומחמת שהיא יקרה בעיני אביה הוא מוציא מעות הרבה בנדונייה שלה ובהוצאות חופתה כדי למלאת רצונה וחפצה ולעשות לה טובתה.

ואף על פי שדבר זה ידוע לכל אדם שכך הוא האמת כי האב מרוב חבתו בבתו הוא משיא אותה ונותן ממון הרבה ביציאתה מביתו עם כל זה חשו חכמים בשביל כבוד בנות ישראל ועשו להם תיקון זה שנתנו לבתולה שנים עשר חודש לישב בבית אביה להכין קשוטיה כדי לעשות מזה הזמן הארוך הוכחה שהיא חביבה ויקרה אצל אביה כי מסתמא החתן לא יוכל לסבול להתאחר כל כך עת החופה ובודאי אחר שלשה חדשים או ארבע ישלח אמצעים לבית חמיו לעשות הנשואין במזומן ואביה לא ירצה וימתין עוד חודש או שני חדשים וישלח עוד אמצעים שידברו עם חמיו למהר לעשות הנשואין וגם כן לא ירצה ועוד ישלש לשלוח ואז דבר זה הוכחה גדולה דאין האב קץ בבתו להוציאה מביתו דאם הוא כך היה תכף נותן אותה לחתן בשלוח הראשון אלא ודאי היא חביבה אצלו ומה שהשיאה ונותנה לאיש אחר בעל כרחו עשה כן בשביל טובתה והראיה קשה עליו פרידתה אף על פי שכבר ארסה החתן ונעשית שלו וכמו שהגידו ראשי העיר להרב טעמם ונימוקם בענין הסירוב לכך תקנו שנים עשר חודש שהוא זמן ארוך כדי שעל ידי כך יתגלה ויתפרסם חבוב הבת ויקרה יען דזמן ארוך כזה מסתמא לא יוכל החתן להתאפק ולהמתין אלא ישלח אמצעים לחמיו למהר לעשות הנשואין וכיון דחמיו לא ירצה בכך אז בזה ניכר יקרת הבת.

ולפי זה מובן הדבר דלכן כתב 'כִּי יִקַּח' ללמדך שצריך האיש להיות מחזר על האשה ליקחנה ולא יהיה האב מחזר לתת את בתו להשיאה כדי שלא יאמרו זו געולה ומאוסה אצל אביה ולכך מוציאה מביתו ומחזר אחר איש ליקחנה ולעולם דבר זה

הכתב קבעו חובה לטובת כבודה של האשה כך ראוי להיות על פי השערת השכל. ואם תאמר הא קא חזינן כמה זווגים שהם נעשים מכח השתדלות אבי הכלה שהוא מחזר ומשתדל בכל כוחו לתת בתו לאיש הזה ואיך עושה כן והלא מזה יוצא גרעון להכלה מטעם הנזכר? הנה אליבא דאמת אין יוצא גרעון מזה כפי מה שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל על פי הקדמה מרבינו האר"י ז"ל שבכל חתן וכלה יש זווג ראשון וזווג שני דהיינו טרם בואם לעולם הזה יזדווגו הנשמות שלהם למעלה בעולם הנשמות וזה נקרא זווג ראשון וכמו שכתב בספרו 'רוממות אל' על התהלים (סימן מה) עיין שם. ולפי זה נמצא כלה זו היתה של החתן הזה וזכה בה בעולם הנשמות ובבואם לעולם הזה נפרדו ובאו כל אחד במקום אחר והרי עתה נקראת אבידתו כי שלו היא מקדמת וראוי שתחזור האבדה לבעלה ומאחר דעתה יש לה דין אבדה ומתקרייא אבידתו של בעל הנה אם אביה יתעורר מעצמו וישתדל להוציאה מביתו ולתת אותה לזה הבעל שהיה בן זוגה בעולם הנשמות אין יוצא גרעון להבת מחמת כן כי האב אינו נותן שדהו מפני רעתה אלא לעולם חביבה ויקרה בעיניו ורק הוא רוצה לקיים השבת אבידה לבעלה ונמצא המשל של האבידה פרשו לנו חכמים הטעם הזה.

ובזה יובן בס"ד המאמר כאן מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה 'כִּי יִקַּח' וכו' מִפְּנֵי שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לְחַזֵּר עַל אִשָּׁה וכו' ואם תאמר והלא יש כמה בני אדם שהם אבות הבנות שהם מחזרים ומבקשים את החתן שיקח את בתם ואם כן זה גרעון גדול להם לזה אמר מָשָׁל לְבַּעַל אֲבֵדָה וכו' רצונו לומר אל תחשוב שהכלה היא זרה מן החתן אלא היא אבידתו שכבר נעשית אשתו בעולם הנשמות ושלו היא מכבר ועתה בבואם לעולם הזה נחשבת אבידתו ועל כן אם אביה מחזר לתת אותה להחתן אין זה גנאי לה אלא הוא משיב אבידה לבעליה.

דף יג.

כָּל שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּטִיב גִּיטִּין וְקִדּוּשִׁין, לֹא יְהֵא לוֹ עֵסֶק עִמָּהֶן. מקשים הוה ליה למימר קדושין וגיטין ועיין מהרש"א ז"ל? ונראה לי בס"ד דלא זו אף זו קתני דענין גיטין חמיר משום דיש לאשה חזקת אשת איש אבל בקדושין יש לאשה חזקת פנויה ולכן

לא מבעיא גיטין דלא יהא לו עסק עמהן אלא גם קדושין נמי כן.

ועוד נראה לי בס"ד דשמואל איירי בהמסדר גיטין וקדושין ולכן הוי לא זו אף זו כי המסדר גיטין ומגרש אם טעה בגט פסול נמצא מתיר אשת איש לעלמא בלא גט אך המסדר קדושין אם טעה ולא סידר קדושין המועלין לפום דינא אין כאן איסור ערוה דאם האשה נשאת לבעל בלא כסף קדושין נקנית בביאה ואפילו אם יבא אדם על אשה פנויה ותתעבר ממנו אין בניה ממזרים אלא כשרים הם ואין כאן איסור ערוה.

ועל דרך המוסר נראה לרמוז בס"ד דרמז לפי דרכו שהאדם יעשה גיטין לכוחות היצר הרע בשמירת הלאוין שכופה יצרו ופורש מן האיסור ועל ידי כך מגרש כוחות הסטרא אחרא המתחברים עמו אשר חבורם ודיבוקם עמו מכונה בשם נשואין וכמו שאמרו המפרשים ז"ל על פסוק 'הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי' שהוא לשון נשואין ואלו הגיטין יהיו על ידי קיום חלק סור מרע ואחר שיעשה גיטין לכוחות היצר הרע וכוחות הטומאה מקרבו אז יעשה קדושין לכוחות היצר הטוב ולחלקי הנשמות שיבואו ויחנו בקרבו ואי אפשר להיות הוא מדור לאלו אלא עד שיצאו אלו ולכן הפסוק אמר תחלה סור מרע ואחר כך אמר ועשה טוב וידוע בין לחלק סור מרע בין לחלק עשה טוב צריך חכמה וידיעה והבנה כי עם הארץ אומר לטוב רע ולרע טוב יען דאין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד (משנה אבות ב, ה) ולכן צריך שידע האדם בטיב גיטין וקדושין הנזכרים שאם לא ידע אפשר דבתיקון עושה קלקול יותר.

וְקָשִׁים לָעוֹלָם יוֹתֵר מִדּוֹר הַמַּבּוּל (הושע ד, ב). הקשה מהרש"א ז"ל איך יהיו קשים יותר מדור המבול דהיו חוטאין במזיד ובודאי איסור והכא ספק אשת איש וקצת שוגג עיין שם.

ונראה לי בס"ד בדור המבול היו חוטאים באשת איש וכיוצא הכל להנאתם וכיון דיש להם הנאה גדולה בזה הנה הם אנוסים מיצר הרע אך כאן העוסק בגיטין וקדושין דמתיר אשת איש לעלמא מכח טעות וחסרון דעת אין לו הנאה מזה דלאו איהו גופיה בועל האשה הזאת ונמצא גורם איסור אשת איש וממזרים אף על פי שאין לו הנאה מזה וכיון דאין לו הנאה לגופו אין זה אנוס מיצר הרע דלא חשיב האדם אנוס מיצר הרע אלא אם כן היכא דיש לו הנאה ועוד הוא מכשיל אנשים צדיקים באיסור ערוה

דאם הוא התיר אשת איש וזו האשה נשאת לאחר על פי הוראתו נמצא הן האיש הנושא הן האשה הנשאת עברו על איסור ערוה והם צדיקים באמת כי לפי תומם עשו על פי דבריו של זה שהוא חכם בעיניו.

וְאִלּוּ הָכָא, אֲפִלּוּ דָּגִים שֶׁבַּיָּם (**בראשית ז, כב**). נראה לי בס"ד הטעם שנעשה ההפרש בדגים ולא בדבר אחר, כי הדגים רומזים אל תלמידי חכמים שנקראים בשם דגים והטעם כמו שהדגים חיותם במים דוקא כן תלמידי חכמים חיותם בתורה שנמשלה למים ולכן איתא באבות דרבי נתן (אבות דרבי נתן מ, ט) דרש רבן גמליאל הזקן ארבעה דברים דג טמא דג טהור דג מן הירדן דג מן הים הגדול. דג טמא כיצד? בן עניים שלמד מקרא משנה הלכות אגדות ואין בו דעת. דג טהור כיצד? בן עשירים שלמד מקרא משנה הלכות ואגדות ויש בו דעת. דג מן הירדן כיצד? זה תלמיד חכם שלמד מקרא משנה הלכות ואגדות ואין בו דעת להשיב. דג מן הים הגדול כיצד? זה תלמיד חכם שלמד מקרא משנה הלכות ואגדות ויש בו דעת להשיב עד כאן. ולכן בעון זה של אותם חכמים העושים עצמן חכמים להורות בעריות והם אינם יודעים ומבינים בדברים אלו לוקים גם הדגים שנמשלו בהם חכמים ולומדי תורה.

ברם הא קשיא דקאמר תלמודא 'מַאי מַשְׁמַע?' ומסיק 'כְּדִמְתַרְגֵּם רַב יוֹסֵף' וגם על תרגומו של רב יוסף יש לשאול מאי משמע דאיירי בדיינים שמורין בעריות בטעות ודילמא הוא כפשוטו דקאי על המנאפין שבועלין אשת איש ומולידין ממזרים שזה העון של לידת ממזרים הוא נוסף על עון ביאתם על אשת איש?

ונראה לי בס"ד דמפיק לה מדנקיט קרא לשון ו'פָּרְצוּ' שהוא כמו 'וְכֵן יִפְרֹץ' (שמות א, יב) כלומר מולידין בנין דיש לדקדק למה נקיט לשון זה ד'פָּרְצוּ' יאמר וְיָלְדוּ? לכן מוכרח לומר דבא הכתוב לרמוז בזה על הדיינים המורין בטעות באיסור ערוה ומחמת כן אלו מולידים ממזרים מנשי ריעיהם ונקרא דבר זה על שם הדיינים כאלו הם המולידין את הממזרים ורמז על הדיינים דלשון זה של 'פָּרְצוּ' שהוא 'פה רצו' שהריצו פה שלהם להורות היתר בעריות בטעות ומחמת כן אשת איש נשאת לעלמא ומביאים ממזרים בעולם.

דף יג:

מִי כְּתִיב: '**וּפָרָצוּ**'? '**פָּרָצוּ כְּתִיב**. נראה לי בס"ד הכונה כיון דלא כתיב 'וּפָרָצוּ' בוא"ו כדנקיט ב'רָצֹחַ וְנָגֹב וְנָאֹף' (הושע ד, ב) שמע מינה דלא קאי תיבת פָּרָצוּ על אותם האנשים דנקיט בהו תיבת וְנָאֹף אלא זהו מלתא באפי נפשה דקאי על אחרים ולא על אותם המנאפים, ומי הם המולידים ממזרים חוץ מן המנאפים? אלא מוכרח לומר אלו המורין הלכה לפי דעתם שמתירים את איסור אשת איש ועל ידי כך באין ממזרין לעולם דנחשב להם כאלו הם ילדום והביאום.

ולהכי נקיט בהו לשון פָּרָצוּ שהוא לשון חוזק ותוקף כמו 'מַה פָּרַצְתָּ עָלֶיךָ פָּרֶץ' (בראשית לח, כט) כי אלו המורין ההלכות הם תקיפי ארעא ועל ידי תוקף שלהם הם מורין ונשמעין דבריהם ולכן יש אתנ"ח תחת תיבת וְנָאֹף כי אתנח מורה על סוף פסוק ותיבת פָּרָצוּ הוא פסוק בפני עצמו דלא קאי אדלעיל דאתמר עלייהו 'וְגָנֹב וְנָאֹף'.

דף כ.

בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשָׁה אֲבָקָהּ שֶׁל שְׁבִיעִית (ויקרא כה, יג). הא דכינה איסור שביעית בשם אבק ולא אמר 'איסור של שביעית'? נראה לי בס"ד שרמז לפי דרכו דאיסור זה כמו אבק המתפזר אנה ואנה על כל אשר ימצא בבית כותלים וזיזין וחלונות וכסאות ושלחנות ומטות וחפצים כן עונש איסור זה מתפזר על כמה דברים של אדם מטלטלין ושדות ובתים ובנותיו וגופו עצמו.

ואומרו '**בּוֹא וּרְאֵה**' נראה הכונה כי בהשקפה הראשונה ובמושכל הראשון תתלה עניינים אלו במקרה אך בא לכור המחקר לחקור ולדרוש בדברים אלו שתכנס בגוף הענין הזה לחקרו ולדרשו ולשקול בפלס את כל הדברים הנעשים ותראה איך הדברים מסובבים ונולדים מענין זה.

והנה נמצא המקשה ערפו ואינו שב מעון זה שבידו סוף כל סוף נענש בשבעה עונשים שהם (1) מכירת מטלטליו (2) ומכירת שדהו (3) ומכירת ביתו (4) ומכירת בנותיו (5) והלואה בריבית (6) ומכירת עצמו הרי ששה דברים ועם (7) הפסד ממונו שהיה לו בתחילה הרי הם שבעה דהא אינו מוכר מטלטליו עד שיאבד כל ממון שהיה ונמצא

שהם שבעה עונשין בשבעה מיני חסרונות שלוקה בהם לקיים מה שאמר 'וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל חַטֹּאתֵיכֶם' (ויקרא כו, כח).

ובזה יובן 'לֹא יָבוּזוּ לַגַּנָּב כִּי יִגְנוֹב לְמַלֵּא נַפְשׁוֹ כִּי יִרְעָב וְנִמְצָא יְשַׁלֵּם שִׁבְעָתָיִם אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ יִתֵּן' (משלי ו, ל-לא) והוא כי זה הנושא ונותן בפירות שביעית הוא גנב יען שהוא מרויח בדברים שאינם שלו שלא הרשהו השם יתברך עליהן '**וְנִמְצָא יְשַׁלֵּם שִׁבְעָתָיִם**' הם שבעה פרעניות ועונשין הנזכר ופירש עוד הכתוב ואמר אף על גב כי בפסוקים לא נתפרשו אלא רק ששה עונשים שהם מטלטליו ושדהו וביתו וכו' הנה עוד יש אחת קודם ששה פרעניות אלו והוא כי אין מוכר מטלטליו ושדהו וביתו אלא אם כן בתחילה '**אֶת כָּל הוֹן בֵּיתוֹ יִתֵּן**' שהוא ממון בעין ונמצא בצירוף פרענות זו הבאה בראשונה נעשו שבעה ונמצא זה ישלם שבעתים ורישא דקרא דאמר '**לֹא יָבוּזוּ לַגַּנָּב כִּי יִגְנוֹב**' נראה לפרשו בלשון תימה וכי לא יבוזו לגנב כי יגנוב? והלא נמצא בזה ישלם שבעתים! ודוק.

דף כא:

לֹא דִּבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרָע (**דברים כא, יא**). יש לדקדק הוה ליה למימר 'בעבור יצר הרע' ומאי 'כנגד'? ונראה לי בס"ד יצר הרע של זנות נמשך מן קליפת 'רע עין' לכן אמרו רז"ל (ירושלמי ברכות א, ה) עינא וליבא תרי סרסורי דעבירה אינון, וסרסור הראשון הוא העין כי תחלה עין רואה ואחר כך לב חומד ואחר כך איברים גומרים מעשה העבירה.

וידוע קליפת '**רע עין**' [400] מתחלקת לארבע מאות כוחות בסוד (בראשית לג, א) וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ, כי עשו היה דבק בקליפת רע עין ולכן כתיב 'וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ' (עובדיה א, יח) ולכן לבישת השק מכניע ומבטל ארבע מאות רוחות הרע הנזכר שהם מספר **קש** [400].

וגם אותו רשע רצה להתגבר ולהזדיין מאלו ארבע מאות כוחות שהם מספר ק"ש ולכן כתוב בו 'וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוּא לָבוּשׁ' (שמואל א' יז, ה) והיינו נראה לי בס"ד חלק התיבה לשתים וקרי בה 'קש קשים' רצונו לומר ק"ש כוחות של סטרא אחרא שהם

קשים ושין שניה קרי בה שי"ן ימנית.

והנה זה היצר של זנות מכניס באדם ארבע מאות כוחות של קליפת רע עין שהם מספר קש ובהם ממלא ארס של תאוה רעה בקרב האדם מעבר לעבר שבזה מכריחו לחטוא ולפגום בריתו בעריות כולם ולכן התורה התירה לו יפת תואר במלחמה כדי להשביע עין החומר שלו במקצת התאוה לפי שעה ובזה יוכל להתגבר על יצרו אחר כך להשליך ולשפוך הארס של הקש אשר בקרבו וישאר נקי וברו!

ופעולה זו של שפיכת הארס של זה הקש שישפוך מקרבו נרמזה באותיות שכנגד אותיות יצר הרע והוא כנגד אותיות הָרַע באלפא ביתא יש אותיות 'שפו' וכנגד יו"ד של יצר יש ך' הרי אותיות 'שפוך' וכנגד צר דיצר יש אותיות 'קש' הרי צירוף 'שפוך קש' רמוז כנגד אותיות יצר הרע.

ולזה אמר **לֹא דִּבְּרָה תּוֹרָה אֶלָּא** 'כְּנֶגֶד' **יֵצֶר הָרַע** רצונו לומר התירה ביאה על יפת תואר במלחמה בעבור הרמוז כנגד יצר הרע שהוא שפוך קש כלומר כדי שבזה המקצת שהותר לו במלחמה יוכל להתגבר לעשות פועל זה של שפוך קש שישפוך ארס של קש מקדם.

דף כב.

"**כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ**", **עִמָּךְ בְּמַאֲכָל, עִמָּךְ בְּמִשְׁתֶּה** (**דברים טו, טז**). נראה דבר זה קשה להתיישב על פי השכל שיהיה עבדו מתנת כספו כאדון לו!

ונראה לי בס"ד כי עשה השם יתברך חוקים לעבד זה שיהיה כאדון לרבו כדי שיוכל רבו להשתמש בו, דאם לא כן לא היה יכול להשתמש בו כדי שלא יהיה נראה שהוא עבד לו ובאמת כל איש ישראל עבד לה' ולא תחול עליו עבדות של בשר ודם, אך אחר שעשה לו חוקים שמהם נראה שהוא כאדון לרבו אם כן חוקים אלו הם מעידין שאין זה עבד אף על פי שהוא משמש את רבו ולכך הוא יכול להשתמש בו. ונמצא חוקים אלו הם לטובת האדון כדי שיוכל להשתמש בו ולזה אמר '**כִּי טוֹב לוֹ**' עשיתי חוקים שהם טוב לו כדי להודיע שהוא '**עִמָּךְ**' רצונו לומר מן העם שלך ואינו עבד לך. ברם יש להקשות כיון דאמר תחלה עִמָּךְ בְּמַאֲכָל עִמָּךְ בְּמִשְׁתֶּה, והדר מפרש שֶׁלֹּא

תְּהֵא אַתָּה וכו' היה לו לומר גם כן 'עִמָּךְ בְּמִטָּה' כיון דהוא מפרש על המטה גם כן באומרו שֶׁלְּךָ תְּהֵא אַתָּה יָשֵׁן עַל גַּבֵּי מוֹכִין וְהוּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי הַתֶּבֶן?

ונראה לי בס"ד כי לשון 'עִמָּךְ' משמע **בהשוואה אחת** ועל זה שפיר קאמר עִמָּךְ בְּמַאֲכָל עִמָּךְ בְּמִשְׁתֶּה, ומפרש כיצד? שֶׁלְּךָ תְּהֵא אַתָּה אוֹכֵל פַּת נְקִיָּה וְהוּא אוֹכֵל פַּת קִבָּר, שאם אין לך אלא ככר אחד נקיה וככר קיבר לא תאכל אתה הנקיה ותתן לו הקיבר אלא תהיו שוים בזה שאתה תאכל חצי ככר נקיה וחצי ככר קיבר והוא יאכל חצי ככר נקיה וחצי ככר קיבר דהא ודאי אי אפשר לומר שהעבד יאכל ככר הנקיה כולה והאדון יאכל הקיבר דוקא דהתורה אמרה 'עִמָּךְ' בהשוואה אחת ואין זה בהשוואה אחת אך אם שניהם יאכלו מזה ומזה הרי מתקיים מאמר 'עִמָּךְ' בהשוואה אחת.

וכל זה אפשר להיות בפת וביין אך במטה אי אפשר להיות בהשוואה אחת דאם יש לו כר מוכין וכר תבן אי אפשר שיחלקו אותם שיקח זה חצי כר המוכין וחצי כר התבן וזה יקח חצאים השניים אלא מוכרח שישן אחד על המוכין ואחד על התבן ואם יהיה האדון ישן על המוכין ויהיה העבד ישן על התבן הרי מגרע גרע לעבד ולא טוב לו, ואי אפשר לעשות ולכן מוכרח שישן העבד על המוכין והאדון על התבן ונמצא במטה אי אפשר לקיים 'עִמָּךְ' בהשוואה אחת אלא מוכרח שיהיה טוב לעבד יותר מרבו.

ולכן התנא בתחלת דבריו שדרש עִמָּךְ בְּמַאֲכָל עִמָּךְ בְּמִשְׁתֶּה שהוא רצונו לומר בהשוואה אחת, לא נקיט 'עִמָּךְ בְּמִטָּה' דזה אי אפשר להיות בהשוואה אחת לפי הסגנון שהוא מפרש בהם בהיכא דאין לו אלא כר מוכין וכר תבן שבזה מוכרח ליתן המוכין לעבד לקיים מאמר כי טוב לו והוא ישן על התבן.

ובזה יובן היטב סיום דברי הברייתא 'מִכָּאן אָמְרוּ חֲכָמִים הַקּוֹנֶה עֶבֶד עִבְרִי כְּקוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ' כי הוא שוה עמו שאוכל ושותה כמוהו ואין נעשה אדון וגדול עליו אך מכאן ממאי דסליק שהוא חלוקת השינה גבי כר הנה בזה יהיה אדון עליו כי כאן אי אפשר להיות שוה עמו ואם יקח הוא המוכין ויתן לעבדו התבן נמצא אינו מקיים

כי טוב לו ומוכרח שיהא העבד גדול מרבו כמו אדון לו דהא רבו ישן על כר התבן והעבד על כר המוכין.

דף כב:

מַה נִּשְׁתַּנָּה אׇזֶן מִכָּל הָאֵבָרִים שֶׁבַּגּוּף? אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: אׇזֶן שֶׁשָּׁמְעָה קוֹלִי עַל הַר־סִינַי [בְּשָׁעָה שֶׁאָמַרְתִּי] "כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים" וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים, וְהָלַךְ זֶה וְקָנָה אָדוֹן לְעַצְמוֹ, יֵרָצַע (ויקרא כה, נה). קשא ישראל לא שמעו בהר סיני אלא עשרת הדברות ופסוק זה לא נזכר בעשרת הדברות?

ונראה לי בס"ד נזכר ונרמז בפסוק אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים (שמות כ, ב) ולמה הוצרך לומר 'מִבֵּית עֲבָדִים'? פשיטה דהכי הוה! אלא לומר הוצאתי אתכם מבית עבדים כדי שתהיו על ידי כך עבדים לי כי כן הענין מחייב וכן היא המידה ונמצא מאמר הכתוב 'כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים' נאמר בסיני בפסוק זה. ברם מקשים, אם כן בכל דבר מצוה מעשרת הדברות אם עבר אדם עליו תרצע אוזנו משום דשמעה הצווי על הר סיני? ונראה לי בס"ד בדבר זה יש שייכות יותר לרציעת האוזן כי ידוע אוזן [64] גימטריא ס"ג שהוא סוד הבינה שמשם החירות כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל ולכן רק בדבר הזה אשר לא בחר זה בחירות ואהב העבדות תרצע אזנו ששמעה בסיני מפני שהאוזן רומזת לבינה מקום החירות.

אי נמי, קשא דבר זה יותר שצריך לו רציעת האוזן מפני כי להיות בוחר זה בעבדות של בשר ודם אם כן כל שכן שיבחר להיות עבד ליצר הרע וכיון שיהיה עבד ליצר הרע אז יעבירנו על כל התורה כולה ולכן רוצעו במרצע לעורר אותו על רע הנולד מזה שיהיה אחר כך עבד ליצר הרע שיעבירנו על מצות עשה ועל מצות לא תעשה. וידוע כי יצר הרע נקרא בשם 'כְּנַעֲנִי' דכתיב כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב (הושע יב, ח) ויצר הרע דעשה בפני עצמו ויצר הרע דלא תעשה בפני עצמו וכמו שאמרו בכונות השופר בראש השנה וב' פעמים כְּנַעֲנִי [200] הוא ארבע מאות כמנין מַרְצֵעַ [400].

ועוד נרמז במרצע על עבדות היצר הרע על פי מה שכתב הגאון חיד"א ז"ל בכסא דוד

בשם הרב חסד לאברהם ז"ל שאם האדם ישתקיע בטומאה של עונות ארבע מאות יום רצופים בלתי תשובה בנתים לא יהיה לו תקנה וישאר תחת שליטת יצר הרע כל ימיו! עד כאן דבריו עיין שם. ולכן רוצע אזניו ב'מרצע' שהוא מספר ארבע מאות לעורר אותו דאפשר שיהיה אחר כך עבד נרצע ליצר הרע ארבע מאות יום רצופים כמנין מרצע ואז אין לו תקנה שיהיה כחרש לא ישמע קול תורה וקול מוסר.

מַה נִּשְׁתַּנּוּ דֶּלֶת וּמְזוּזָה מִכָּל כֵּלִים שֶׁבַּבַּיִת? (**שמות כא**, ו). נראה לי בס"ד שלשה אלה שהם **אוזן** ודלת ו**מזוזה** שנבחרו לענין זה הם ראשי תיבות 'אדם' ותואר זה דאדם ניתן לישראל דוקא כמו שאמרו רז"ל (יבמות סא.) על פסוק אָדָם אַתֶּם (יחזקאל לד, לא) דאתם קרויין אדם ואין העכו"ם קרויין אדם, יען כי בישראל כתיב וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם (דברים ד, ד) ושם הוי"ה במילוי אלפין עולה מספר אדם [יו"ד ה"א וא"ו ה"א = 45]. ולכן זה שבחר לדמות עצמו לעכו"ם שהם עבדים של בשר ודם ומרוחקים מהשם יתברך ששמו עולה מספר אדם ולכן אין להם תואר זה דאדם, ירצע באופן זה שירצע אזנו בדלת ובמזוזה שיש בשלשה אלו.

או רמז לשם אדם כדי שיזכור מה שאיבד מידו תואר זה דאדם ובאמת יש ללמוד תוכחת מוסר מזה הענין של אוזן ודלת ומזוזה ובזה יובן רמז דברי התנא איזהו חכם הלומד מכל אדם (משנה אבות ד, א), רצונו לומר שילמוד מוסר מן שלשה דברים הנרמזים באותיות אדם.

ובזה יובן בס"ד מה שאמרו כאן שהיה רבי שמעון ברבי 'דּוֹרֵשׁ אֶת הַמִּקְרָא הַזֶּה כְּמִין חֹמֶר' ופירש צרור מרגליות או צרור הבושם התלוי בצואר והיינו כי בדרשה זו עשה שם אדם צרור מרגליות המכונסים ביחד תוך הצרור וכן בתיבת אדם צרור יחד שלשה דברים שהם אוזן ודלת ומזוזה.

דף כה.

מַאי טַעְמָא לָא אַתּוּ רַבָּנָן לְפִירְקָא? אָמְרוּ לֵיהּ: אַמַּאי נֵיתָא? דְּבָעֵינָן מִינֵיהּ מִלְּתָא וְלָא פְּשִׁיט לָן. קשא וכי בעבור זאת אין ראוי לבא לפרקיה? ועוד קשה מה השיב להם רב המנונא 'מִי בָּעֵיתוּ מִינָּאִי מִידִי וְלָא פַּשְׁטִינָא לְכוּ' והלא הוא בא להוכיחם על אשר לא באו לפרקיה דרב חסדא והם השיבו לו דבר הנוגע להם עם רב חסדא והוא מאן

דכר שמיה בזה?

ונראה לי בס"ד דרב המנונא היה מתורגמן של רב חסדא בפרקא והם הקפידו על רב חסדא על אשר שואלים לו איזה דבר הלכה הוא משיב להם בקיצור אסור או מותר הן או לאו, ואינו מפרש להם מוצא הדין למה אמר אסור או למה אמר מותר, וקשה עליהם דבר זה דאין נוהגין כן אלא עם עם הארץ לומר לו בקיצור אסור או מותר אבל לתלמיד חכם צריך לומר לו גם כן מקור הדין מהיכא משמע דאסור או מותר ולכן לא באו לפרקיה כי חששו שמא יזדמן להם שם איזה שאלה לשאול ממנו על הלכות שהוא דורש בהם והוא גם כן ישיב כדרכו בקיצור שאינו מודיע להם מקור הדברים ובזה בושה להם ולכן לא באו לפרקיה.

ואמר להם רב המנונא שהוא היה מתורגמן שלו בפרקיה למה תחושו על זאת, וכי אתם בקשתם ממני שאלה על הלכה ונהגתי עמכם בכך שלא אפשוט לכם מקור הדין? ולכן אם הייתם אתם באים לפרקא מאחר שאני מצוי שם מתורגמן אם תשאלו איזה דבר מרב חסדא אף על פי שלא היה פושט לכם, אני מתורגמן שלו אפשוט לכם ונראה לעיני הרואין כאלו הוא פושט לכם מאחר שאני מתורגמן שלו.

אָמְרוּ לֵיהּ: לָאו 'הַמְנוּנָא' אֶלָּא 'כַּרְנוּנָא'. נראה לי בס"ד על פי מה שפרשתי בס"ד ברמז הכתוב 'וּמַלְבּוּשֵׁךְ שֵׁשׁ וָמֶשִׁי וְרִקְמָה' (יחזקאל טז, יג) שרמז בזה על שלשה עניינים שמהם יהיה מלבוש לנפש הנקרא חלוקא דרבנן האחד הוא מן המצות הן עשה הן לא תעשה וזה נרמז ב'**שֵׁשׁ**' כי שש מספר ת"ר ועם ששה ויו"ן של שש הרי תר"ו [606] מצות שיש לישראל יתרון על שבע מצות בני נח, **וָמֶשִׁי** רמז על התפלות שהם נעשים מדבור הפה כמו המשי שהוא מתהווה מפה התולעת, **וְרִקְמָה** רמז על תורה שבכתב ותורה שבעל פה.

והיינו דאמר התנא (משנה אבות ד, כ) אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו, ופירשנו בס"ד דתורה שבכתב דבריה הם כמו קנקן שהוא כלי אשר דברי תורה שבעל פה מונחים בו ולכן התנא קראה כלי חמדה כמו שאמרו באבות (משנה אבות ג, יד) חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, והקראים מסתכלים בקנקן בלבד שאין מודים אלא בדברי המקראות והולכין בהם אחר פשוטן דוקא ובזה הם מקלקלים במצות התורה

ותהי האמת נעדרת מהם אך חכמי ישראל האמתיים מסתכלים בדברי הקבלה והמסורת שהם מלובשים וגנוזים תוך הקנקן שהוא תורה שבכתב ובזה עולה קיום המצות בידם כתקנו כאשר צוה ה' ולזה אמר 'אַל תְּסִתַּכֵּל בַּקַּנְקַן' הוא המקרא 'אֶלָּא בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ' הם דברים של הקבלה והמסורת שמונחים וגנוזים תוך המקרא שהוא הקנקן.

ואומרו 'בַּמֶּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ' רמז בתיבת 'מה' על תורה שבעל פה שנדרשת בשלש עשרה מידות הנזכרים בברייתא דרבי ישמעאל (ספרא פרשה א) ולימוד אלו השלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהם הוא בשלשה שלומד האדם מרבו ומחביריו ומתלמידיו כמו שאמר החכם הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם (תענית ז.), נמצא בשלשה מיני לימוד הנזכר נשלם לימוד שלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהם לכך נקראת 'אוריין תליתאי' (שבת פח.) וג' פעמים שלש עשרה של שלשה מיני למודים הנזכר עולים ט"ל [13×3=39] ולזה אמר כִּי טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ (ישעיה כו, יט) וזהו שאמרו (כתובות קיא:) כל העוסק בטל תורה טל תורה מחייהו דייקא, וידוע כי תורה שבעל פה היא ששה סדרים ואם כן צרף מספר ששה עם מספר ט"ל יהיה מ"ה [6+39=45] ולזה אמר אֶלָּא בַּ'מֶּה' שֶׁיֵּשׁ בּוֹ ולזה אמר מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ (תהלים לא, כ) אשר צפנת תוך המקראות שהם כמו קנקן להם.

ולזה אמר וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹקֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ (דברים י, יב) כלומר המקראות אין אתה רשאי להוסיף עליהם אות אחת או לגרוע אבל בתורה שבעל פה שנדרשת בשלש עשרה מידות שהיא נקראת בשם 'מה' כאמור אתה רשאי להרחיב את גבולה ולחדש בה חדושים רבים שבנויים על יסוד אמת ולזה אמר 'שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ' לחדש חידושים ולהרבות תורה שזו היא פריה ורביה של התורה.

ולפי זה תיבת **רַקָּמָה** רומזת לתורה שבכתב ולתורה שבעל פה כי תורה שבכתב דבריה מועטין ואי אפשר יכול להוסיף בהם ולהרחיב אותם אפילו באות אחת וזהו 'רק' לשון מיעוט אך תורה שבעל פה נקראת '**מה**' שהוא לשון רבוי כמו 'מָה רַב טוּבְךָ' שאתה יכול לחדש בה חדושים רבים ולהרחיב את גבולה כים.

וזהו שנאמר 'וּמַלְבּוּשֵׁךְ' הם מלבושי הנפש 'שֵׁשׁ' הוא לבוש הנעשה מן המצות כאמור

'וְמֶשִׁי' הוא לבוש הנעשה מן התפילות כאמור 'וְרִקְמָה' הוא מלבוש הנעשה מעסק תורה שבכתב ושבעל פה שהם נקראים 'רק' ו'מה'.

ולכן אמרו לו **'לָאו הַמְנוּנָא' אֶלָּא 'קַרְנוּנָא'** כי התלמיד חכם מכונה בשם 'נונא' וכנזכר בזוהר הקדוש אך יש חכם במקרא דוקא זה נקרא 'קרנונא' שהוא נונא של 'קר' שהוא חכם בתורה שבכתב בלבד שנקראת בשם 'רק' ויש חכם שנקרא המנונא שהוא חכם בתורה שבעל פה שנקראת 'מה' וזהו נונא של 'מה' ואמרו לו אין אתה חכם בתורה שבעל פה שתוכל להוסיף בה חדושים כי אם אתה חכם בתורה שבכתב בלבד.

ודע כי מה שאמר לו **'זִיל צַנְעִינָהוּ'** לאו משום כבוד מבקש אלא כונתו לשם שמים בשביל עמא דארעא שיהיו זריזין ורגילין ונזהרין לבא לפרקא כאשר יראו שגם התלמיד חכם באים לפרקא ויקחו קל וחומר לעצמם.

דף כט:

אָמַר לֵיהּ: אֲנָא עֲדִיפְנָא מִינָךְ, תִּיב אַתְּ וְאֵיזִיל אֲנָא. נראה הענין הוא כך שיש שני מיני לימוד האחד הוא הגרסא והבקיאות במשניות ובריייתות וזה הלימוד צריך להיות תחלה ועל זה הלימוד אמרו בגמרא שראוי ללמדו מן רב אחד כדי שלא ישתבש והשני הוא לימוד העיון והסברה והחריפות וזה יהיה באחרונה דהיינו אחר שיהיה שלם בלימוד הראשון הנזכר ולימוד הזה אם ילמד אותו בישיבה גדולה של רבוי חכמים ותלמידים יצליח בו יותר כי שם ימצא רבוי אופנים של חלוקים וסברות ובזה יתחדד שכלו יותר.

והנה רב אחא כבר היה שלם בלימוד הראשון של הגרסה ובקיאות וכן רב יעקב בריה גם כן היה שלם בלימוד הזה אך שניהם היו צריכים עדיין ללימוד השני של חכמת העיון והסברה וזה הלימוד היה ראוי ללמוד אותו בישיבה של אביי ששם יש קיבוץ חכמים ותלמידים הרבה אך ישיבה זו של אביי לא היתה בעירם אלא בעיר אחרת ולא היו יכולים לילך שם שניהם ביחד כי היה צריך אחד מהם להשאר אצל בני ביתו בעיר בשביל עסק פרנסת הבית.

ומתחלה בחר רב אחא שישאר הוא בעירו לעסוק בפרנסת הבית ושלח את רב יעקב

בריה לישיבה של אביי בעיר אחרת בשביל להשתלם בלימוד השני של העיון והסברה וכן עשה ונזדמן דאחר שהלך רב יעקב שם לישיבת אביי נעשה לו סבה שבא אצל אביו לפי שעה על מנת לחזור וראה אביו דלא הוה מחדדן שמעתיה אף על פי שכבר ישב בישיבה של אביי זמן הרבה ומזה הבין שאין לו חריפות השכל מצד עצמו כל כך ולימוד זה כל מי שיש לו חריפות מצד עצמו יותר יצליח בו שיתחכם יותר ולכן בחר שישב רב יעקב בעיר בשביל עסק פרנסת הבית והוא ילך לישיבה של אביי להשתלם בלימוד הזה השני כי ידע שהוא יש לו חריפות וחידוד השכל יותר מבנו רב יעקב ומשלימותו בלימוד הזה יצא פירות טובים וחשובים יותר מבנו.

לָא לֵיתֵיב לֵיהּ אֵינִישׁ אוּשְׁפִּיזָא, אֶפְשָׁר דְּמֵיתְרַחֵישׁ נִיסָּא. הקשה מהרש"א ז"ל כיון דהנס היה בספק אצלו איך דחה אותו למקום סכנה על הספק דשמא יתרחיש ניסא? ומה שאמר דאם מתוך תפילתו יהרוג את המזיק אין זה מקרי נס! לא ידעתי טעם בדברים אלו.

ונראה לי בס"ד שיש שני אופנים בהצלתו האחד שישאר המזיק אך לא יגש אליו ולא יזיק לו כמו שאמר הכתוב יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ (תהלים צא, ז) דפירשו רז"ל יפול רצונו לומר ישכון כמו 'עַל פְּנֵי כָל אֶחָיו נָפָל' (בראשית כה, יח) וההצלה באופן זה אין נחשבת נס גמור כי המזיק עודנו בתוקפו ורק לפי שעה נעדר הרע שהמזיק ישן לו ולא היה ער להזיק ואין זה נס גמור הניכר לעינים ועל הצלה זו מנכין לו מזכיותיו כי טובת השמירה וההצלה נעשית לו לעצמו דוקא וכל דמצא תועלת מנכין לו מזכיותיו בעבורה.

ואופן השניה הוא שיתפלל ויהרוג את המזיק וזה נס גמור וגלוי לעיני כל דהמזיק הרוג לפניו ועל תועלת הצלתו ממנו אין מנכין לו מזכיותיו יען כי באופן זה שנהרג המזיק אין התועלת לרב אחא דוקא אלא היא תועלת לכל העולם וגם אינה לזמן שעה אחת אלא עומדת התועלת ימים רבים בשביל כל הבאים אחר כך וכיון שיש בזה הנס צורך רבים ותועלת רבים אין מנכין לו מזכיותיו בעבור הנס.

והנה כאן אביי ברור אצלו שיהיה הצלה לרב אחא ואין לו ספק בזה ורק הוא מסתפק אם תהיה הצלתו באופן הראשון שהמזיק ישאר כמו שהוא ורק אליו לא יגש ונמצאת

הצלתו העדר הרע ממנו דוקא שאין זה נקרא נס גמור או דלמא שתהיה הצלתו באופן השני שיהרוג את המזיק על ידי תפלתו שזה נקרא נס גמור. ואם תהיה הצלתו באופן הראשון אין להם תועלת מזה מאחר דהמזיק עודנו בתוקפו אבל אם תהיה הצלתו באופן השני שזה נקרא נס גמור יש להם תועלת מזה כי המזיק נהרג ולזה אמר **אֶפְשָׁר דְּמִיתְרַחִישׁ נִיסָּא** רצונו לומר אפשר שתהיה הצלתו באופן השני שנקרא נס ואז ירווח לנו גם כן.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד דאביי לא אמר שיכניסו אותו לבית המדרש לישן שם יחידי אלא רק צוה לחכמים שלא יזמינו אותו לביתם ואין בזה הכרח שישן יחידי בית המדרש כי אפשר שיחוש מעצמו שלא ישן יחידי ויצא מבית המדרש ויכנס מעצמו לבית ישראל לישן שם היתכן שיוציאו אותו?! והוא מוכרח לעשות כן מאחר דאין לו מקום לישן ואין בזה מיעוט דרך ארץ כי אינו נכנס לאכול כי אם ללון בלבד.

על כן אמר אביי אם יש רצון מן השמים שיהיה הנס על ידו לבטל המזיק אז ישימו בלבו שישאר בית המדרש כדי שיהיה הנס נעשה על ידו ואם אין רצון מן השמים לעשות נס זה ודאי ישימו בלבו פחד שלא ישן בית המדרש אלא יצא ויכנס לבית אחד מבתי ישראל מאליו ומעצמו בלי הזמנה ולכן צוה דְּלָא לֵיתֵיב לֵיהּ אִינִישׁ אוּשְׁפִּיזָא דאפשר דיש רצון מן השמים דמתרחיש ניסא על ידו ואז ישימו בלבו להשאר יחידי שם ולא יהיה לו פחד כדי שיעשו הנס על ידו.

אִידְּמִי לֵיהּ כְּתַנִּינָא דְּשָׁבַע רֵישָׁוָתָא. נראה לי בס"ד דאותו המזיק הראה כחו בדמיון זה של שבעה ראשים שהוא יכול לשלוט ולהזיק בכל שבעת ימי השבוע ולא כאותם מזיקים שיש להם יום מיוחד בשבוע להזיק בו כמו ליל רביעי וכיוצא ואז רב אחא כרע בתפלתו שבע כריעות שהמשיך כח קדושה מן שבעה ספירות הבנין שהם כנגד שבעת ימי השבוע ובכל כריעה היה מוריד כח אחת מן שבעה כחות של המזיק ההוא לנוקבא דתהומא רבא ועל כן היה רואה דנתר מן המזיק חד רישא בכל כריעה.

ונראה דהצליח בכך על ידי שנמשך שפע משבעה אותיות 'הוי־ה שדי' הכתובים במזוזה ונתקיים בו מה שאמר הכתוב וְהָיָה שַׁדַּי־ בְּצָרֶיךָ (איוב כב, כה) כלומר כח שם

הוי״ה שהוא צירוף 'וְהָיָה' וגם שם 'שַׁדַּ־י' בְּצָרֶיךָ לשמרך מן הצר שלך וגם בזכות התורה שהיא שבעה ספרים וצנורות השפע היו שבעה אותיות שמו ושם בנו.

רֵחַיִם בְּצַוָּארוֹ וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה. נראה לי בס"ד הא דעשו דמיון להתחברות איש ואשתו לרחיים מפני שהרחיים הם דוגמת זכר ונקבה מעורים זה בזה. וכן אמר שלמה המלך ע"ה רְאֵה חַיִּים עִם אִשָּׁה אֲשֶׁר אָהַבְתָּ (קהלת ט, ט) תיבות 'ראה חיים' הם 'הא רחיים' כמו הֵא לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת הָאֲדָמָה (בראשית מז, כג) כלומר הא לך רחיים בצוארך עם האשה אשר אהבת.

לֹא קָשְׁיָא הָא לָן, וְהָא לְהוּ. עיין רש"י ומה שכתבו התוספות על דבריו ועוד קשיא לפירושו מכמה עובדי דאיתא בגמרא דכתובות ובשאר דוכתי שגם בארץ ישראל היה דרכם ללמוד תורה במקום אחר ואין לומדים במקומם.

וראיתי בשיטה לא נודע שמו שפירש בבבל הנשים עמלניות עוזרים בפרנסת הבית מכח מעשה ידיהם ואין על בעל הבית טירדה כל כך בשביל מזונות הבית ובהא איירי רב יהודה אמר שמואל שהם היו בבבל אבל בארץ ישראל הנשים מפונקות ואין יוצא מידם עסק ולא הרווחה כלל וצריך להביא הבעל כל פרנסת הבית ויש לו טרדה בזה עד כאן דבריו עיין שם.

ולי אנא עבדא נראה לי בס"ד דרב יהודה אמר שמואל איירי בבבל שהיא ארץ חמה ואויר שלה הוא חם הרבה וכל חום מעורר התאוה של המשגל ולכן אמר שמואל יִשָּׂא אִשָּׁה וְאַחַר כָּךְ יִלְמֹד תּוֹרָה כדי שלא יהיה בהרהור עבירה כי כפי הטבע מחמת שהאויר חם יהיה חימום לאדם בתאוות ההזרעה יותר. אבל רבי יוחנן איירי בארץ ישראל דאוירה קר ולכן גם מזג התאוה של ההזרעה יהיה קר ואין כל כך פחד פן יראה קרי מחמת חימום אש התאוה בהיותו עומד בלי אשה לכך יִלְמֹד תּוֹרָה וְאַחַר כָּךְ יִשָּׂא אִשָּׁה.

אי נמי ענין תגבורת הרהורים רעים תלוי בקדושת המקום שאם האדם עומד במקום קדוש יחלש כח תאוה רעה שיש לו ולא תתגבר להביאו לידי הרהור רע וראיית קרי בעומדו פנוי בלא אשה ולכך בארץ ישראל שיש שם קדושה גדולה יעסוק בתורה

בעודו בחור ואין לו מכשול בהרהור רע מה שאין כן בבבל שאין בה קדושה גדולה יש פחד בזה פן תתגבר בו התאוה ויהיה כל ימיו בהרהור עבירה בעומדו בלא אשה. **מְשֻׁתַּבַּח לֵיהּ רַב חִסְדָּא לְרַב הוּנָא בִּדְרַב הַמְנוּנָא, דְּאָדָם גָּדוֹל הוּא**. נראה שמו מוכיח עליו אותיות '**המ**' מספר שש הוי"ה דאלפין [יו"ד ה"א וא"ו ה"א = 45] שהיא מספר אדם [45] ונשאר '**נונא**' הוא הדג הגדול בתוך המים כן הוא אדם גדול הגדול בימה של תורה גם '**המנונא**' יש בשמו אותיות '**אמונה**' ואות נו"ן כפול הוא בשמו ושבח הצדיק הוא באמונה דכתיב וְצַדִּיק בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה (חבקוק ב, ד) וכתיב וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה (הושע ב, כב). גם '**המנונא**' אותיות '**נאמן ה"ו**' שהוא נאמן בתורה שבכתב שהיא חמשה ספרים ובתורה שבעל פה שהיא ששה סדרים זיע"א.

חָזֵי, דְּלָא חָזֵית לְהוּ לְאַפְּאֵי עַד דְּנָסְבַת. עיין מה שכתב מהרש"א ז"ל והוא דוחק דלפי דבריו הוה ליה למימר 'לא אחזי לאפך' ועוד איך יתכן לומר תהיה מחזיק לרב המנונא במדרגה זו ח"ו?

ונראה לי בס"ד דידוע כמו שהאיש משפיע לאשה וכמו שהשפעת האיש לאשה צריכה להיות פנים כנגד פנים כן השפעת הרב לתלמיד המעולית ביותר היא פנים כנגד פנים דכתיב וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ (ישעיה ל, כ) ולכן אמר רבינו הקדוש האי דחכימנא מחבראי דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה ואלו חזיתיה מקמיה הוה חכימנא טפי (עירובין יג:), כי כאשר יהיו פני התלמיד רואין פני הרב מקבל התלמיד שפע יותר שנמשך לו דרך פנים מפנים ועל כן תלמידי חכמים נקראו בשם 'נשים' שהם כמו נשים המקבלים שפע מבעליהם כן התלמידים מקבלים שפע מרבותם והרבנים לגבי התלמידים נקראים 'אנשים' שמשפיעים להם כאנשים המשפיעים לנשים.

והנה רב המנונא בהיותו רך בשנים נחשב לגבי רב הונא כתלמיד לפני רבו אשר מקבל שפע ממנו בראיית פניו ולכן כאשר ידע רב הונא שעדיין לא נשא אשה רצה להענישו בדבר שהוא מדה כנגד מדה והיינו **דְּהַדְרִינְהוּ לְאַפֵּיהּ מֵינֵיהּ** כלומר כמו שאתה האיש מנעת השפע מבת זוגך האשה שלא נשאתה עדיין כדי להשפיע לה כן אנכי האיש אמנע השפע ממך שאתה דוגמת אשה שלא אתן לך רשות לראות פני כדי שלא תקבל השפע ממני דרך פנים אל פנים כדרך האשה המקבלת השפע מן

האיש פנים אל פנים.

ולכן לא אמר לו 'לא אחזי אפך' כדי שלא יחשוב כונתו כמו שחשב מהרש"א ז"ל דאסור להסתכל בפניו ח"ו אלא אמר לו **לָא תֶּחֱזִי לְאַפָּאי** דהקפידה היא שאתה לא תקבל ממני שפע אור הרב דרך פנים שבזה הוא נוהג עמו מדה כנגד מדה כאשר ביארנו.

ואמר תלמודא רב הונא לטעמיה כלומר מה שהפליג כאן לענוש את רב המנונא בעונש כזה למנוע השפע ממנו ולביישו בכך שהחזיר פניו ממנו משום דסבר רב הונא על אדם דעלמא אם הוא בן עשרים ולא נשא אשה כל ימיו בהרהורי עבירה ולכן אף על פי שרב המנונא הוא איש חסיד וקדוש ואינו כשאר אדם עם כל זה לא ימלט מהרהור קל ולפי מעלתו נחשב לו הקל לחמור או כונתו אפילו שיודע דרב המנונא אפילו הרהור קל לית ליה הפליג הענין כל כך לגביה בשביל אחרים שיקחו קל וחומר לעצמם מדבריו אלו שדבר עם רב המנונא הצדיק וכדי שיזדרז יותר לישא אשה יפה שעה אחת קודם ולא יתרשל לסמוך על צדקתו וקדושתו.

אוֹמֵר: **תִּפַּח עַצְמוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ הָאִישׁ**. נראה לי בס"ד הטעם דנקיט הקללה על עצמותיו הוא על פי מה שאמר בס"ד בסה"ק בְּרֵכַת אָבוֹת בפרק א' בשם מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל על גוף האדם, **העור** כנגד עולם העשיה שהוא סוד ה"א אחרונה שבשם **והבשר** כנגד עולם היצירה שהוא סוד וא"ו **והגידין** כנגד עולם הבריאה שהוא סוד ה"א ראשונה שבשם **והעצמות** כנגד עולם האצילות שהוא סוד יו"ד שבשם הוי־ה עיין שם. וידוע באיש יש יו"ד של שם ובאשה ה"א של שם ואם זכו למצות נשואין מאירין בהם ולכן זה שלא נשא אשה כדי שתאיר בו אות יו"ד שבשמו שהיא כנגד העצמות שבו אז הקדוש ברוך הוא מקלל עצמותיו ולכן קללה זו אחר עשרים שנה שהוא מספר יו"ד [20] במילואה.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם שמקלל העצמות על פי מה שכתב הרב מקור ברוך ז"ל על פסוק רִקָּבוֹן בְּעַצָמָיו תְּהִי לְשָׂרֶךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ (משלי ג, ח) דכתבו הרופאים חולי העצמות יהיה מחמת הקור כי מי שעצמותיו כאבים וכבדים הוא מצד הקור ורפואתו על ידי סמים חמים עיין שם. והנה זה שהוא בן עשרים ולא נשא אשה מראה עצמו לפני

העולם שהוא יש לו טבע קר ואין לו חמום הרבה להזריע בטומאת קרי והאמת אינו כן אלא הוא מתעכב בשביל ממון או סיבה אחרת גופניית לכן מדה כנגד מדה מקלל עצמותיו אשר חלאתם היא מן הקור על אשר הוא משבח עצמו בטבע קר בשקר.

ומה שאמר הקללה בלשון **תִּיפַּח** ולא אמר ישחקו עצמותיו או ישרפו עצמותיו, נראה לי בס"ד כי במצות פריה ורביה נשלם אותיות השם ברוך הוא איש ואשה כנגד י־ה ובן הזכר אשר יולידו כנגד וא"ו והבת כנגד ה"א אחרונה ולזה אמר מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב וַיָּפֶק רָצוֹן מֵיְיָ' (משלי יח, כב) דייקא נמצא במצות פריה ורביה נשלמים ד' תוארים שהם 'אב אם בן בת' [498] ומספרם תִּיפַּח [498] לכן זה שלא נשא להשלים ד' תוארים אלו מקללו תִּיפַּח עַצְמוֹתָיו.

דף ל.

וְאִי הֲוָה נָסִיבְנָא בְּאַרְבֵּיסַר, הֲוָה אָמִינָא לַשָּׂטָן: 'גֵּירָא בְּעֵינָיךְ'. הנה הרב עוללות אפרים ז"ל כתב אף על פי שיצר הרע בא לאדם מעת הלידה אין לו דין חזקה בכל השלש עשרה שנים דהאדם עודנו קטן ואין מחזיקין בנכסי קטן אך בתחילת שנת ארבע עשרה שנעשה גדול אחר שנכנס בו יצר הטוב אז יהיה ליצר הרע חזקה בגוף הנקרא 'בית' אם יחזיק בו שלשה שנים עיין שם.

וידוע שנות חזקה הם שלשה שנים אך דירת קבע שנים עשר חדש וכמו שכתוב בשולחן ערוך ריש הלכות פסח לענין חיוב לתת לכללות העיר במצה שמורה שאם דר שנים עשר חודש חייב לתת לזה עיין שם.

וידוע לכל תאוה של עבירה יש כח יצר הרע בפני עצמו ואם כן אם נשא אשה בששה עשר שנים בזה דוחה כח היצר הרע של תאוה רעה יען כי עדין לא נעשה לו שנות חזקה שהם שלש שנים אבל אינו יכול לדחותו ביד רמה כי על כל פנים היה לו אצלו דירת קבע של שנים עשר חודש ויותר מה שאין כן אי נסיב בשנת הארבע עשרה דאז אפילו דירת קבע של שנים עשר חודש אין לו אז יוציאנו ביד רמה שיאמר לו 'גֵּירָא בְּעֵינָיךְ'. ולזה אמר יַד חָרוּצִים תַּעֲשִׁיר (משלי י, ד) רצונו לומר היד של אותם חרוצים שנושאין בארבע עשרה שנה תמשול ביצר הרע.

ולפי זה אם לא נשא עד שנת שבע עשרה דאז נעשה ליצר הרע בבית זה חזקה של שלשה שנים זה קשה דחייתו וצריך לה סייעתא דשמיא. ובזה יובן '**מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב**' (משלי יח, כב) כלומר כשמצא אשה לא מצאה במהרה אלא המתין למצוא אותה בשנת טו"ב [17] שהוא י"ז אז לזה צריך ש'**יָפֶק רָצוֹן מֵה'** לעזור אותו בדחיית היצר הרע.

והא דאמר '**גִּירָא בְּעֵינָיךְ**' ולא אמר גירא בך או גירא בשטנא? נראה לי בס"ד כי השטן הוא היצר הרע וכמו שכתב רש"י ז"ל וידוע כי כל דבר כחו באותיות השם שלו והקדוש ברוך הוא קראו 'יצר הרע' דכתיב כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו (בראשית ח, כא) והארס של יצר הרע הוא באות עין שבשמו כי באות עין נשלם הרע וגם אות עי"ן רומז לשבעים כחות שלא ואם תסיר מתיבת הרע אות עי"ן ישאר 'הר' וזה כוחן של צדיקים שמפרידים ממנו אות ע' וישאר הר.

ולכן אמרו רז"ל (סוכה נב.) לעתיד יצר הרע נדמה לצדיקים כהר אבל הרשעים נדמה להם כחוט השערה כי הרשעים אין מפרידים ממנו כלום אלא מחזיקים בידו כל אותיות שלו ואם כן אצלם כל אותיות של יצר הרע הם שלמים ולכן נדמה להם כחוט השערה כי יצר [300] גימטריא ש' ועם אותיות 'הרע' הרי אותיות 'שערה' אבל הצדיקים מפרידים ממנו אות ע' ששם הארס שלו ומשם כל כחו וישאר אצלם 'יצר הר' ולכן נדמה להם היצר שלהם כמו הר ולכן אמר כאן 'גִּירָא בְּעֵינָיךְ' רצונו לומר באות עין שלך לעקור אותה ממך.

ומה שאמר '**גִּירָא**' ולא אמר סכין או דבר אחר? נראה לי בס"ד כי הסכין אינה הורגת אלא מקרוב אבל גירא הורג למרחוק ואית ביה רבותא טפי. ועוד נראה לי בס"ד כי הנלחם עם היצר הרע נדמה לארי כמו שאמר התנא (משנה אבות ה, כ) וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים, והוא נלחם במחשבה ובדיבור ובמעשה אם כן צריך להיות במחשבה ארי בדיבור ארי במעשה הרי שלשה ארי ונרמז זה באותיות 'גִּירָא' שהוא **ג' ארי**.

אַדְּיַדָּךְ עַל צַוְּארֵיהּ דְּבָרִיךְ, מִשִּׁיתְּסַר וְעַד עֲשְׂרִים וּשְׁתַּיִם (**משלי כב**, ו). נראה לי בס"ד נקוט האי לישנא מפני כי על הרוב הבן שוה לאביו בקומה מכל מקום על דרך שאמרו

(משנה עדיות ב, ט) האב זוכה לבן בנוי בכח ובמספר השנים וכן הענין כאן ואם כן כשהבן הוא בר ששה עשר שנים שעדיין לא השלים קומתו אז כשיעמדו האב עם הבן יגיע צואר הבן כנגד ידיו של אביו ולהכי קאמר אַדְיָדָךְ עַל צַוְּארֵיהּ דְּבְרִיךְ מְשִׁיתְּסַר וְעַד עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם.

וְאַמְרֵי לָהּ: מְתַמְנֵי־סְרֵי עַד עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע. נמצא לכולי עלמא משך שנות החנוך הם ששה שנים ולכן אמר (משלי כב, ו) 'חֲנוֹךְ לַנַּעַר' בוא"ו ולא אמר 'חַנֵּךְ לַנַּעַר' בציר"י תחת הנו"ן אלא אמר 'חֲנוֹךְ' רמז בזה חנך וא"ו שנים ורמז לדבר וְאֶחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ (יחזקאל טז, י) ואמר לפי דרכו דידוע האב כנגד יו"ד שבשם והאם כנגד ה"א ראשונה דאיש ואשה שזכו שם י־ה ביניהם (נזיר יז.), והבן הנולד מהם כנגד וא"ו והבת כנגד ה"א אחרונה ולזה אמר 'לְפִי דַּרְכּוֹ' רצונו לומר לפי שרשו שהוא בוא"ו כן משך החנוך שלו יהיה שש שנים.

רַבָּה בַּר הוּנָא לָא טָעֵים אוּמְצָא עַד דְּמַיְתֵי לִינוּקָא לְבֵי מִדְרָשָׁא (דברים ד, ט). יש להקשות הוה ליה למימר' לָא טָעֵים עַד דְּמַיְתֵי לִינוּקָא לְבֵי מִדְרָשָׁא' ולמה הוצרך לפרש ולומר 'לָא טָעֵים אוּמְצָא' שהוא בשר כמו שפירש רש"י? וכן על רבי חיא בר אבא נמי פירש לא טעים אומצא.

ונראה לי בס"ד דאמרו רז"ל בגמרא (עירובין כא:) על פסוק וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר (קהלת יב, יב) כל ההוגה בדברי תורה טועם טעם בשר, ופרשנו בס"ד הכונה דיעקב ועשו חלקו העולמות ואין לבני יעקב בעולם הזה אלא כדי קיום הנפש שהוא לחם בלבד ואיך אוכלים בשר ושאר מיני אוכלים שהם מותרות? ותרצו המפרשים ז"ל מפני דעולם הזה קיים על התורה שלומדים ישראל דכתיב (ירמיה לג, כה) אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי, ואם כן לולי עסק התורה שעוסקים ישראל היה העולם אבד ועל כן יש להם זכות במותרות מדין מציל מזוטו של ים, נמצא לפי זה ישראל אוכלים הבשר מכח עסק התורה.

ובזה פרשנו היטב המאמר שאמרו רז"ל כל הלוהג בהם טועם טעם בשר, דאז אין עליו טענה ותביעה משום חלק עשו וידוע דהעולם מתקיים יותר על ידי תורה של תינוקות שהם הבל שאין בו חטא ולזה אמר 'לָא טָעֵים אוּמְצָא' שהוא הבשר אלא על

דמייתי לינוקא לבי מדרשא כדי ללמוד תורה. וכן רבי חיא בר אבא לא טעים בשר אלא עד דמקרי לינוקא וכל זה עושים כדי להורות שאנחנו אוכלים הבשר שהוא מותרות מכח התורה של תינוקות של בית רבן דהעולם קיים עליה ואנחנו זוכים במותרות בעבור למודם.

אַל תִּקְרִי, '**וְשִׁנַּנְתָּם**', **אֶלָּא** '**וְשִׁלַּשְׁתָּם**'! (**דברים** ו, ז). נראה לי בס"ד דמחליף נו"ן כפופה ונו"ן פשוטה באותיות 'של' דנו"ן כפופה תתחלף בל"ד בדטלנ"ת ונו"ן פשוטה תתחלף בשי"ן באלפא ביתא דאטב"ח שהוא ש"ן ת"ם ולזה אמר אַל תִּקְרִי 'וְשִׁנַּנְתָּם' אֶלָּא 'וְשִׁלַּשְׁתָּם'.

ומה שאמר 'שְׁלִישׁ בְּמִקְרָא שְׁלִישׁ בְּמִשְׁנָה שְׁלִישׁ בְּתַלְמוּד' נראה לי בס"ד **מ**קרא **מ**שנה **ת**למוד ראשי תיבות 'תמם' [480] למפרע רמז לדבר מה שאמר בסוף [פרשת וילך] עַד תֻּמָּם (דברים לא, כד) ואותיות אלו גימטריא 'תלמוד' [480] רמז שתלמוד שליש במקרא שליש במשנה שליש בתלמוד ובזה תתגבר על פלונית שמספרה ת"ף [לילית=480] כמספר תמם.

'**סוֹפְרִים**' **שֶׁהָיוּ סוֹפְרִים כָּל אוֹתִיּוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה** (**ויקרא יא, מב**). אף על גב דהם סופרים גם תיבות ופסוקים וכמו שאמרו בתר הכי נקיט אותיות הכא לרבותא טפי שיש טורח גדול ועצום במניינם.

ומלבד טעם הגמרא נראה לי נקראו '**סוֹפְרִים**' לשון ספיר שהוא ענין אור והארה דכתיב חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו (קהלת ח, א) וכתיב נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר (משלי ו, כג).

גם '**סוֹפְרִים**' אותיות 'יוסף רם' דאמרו רז"ל (מעילה כה.) תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהם והיינו אותיות יוסף רומזים על זה. גם אמרו רז"ל (נדרים נה:) שעולים לגדולה דכתיב וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת (במדבר כא, יט) והיינו אותיות 'רם' רמז שעולים לגדולה כי מנחליאל במות.

ועוד נראה לי מ"ם וסמך של '**סוֹפְרִים**' רמז למ"ם סמ"ך שבלוחות שהוא סוד בינה ותבונה כי משה רבינו ע"ה זכה לבינה שהוא סוד סמך ויעקב אבינו ע"ה לתבונה שהוא סוד מ"ם ונשאר באמצע אותיות 'יפרו' שהם פרים ורבים בתורה שעושים בה פריה ורביה.

'דָּרֹשׁ דָּרַשׁ', **חֲצִיָן שֶׁל תֵּבוֹת** (ויקרא י, טז). קשה למה כאן זכר שתי תיבות 'דָּרֹשׁ דָּרַשׁ' וגבי אותיות נקיט אות אחת של 'וָאו' דְּ'גָחוֹן'?

ונראה לי בס"ד כי כפי הכתוב במסרה סך האותיות של התורה הם שלש מאות אלף וארבעה אלפים ושמונה מאות וחמשה ולפי זה אי אפשר שיתחלקו לשני חלקים שוים אלא יהיה אות אחד נפרד ביניהם ונמצא אומרם 'וָאו' דְּ'גָחוֹן' חֲצִיָן שֶׁל אוֹתִיוֹת הוא קאי על אות הנפרד שיש בין שני החצאין שעומד בין חצי הראשון ובין חצי השני שאינו נחשב עם חצי הראשון ולא נחשב עם חצי השני.

אבל סך התיבות אשר כתוב במסרה הוא תשעה ושבעים אלף ותתקע"ו ובזה הסך אין נפרד ויתחלק הסך הזה לשני חצאין שלמים ועל כן אמר בזה 'דָּרֹשׁ דָּרַשׁ' חֲצִיָן שֶׁל תֵּבוֹת כלומר תיבת דרש האחד הוא סוף חצי הראשון של תיבות ותיבת דרש השני הוא ראש חצי השני של התיבות ואם היה אומר כאן רק תיבה אחת של 'דָּרֹשׁ' הייתי חושב שהוא כמו ענין 'וָאו' דְּ'גָחוֹן' שהוא אות נפרד יושב בין שני החצאין כן זה תיבת 'דָּרֹשׁ' היא תיבה נפרדת עומדת בין שני החצאין של התיבות ובאמת אינו כן כי מספר התיבות אין שם נפרד והחצאין שוים הם במספרם ורק הסימן בא כאן באופן זה שסוף חצי הראשון הוא תיבת 'דָּרֹשׁ' וראש החצי השני הוא תיבת 'דָּרַשׁ' אבל סך הפסוקים הכתוב במסרה הוא חמשה אלפים ושמונה מאות וארבעים וחמשה וזה הסך יש בו נפרד ומוכרח לומר כי פסוק 'וְהִתְגַּלָּח' (ויקרא יג, לג) הוא הנפרד העומד בין שני חצאין של פסוקים.

תָּנוּ רַבָּנָן: חֲמִשָּׁה אֲלָפִים וּשְׁמוֹנָה מֵאוֹת שְׁמוֹנִים וּשְׁמוֹנָה פְּסוּקִים הַוְיָן פְּסוּקֵי תּוֹרָה (**ויקרא יג, לג**). ידוע דהמאמר הזה הוא מוקשה כפי מה שכתוב במסרה פסוקי תורה הם חמשה אלפים תתמ"ה וסימן וְאוֹר הַחַמָּה יִהְיֶה שִׁבְעָתַיִם (ישעיה ל, כו). וראיתי בספר שער החצר (דף קעג) שהביא בשם ספר כתר תורה שיש מ"ג פסוקים מן פסוקי תורה הנמצאים בדברי הימים ובתהלים כלשון תורה ממש ויש מהם פסוקים משלש תיבות על פי האתנחתא ומן אלו המ"ג פסוקים יש מהם שמונה פסוקים שהם נמצאים בתהלים והשאר נמצאים בדברי הימים ובזה יישב המאמר הנזכר עיין שם.

ונראה דאינו מתיישב בזה כלום יען כי מצאתי ראיתי פסוק אחד שהוא כתוב בתורה

ונמצא כתוב בספר יהושע והוא מה שנאמר בפרשת וישלח בְּנֵי חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה (בראשית לג, יט) וכן נמצא ביהושע (יהושע כד, לב) ושם יש אתנח בתיבת קְשִׂיטָה.

ואין לומר כיון דראש הפסוק דיהושע מתחיל בלשון אחר ולא יש על תיבה שקודם בְּנֵי חֲמוֹר אתנח לכן אין נחשבים תיבות של בני חמור וכו' לפסוק בפני עצמו, זה אינו דהא הוא הביא בכלל אותם פסוקים של תהלים פסוק וְאַתָּה אֲדֹנָי־ אֵ־ל רַחוּם וְחַנּוּן (תהלים פו, טו) האמור במזמור פ"ו וכנגדו יש בתורה בפרשת כי תשא וַיַּעֲבֹר יְהֹוָה עַל פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהֹוָה יְהֹוָה אֵ־ל רַחוּם וְחַנּוּן (שמות לד, ו) וקודם אֵ־ל רַחוּם לא יש אתנח הרי לא קפיד בזה, ועל כן מאחר דאיכא פסוק זה ביהושע נמצא צריך להוסיף עוד פסוק אחד על פסוקי תורה והוה ליה תתפ"ט ואיך אומר תתפ"ח?

ואנכי לא חפשתי על זה הרבה ויתכן שימצא עוד כיוצא בזה ובלאו הכי ביאור הרב ז"ל בברייתא הוא דחיק ורחיק ואי אפשר להולמו ומה שהקשו בתוספות ישנים היא קושיא חזקה ומה שרצה מהרש"א ז"ל ליישב כבר השיגו הרב פני יהושע ז"ל ולכן נראה לי על הרוב דברייתא זו יש בה חסרון לשון בגרסא וברוך היודע.

דף ל:

וְאוֹמֵר "קָשְׁרֵם עַל אֶצְבְּעוֹתֶיךָ, כָּתְבֵם עַל לוּחַ לִבֶּךָ". דקדק מהרש"א ז"ל דכמה קראי מקמיה האי קרא כתיבי בכהאי גונא דכתיב (משלי ז, ג) קָשְׁרֵם עַל אֶצְבְּעוֹתֶיךָ כָּתְבֵם עַל לוּחַ לִבֶּךָ, ולמה הביא האי קרא ד'קָשְׁרֵם עַל אֶצְבְּעוֹתֶיךָ'? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דידוע כל מעשה תתייחס לידים ואם לא יהיו ההלכות מחודדים בפיו מפני שלא ירד לעומק הדברים והבנתם באמיתות אז ודאי יהיו הדברים רפויין אצלו לענין מעשה כי כאשר יבא לידי מעשה המתייחסת לידים לא יוכל להורות הלכה בהן מאחר דרפויין הם אצלו אבל אם יהיו מעיקרא מחודדים בפיו מפני שירד לעומקן היטב אז יורה בהם הלכה לענין מעשה המתייחסת לידים ולכן אמר 'קָשְׁרֵם עַל אֶצְבְּעוֹתֶיךָ' על ענין מעשה כי המעשה תתייחס לידים ששם האצבעות.

ועוד נראה לי בס"ד הביא פסוק זה ד'קָשְׁרֵם עַל אֶצְבְּעוֹתֶיךָ' שבו רמז על שם אהו"ה

במילואו [אל"ף ה"י וי"ו ה"י] שעולה מספר אצבע [163] שהוא סוד הדעת וצריך לכוין בשם זה בהסתכלותו באצבע שלו שעל ידי כך מגיע לו הארה גדולה משם זה כמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות וזהו שנאמר 'קָשְׁרֵם עַל אֶצְבְּעֹתֶיךָ' למשוך שפע השגה בדברי תורה מכח השם הרמוז באצבעותיך שהוא סוד הדעת.

וְאוֹמֵר "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת אַשְׁפָּתוֹ מֵהֶם" (תהלים קכז, ה). פירש רש"י משום דדימנהו לחצים נקיט מלוי אשפה. וקשא אם כן למאי הביא הברייתא פסוק זה שנאמר בלשון אגב?

ונראה לי בס"ד דהתורה היא פתו של אדם מצד הנפש דכתיב לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחֲמִי (משלי ט, ה) וכמו דפת הגשמי הוא נאפה על ידי האש כן פת הרוחני שהוא דברי תורה נאפה באש החריפות של האדם כי כח החריפות שבאדם הוא חום כמו אש ועל שם זה נדמית התורה לאש (ירמיה כג, כט), ולזה אמר אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת אַשְׁפָּתוֹ חלק תיבת 'אַשְׁפָּתוֹ' לשתים וקרי בה 'אש פתו'.

גם בתיבת '**אַשְׁפָּתוֹ**' יש אלף שהוא רצונו לומר אַלּוּף (תהלים נה, יד) דהיינו לימוד ונשאר אותיות 'שפתו' כסדרן. או א' של אשפתו הוא את ונמצא מלת אשפתו הוא 'את שפתו' כלומר ימלא את שפתו מהם שיוציא דברי התורה בשפתיו.

אֲפִלּוּ הָאָב וּבְנוֹ, הָרַב וְתַלְמִידוֹ, שֶׁעוֹסְקִין בַּתּוֹרָה בְּשַׁעַר אֶחָד, נַעֲשִׂים אוֹיְבִים זֶה אֶת זֶה, וְאֵינָם זָזִים מִשָּׁם עַד שֶׁנַּעֲשִׂים אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה (במדבר רבא, יד). נראה לי בס"ד על דרך זה אתמר בגמרא דפסחים (פסחים קיג:) דתלמידי חכמים שבבבל שונאין זה את זה, והיינו דמחמת חריפות שיש להם נלחמין זה בזה בדברי תורה ונראין כשונאין זה את זה וכדאמר הכא 'נַעֲשִׂים אוֹיְבִים זֶה אֶת זֶה' אך באמת 'אֵינָם זָזִים מִשָּׁם עַד שֶׁנַּעֲשִׂים אוֹהֲבִים זֶה אֶת זֶה' שהשנאה תתהפך לאותיות אהבה! כיצד? ב' אותיות אחרונות של שנ**אה** שהם 'אה' הם שני אותיות ראשנות של **אה**בה ונשאר שני אותיות של **שנ**אה שהם אותיות שי"ן ונו"ן המה יתחלפו בשתי אותיות אחרונות של אה**בה** שהם בי"ת וה"א. כיצד? שי"ן בא"ת ב"ש תתחלף בבי"ת ואות נו"ן באי"ק בכ"ר גל"ש דמ"ת הנ"ך תתחלף באות ה"א הרי נמצא השנאה נהפכה לאותיות אהבה.

שֶׁנֶּאֱמַר "אֶת וְהֵב בְּסוּפָה", אַל תִּקְרֵי 'בְּסוּפָה', אֶלָּא 'בְּסוֹפָהּ' (במדבר כא, יד). פירשו בשם הרב שדה יצחק ז"ל הכונה אַל תִּקְרֵי 'בְּסוּפָה' בלא מפיק בה"א דאז יהיה פירושו לים סוף כתרגומו וכמו שפירש רש"י בחומש אלא 'בְּסוּפָהּ' במפיק בה"א דקאי אמלחמה. ועוד פירשו בשם הרב הנזכר אַל תִּקְרֵי 'בְּסוּפָה' הפ"ה ברפ"א שהוא לשון סוף אלא 'בְּסוּפָה' הפ"ה בדגש שפירושו סף השער מלשון וְיִרְעֲשׁוּ הַסִּפִּים (עמוס ט, א) וכמו שומרי הסף, כלומר מה שהיו שונאים בשער יהיו אוהבים בסף השער כשיצאו ממנו וזהו 'אֶת וְהֵב בְּסוּפָה' ואהבת בסופה עד כאן דבריו.

תָּנוּ רַבָּנָן: "**וְשַׂמְתֶּם**", **סָם־תָּם** (דברים יא, יח). פירוש על דרך מה שפירש הרב מקור ברוך ז"ל על פסוק רִפְאוּת תְּהִי לְשָׁרֶךָ וְשִׁקּוּי לְעַצְמוֹתֶיךָ (משלי ג, ח) שעושה פעולה של רפואה שני הפכיים בנושא אחד.

או יובן **סָם־תָּם** דידוע בסוד כונת תורה לשמה שהוא להמשיך ארבעה אלפין אשר פשוטם מספר ארבעה ומילואם [אלף=110] מספר תם [440] ולכן יש בתורה פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] כנגד ארבעה אלפי"ן שהם ארבעה מיני לימוד אלף לשון לימוד כמו וַאֲאַלֶּפְךָ חָכְמָה (איוב לג, לג).

ועוד נראה לי נקראת **סָם־תָּם** כי יעקב נקרא תם בסוד וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם (בראשית כה, כז) וכנגדו בקליפה פלוני נקרא מת ובזה פירש הרב ל"י מאמר רז"ל (תענית ה:) יעקב אבינו לא מת, כי הוא תם והתורה היא סם של תם הוא יעקב אבינו ע"ה ועל ידי עסק התורה נעשה פלוני מת ממש לגמרי. והא דנקט במשל חמין וצונן שאמר לו 'וּרְחֹץ בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוֹנֵן' הוא כנגד הנמשל שהיא התורה שנקראת אש ומים (תענית ז.).

בָּנַי, בָּרָאתִי יֵצֶר־הָרָע, וּבָרָאתִי לוֹ תּוֹרָה תַּבְלִין (בראשית ד, ז). נקיט בָּנַי לומר בשביל שאתם בני שיש לכם דין בנים לכך זכיתם לתורה שהיא תבלין ליצר הרע ונצחתם כנגד טענת המלאכים מדין בן המצר.

ומה שכינה התורה בשם 'תַּבְלִין' לרמוז תורה בלי לב לא תועיל ולכן קראה תבלין שהוא אותיות '**יתן לב**' שצריך העוסק בה ליתן לב שלו בה.

ועוד נראה לי בס"ד קראה 'תַּבְלִין' כי תיבה ראשונה שבתורה היא **בְּרֵאשִׁית** (בראשית א, א) ראשה בית וסופה תי"ו הרי ת"ב של 'תַּבְלִין' וסוף התורה תיבת יִשְׂרָאֵל (דברים

לד, יב) ראשה יוד וסופה למ"ד הרי לי של 'תַּבְלִין' ונשאר אות נו"ן רמז לחמשים שערי בינה כי התורה קבלנו מעולם הבריאה שהוא סוד בינה שיש בה חמשים שערים מספר נון של תבלין ובזכות התורה שנקראת תבלין יבא אליהו זכור לטוב לבשר טוב ומשיח בן דויד לגאל אותנו שעולה מספרם תבלין כי תבלין גימטריא 'משיח בן דויד ואליהו' [492] עולה מספר 'תַּבְלִין' [492].

ומה שנאמר '**אִם תֵּטִיב שְׂאֵת**' (בראשית ד, ז) רמז בזה שא ת' על פי מה שכתב הרב חסד לאברהם שאם יהיה האדם דבוק בקדושה ת' יום רצופים אינו שולט בו יצר הרע וזהו אִם תֵּטִיב 'שְׂאֵת' שא ת'.

ומה שאמר '**אֵין אַתֶּם נִמְסָרִים בְּיָדוֹ**' דאיתא במדרש בפסוק וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל רֹאשִׁי וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל (בראשית מ, טז-יז) שהמלכיות מכונים בשם סל עיין שם. ונראה נרמז ה'סַּל' בראש וסוף שם פלוני שהם צדדין של **ס**מאל והצדדין מכונים בשם ידים שגם הם צדדין של הגוף ולזה אמר 'אֵין אַתֶּם נִמְסָרִים בְּיָדוֹ' פירוש אין אתם נמסרים למלכיות שרומזים בידו כלומר צדדיו כי היצר הרע הוא נמשך מן פלוני אשר בצדדיו רמוזים המלכיות באותיות סַל.

וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁכָּל מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ בְּךָ (**בראשית ד**, ז). פירוש ההשטנה והקטגוריא שהיא מלאכתו והיא עסק המשא ומתן שלו לא תהיה אלא כך שמניח רשעי אומות העולם ויעסוק במלאכתו כך. '**וְאִם אַתָּה רוֹצֶה תִּמְשֹׁל בּוֹ**' פירוש רוצה מצד בחירתך ורצונך וחשקך בלימוד התורה כרבי אלעזר בן חרסום וכדומה ולא מחמת הכרח כמו שאומרים העולם 'חסורי מחסרא והכי קתני'.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש אם אתה רוצה בתשובה מאהבה שהיא נעשית ברצון ולא מיראה הנעשית מחמת הכריח וסיבה אז אתה תמשול בו שתהפך העונות אשר קבץ ואסף ממצותיו לעשותם זכיות עד כאן דבריו נר"ו. או יובן תמשל בו לעשותו יצר טוב ולהשתמש בו במעשים טובים.

קָשֶׁה יֵצֶר־הָרָע, שֶׁאֲפִלּוּ יוֹצְרוֹ קָרָאוֹ 'רַע' (**בראשית ח**, **כא**). קשא למה קראו רע מאחר שהוא יצר אותו? ועוד מנא ליה דהוא קשא, כי מה שקראו רע הוא על שם מלאכתו שהוא מיעץ רעה אבל אין הכי נמי בנקל יוכל האדם להתגבר עליו, ומנא ליה דקשה?

ונראה לי בס"ד כי היצר הרע בראו הקדוש ברוך הוא שיבא לאדם בגלוי ומיעצו לחטוא בעיצה גלויה בלתי מרמה ותחבולה וכמו שאמרו בזוהר הקדוש משל לבן המלך והשפחה אך היצר הרע הוסיף ברע שיבא לאדם בדרך ערמה ותחבולה שמראה לו שהוא מיעצו לעשות מצוה כדי להפילו ברעה ועל זאת לא צוהו השם יתברך בכך ובעבור זאת קראו הקדוש ברוך הוא 'רע' וזה הוא הקושי שיש לאדם מצד היצר הרע שאם היה בא היצר הרע בגלוי לומר לו עשה עבירה פלונית ודאי לא יוכל היצר הרע על האדם בכך דאיך ישמע לו לעבור פי ה'?! אך דא עקא וקשה לאדם עד אשר מתחפש היצר הרע בבגדי יצר הטוב ומראה לאדם שהוא מיעצו לדבר מצוה ובאמת תחתיה תעמוד הבהרת לטמאו בה!

וזהו שאמר **קָשָׁה הַיֵּצֶר־הָרָע** יען **שֶׁאֲפִלּוּ יוֹצְרוֹ קָרָאוֹ** '**רַע**' וקשה למה יקראנו רע והלא הוא יצר אותו? אלא ודאי קראו רע על אשר הוא בא במרמה ועקיפין לאדם ועל זאת לא יצר אותו ואם כן אתה למד שקשה היצר הרע כי כל דבר הנעשה בדרך מרמה ותחבולה קשה להנצל ממנו מאחר דאינו מרגיש ברעה שלו וחושב שהוא דבר טוב וכמו שאמרו המפרשים ז"ל על פסוק הֶ' לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשׂוֹנְאָי (תהלים קיח, ז). **יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְחַדֵּשׁ עָלָיו בְּכָל יוֹם** (**בראשית** ו, ה). הקשה הרי"ף ז"ל מאי בינייהו דזה נקיט מִתְחַדֵּשׁ וזה נקיט מִתְגַּבֵּר?

ונראה לי בס"ד למאן דאמר **מִתְחַדֵּשׁ** יש לאדם שכר על שנצח היצר הרע בכל יום ויום בפני עצמו יען כי יצר הרע של יום זה אינו של אתמול ואם כן האדם השלים מלאכתו ומצותו בנצוח יצר הרע של אתמול ויש לו שכר דהשכירות משתלמת לבסוף וכבר גמר הנצוח שנצטווה בו וכן על יצר הרע של כל יום ויום יש לו שכר בפני עצמו כי בכל יום ויום יש לו גמר מלאכה. אבל למאן דאמר **מִתְגַּבֵּר** אין נשלם מלאכת הנצוח אלא עד יום הפטירה דאז אותו יום הוא סוף המלאכה דמשתלמת לבסוף.

ועוד נראה לי בס"ד כל חד מדבר ביצר הרע בפני עצמו כי יש יצר הרע בא מצד התולדה מזוהמת הנחש ועל זה נקיט **מִתְגַּבֵּר** אך יש יצר הרע שנקרא מלאך רע שבא מן הקליפה של כל יום ויום בפני עצמו וכנגד זה נקיט **מִתְחַדֵּשׁ** כי לכל יום יש קליפה בפני עצמו כנגדו.

ומה שאמר מִתְגַּבֵּר מִדְּכְתִיב 'צוֹפָה רָשָׁע לַצַּדִּיק' (תהלים לז, לב) ש' דרשע גימטריא יצר [300] הרי רשע הוא יצר רע.

ונראה לי אדם במילוא אל"ף דל"ת מ"ם עולה המילוי מספר תקף [580] כמנין 'היצר הרע' [580] לרמוז כי היצר הרע חונה בקרב האדם ולזה אמר הכתוב כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע (בראשית ח, כא) אמר 'לב האדם' לרמוז על מלוי האדם.

אִם פָּגַע בְּךָ מְנֻוָּל זֶה, מָשְׁכֵהוּ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ (ירמיהו כג, כט). קשה מָשְׁכֵהוּ משמע שמוליכו עמו לבית המדרש, ומה יעשה בו שם? והוה ליה למימר ברח לבית המדרש! ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו במדרש הנעלם (סדר תולדות דף קלח) דשאל רבי יצחק לרבי יהודה אם יצר הרע לעתיד יתבטל מן העולם חוץ מן שעת הזווג ואמר לו אצטריך יצר הרע לעולם כמטרא לעולם דאלמלא יצר הרע חדוותא דשמעתתא לא ליהוי לכן ישאר יצר הרע בעולם ורק לא יהא מנוול כקדמיתא למחטי ביה הדא הוא דיכתיב לֹא יָרֵעוּ וְלֹא יַשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קָדְשִׁי (ישעיה יא, ט) עד כאן עיין שם.

ובזה מובן המאמר כאן כמין חומר **אִם פָּגַע בְּךָ מְנֻוָּל זֶה** להחטיאך בחמדה וקנאה ותאוה גשמית אל תדחהו ותשליכהו לגמרי אלא **מָשְׁכֵהוּ אוֹתוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ** להשתמש בו בדבר טוב ששם יהיה לך קנאה מלומדי תורה וחמדה ותאוה להסביר סברה ולעשות חדושי תורה ויהיה לו מכחו חדוותא דשמעתתא כי כאשר דבר סתום ומוקשה שלא יכלו לפתרו ולפרשו כל חכמי המדרש ואתה זכית לפרשו ולפתרו במה שעתה יגיע לך מזה הוא הדבר אשר אמר אדונינו דוד מלך ישראל שָׁשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב (תהלים קיט, קסב).

ולזה אמר '**אִם אֶבֶן הוּא נְמוֹחַ**' כנגד מדת תאוה שהאבן בהיותה לבינה קודם שריפתה בכבשן אם תשפוך עליה מים שואבת אותו וחוזרת ושואבת אחר שתיבש וכן על זה הדרך ולא נודע כי באו מים אל קרבנה וכן מדת התאוה עושה פועל באדם וגם ברזל הוא מתפוצץ כנגד מדת הקנאה כי הקנאי תמיד משתדל לחתוך מחבירו קניינו וכבודו וכל רכושו מחמת קנאתו בו והרי הוא נעשה לו כברזל שמלאכתו לחתוך ולקצר. ומה שקרא ליצר הרע בשם **מנוול** כי נמשך מן ס"מ [סמאל=131] שמספרו עם הכולל גימטריא מנוול [132].

ועוד נראה לי נקיט אבן וברזל כי שניהם מן הדומים אך האבן רב הכמות ומעט האיכות והברזל מעט הכמות ורב האיכות וכן בעבירות של יצר הרע יש עבירות חמורות שהם רב האיכות כמו גילוי עריות ושפיכות דמים וכיוצא אך הם מעט הכמות כי לא ימצאו הרבה מהם ביד האדם ויש עונות רבי הכמות שהם לשון הרע ושקר וליצנות שנמצא ביד האדם הרבה בכל שעה ושעה אך הם מעט האיכות.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש 'אִם אֶבֶן הוּא' על יצר הרע שהוא בא מזוהמת הנחש 'וְאִם בַּרְזֶל הוּא' על יצר הרע הבא מן הקליפה שנקרא מלאך רע ולכן בזה נקיט נְמוֹחַ ובזה נקיט מְתְפּוֹצֵץ עד כאן דבריו נר"ו.

הִשָּׁוֶה הַכָּתוּב כְּבוֹד אָב וָאֵם לְכְבוֹד הַמָּקוֹם. פירוש השוה אותם בלשון דהכא נקיט כַּבֵּד (שמות כ, יא) והכא נקיט כַּבֵּד (משלי ג, ט) אבל לא במדרגה ומעלה ותנא דברייתא זו סבירא ליה דמשלי ברוח הקודש נאמרה.

ומה שאמר נֶאֱמַר מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת, קשה הוה ליה למימר האי חלוקה קודם חלוקה של פסוק אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ, כי פסוק 'מְקַלֵּל אָבִיו' הוא בספר שמות (שמות כא, יז) ופסוק 'אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו' בספר ויקרא (ויקרא יט, ג)?

ונראה לי בס"ד נקיט לחלוקא ד'אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו' בראשונה משום דכאן השווה אותם ממש דנקיט כאן כבוד ומורא אבל בחלוקה ד'מְקַלֵּל' לא השווה אותם השוואה גמורה דבחד נקיט 'מוֹת יוּמָת' ובחד נקיט 'וְנִשָּׂא חֶטְאוֹ' לכך נקיט לחלוקה זו באחרונה.

שְׁלשָׁה שֻׁתָּפִין הֵן בָּאָדָם: **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָבִיו, וְאִמּוֹ**. נראה לי בס"ד אלף ד'אָדָם' שמספרו אחד רומז להקדוש ברוך הוא יחידו של עולם ואותיות דם [44] עולין מספר 'אב אם' [44] ולזה אמר שְׁלשָׁה שֻׁתָּפִים 'בָּאָדָם' דייקא שהם רמוזים באותיות אדם.

ולזה אמר כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ (שמות כ, יא) פירוש **כַּבֵּד** [26] גימטריא שם הוי־ה הוא רמוז **אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ** שאות א' דאדם הרומזת להקדוש ברוך הוא רמוז בה מספר שם הוי־ה ברוך הוא שעולה כ"ו וכן צורת אות א' הוא וא"ו ושני יודי"ן שעולה מספרם כ"ו כמנין שם הוי־ה ברוך הוא.

בִּזְמַן שֶׁאָדָם מְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: **מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ דָּרְתִּי בֵּינֵיהֶם וְכִבְּדוּנִי**. פירש מהרש"א דהיינו שם י־ה המחבר ושיתף שם איש

ואשה. וקשא אם על קביעות אותיות י־ה בשמם קאמר 'דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם' אם כן דר ולמה אמר 'כְּאִלּוּ דַּרְתִּי' בכף הדמיון?

ועוד מה שאמר אחרי זה תְּנִי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן בְּזִמַּן שֶׁאָדָם מְצַעֵר אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ, אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יָפֶה עָשִׂיתִי שֶׁלֹּא דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם, וקשא והלא כבר דר ביניהם שכבר נקבע יו"ד באיש והא' באשה?

ועוד בגמרא דסוטה (סוטה יז.) אתמר מסתלקין אותיות י־ה וישאר אש ואש בעבור חטא האיש והאשה עצמן ולא בעבור שהבנים לא כבדום?

ונראה לי בס"ד דאות יו"ד וה"א לא היו שתיהם ביחד באיש ושתיהם באשה כדי שנחשב בזה שמו יתברך שהוא י־ה דר ביניהם אלא נחלקו אות א' באיש ואות א' באשה ולכן אמר 'כְּאִלּוּ דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם' כאלו בכף הדמיון דלא דרתי ממש ולכן אמר אחרי זה 'יָפֶה עָשִׂיתִי שֶׁלֹּא דַּרְתִּי בֵּינֵיהֶם' רצונו לומר שלא דרתי בשלימות אותיות שמי דהיינו שם י־ה כולו ביחד אלא דרתי אות א' באיש ואות א' באשה שאם היה שמי י־ה כולו ביחד אצל האב ושמי י־ה כולו כאחד אצל האם אז היה זלזול הבנים באב ואם נוגע בכבודי דכאשר מצערים אביהם ואמם היו מצערים אותי גם כן כביכול.

דף לא.

כָּל הָעוֹבֵר עֲבֵרָה בַּסֵּתֶר, כְּאִלּוּ הוֹחֵק רַגְלֵי שְׁכִינָה (ישעיהו סו, א). עיין מה שכתבי בס"ד על זה במסכת ברכות דף מ"ג.

אָמַר לוֹ: רַבִּי, נִתְנַּגְּרָשָׁה מַהוּ. הקשה הרב פתח עינים ז"ל אמאי לרבי אליעזר לא שאל שאלה זו דנתגרשה? עיין שם.

ונראה לי בס"ד שזה השואל לא היתה צריכה לו שאלה זו דנתגרשה אלא רק היתה צריכה לו שאלה הראשונה ושאלה זו הראשונה היה רוצה לשאול אותה מן רבי אליעזר וגם מן רבי יהושע כדי שתהיה תשובתה ברורה בידו מפי שניהם אמנם קשה בעיניו לשאול את רבי יהושע אחר שישאל מן רבי אליעזר וישיב לו תשובה דחש לכבודו של רבי אליעזר שלא יהיה נראה דאינו סומך על דבריו אלא עד שישאל מן רבי יהושע גם כן.

ועל כן התחכם לשאול מן רבי יהושע עוד שאלה אחרת דנתגרשה אף על פי שלא

היתה צריכה אליו כדי שיהיה נראה לעיני הרואין הא דבא לפני רבי יהושע שנתחדש לו שאלה אחרת שלא שאל אותה מן רבי אליעזר ואגב זו שאל אותו שאלה הראשונה כדי לתפוס הענין מתחילתו ואם לא נתחדש לו שאלה שנית לא היה בא לשאול מן רבי יהושע כלום, ככה נראה לעיני הרואין על ידי שאלה הזאת דנתגרשה ששאל מן רבי יהושע בלבד ועל ידי כך אין כאן חשש משום כבוד רבי אליעזר.

והנה הרב פתח עינים ז"ל הביא תירוץ על קושיא הנזכר בשם המפרשים ושפיר דחה התירוץ ועוד יש לדחות דגם לדעת הטור ז"ל יש מקום לשאול היכא דעשתה תשובה דעושה השתא מעשה עמך וחייב בכבודה?

מיהו נראה לי בס"ד לתרץ הקושיא על פי הקדמה של המפרשים ז"ל שהביא בפתח עינים באופן אחר והוא דלעולם יש מקום לשאלה הנזכר בין לדעת הטור בין לדעת הרמב"ם והוא כיון דגירושין מדעת שניהם ורצונם, הוא מילתא דלא שכיחה לכן זה השואל חשש פן רבי אליעזר והתלמידים שלו כששומעין השאלה יתלו בדעתם שנתגרשה משום ערות דבר דרחוק הדבר לתלות ברצון שניהם, ועל כן משום זילותא דאמו שלא יצא לה זילותא מתוך דברי שאלתו לא שאל שאלה זו דנתגרשה מן רבי אליעזר אלא שאל אותה לרבי יהושע דהוא אזיל ודאי בתר סברת בית הלל דמסתמא גם תלמידיו השומעין אזלי בתר האי שיטה דיכול לגרש אפילו הקדיחה תבשילו ולא יתלו בערות הדבר ח"ו אלא יתלו בקטטה ומריבה בעלמא דאין לחשוב על בנות ישראל מחשבה של ערוה ואיסור, וקטטות ומריבות הם דברים המצויין ושכיחי ואין יוצא מזה זילותא לאמו כיון דאין כאן דבר נוגע בערוה.

ואם תאמר ישאל לרבי אליעזר גם כן שאלה זו ויפרש בדבריו שנתגרשה מרצון שניהם בלא ערות דבר, דיש לומר לא רצה השואל להרבות דברים שאין נוגעים לעיקר שאלתו דמה לו להודיע שנתגרשה מחמת קטטה דאין זה נוגע במטרת שאלתו ולכך בחר לו לשון קצר לשאול מן רבי יהושע נתגרשה מהו.

אָמַר לוֹ: מִבֵּין רִיסֵי עֵינֶיךָ נִכָּר, שֶׁבֶּן אַלְמָנָה אַתָּה. פירש רש"י ראה שנשרו ריסי עיניו מן הבכי ודן שהוא יתום מאביו מחמת שבכה עליו. ומקשים למה לא אמר לו רבי יהושע כן אחר ששאלו שאלה הראשונה דמתחילה היה רואה אותו כך דאז יאמר לו

דמן ריסי עיניך ניכר דבן אלמנה אתה ואין אתה צריך דין זה לענין מעשה דהא אין אביך קיים?

ונראה לי בס"ד דבתחילה אף על פי שראה שנשרו ריסי עיניו לא מצא בזה הכרח לתלות בכייתו על מיתת אביו דלעולם אביו קיים והוצרך שאלה זו לענין מעשה ומה שנשרו ריסי עיניו מן הבכיה הוא שבכה על בנו או על אשתו וכיוצא ולעולם אביו ואמו בחיים והוצרך לשאלה זו באמת. אך אחר ששאל אותו 'נִתְגָּרְשָׁה מַהוּ' נראה לו הכריח לומר שאין זה שואל הלכה למעשה דאביו אינו קיים יען כי הדין הוא אם גרש האדם את אשתו לא תדור עמו בשכונה אחת וכל שכן בבית אחד ואיך יצוייר שאביו ואמו דרים ביחד זה אצל זה במקום אחד כדי שאביו יאמר לו 'הַשְׁקֵנִי מַיִם' ואמו אומרת 'הַשְׁקֵנִי'?

דבשלמא אם היה תופס סגנון הבקשות שלהם דאביו אומר לו לך למקום זה ואמו אומרת לו לך למקום אחר יש לפרש דהם אינם דרים יחד אלא כל אחד דר בחצר ואביו צוהו היום שלמחר בבוקר תלך למקום פלוני ואמו אמרה לו שילך בבוקר למקום אחר ולעולם יושבין כל אחד בחצר אחרת, וכן אם היה תופס סגנון הבקשות שאביו אמר לו תביא לי מים מן הנהר ואמו גם כן אמרה לו כך דאפשר שניהם פגעו בו בדרך וצוו אותו בכך, אבל השתא שתפס אביו אמר לו הַשְׁקֵנִי מַיִם' וכן אמו אמר לו 'הַשְׁקֵנִי' לשון זה משמע שהיו יושבין שניהם במקום אחד וכל אחד אמר לו שיביא לו מים הכד לשתותו ואיך יצוייר זה שהמגרש והמתגרשת דרים במקום אחד ובקשו כן?

ואפילו אם נאמר שהיו קרואים בבית של אדם אחד לפי שעה, גם זה רחוק שאין משורת דרך ארץ לקרות ולהזמין המגרש והמתגרשת ביחד ומנהגו של עולם לא תכנס המתגרשת במקום שיושב בו המגרש ולא להפך.

ולכן דן בהשערת השכל מכח שאלה זו ד'נִתְגָּרְשָׁה מַהוּ' להכריח שלא היתה שאלה זו צריכה לו למעשה דלעולם אביו אינו קיים גם לא חשב לומר לעולם אביו קיים ומה ששאל 'נִתְגָּרְשָׁה מַהוּ' היינו דשואל אם אחר כך נתגרשה דזה אינו דודאי לא יפתח פיו לשטן וגם אין זה דרך ארץ לשאול על אמו אם תבא לידי גרושין ועל כן דן שהוא בן אלמנה שאביו אינו קיים ולכך נשרו ריסי עיניו.

מיהו מהרש"א ז"ל דקדק אם דן מנשירת ריסי עיניו שהיה לו כן מחמת הבכיה מהיכן נודע לו שהוא בן אלמנה ובכה על אביו, ודילמא הוא בן אלמון ובכה על אמו עיין שם? ונראה לי בס"ד דרך הלצה דאמרו רז"ל בגמרא דנדה (נידה לא.) הלובן שבעין הוא נעשה מצד האב וחלקו הוא והלובן הוא עומד בין ריסי העין ממש. ונראה לי דרבי יהושע צפה ברוח הקודש שהוא בן אלמנה ואינו בן אלמון וכמו שצפה רבן גמליאל ברוח הקודש על אותו גוי ששמו מגבאי ואמר לו מגבאי טול גלוסקין מאלעאי ואמרו בגמרא דעירובין (עירובין סד:) שכיון רבן גמליאל ברוח הקודש ששמו מגבאי, כן הכא כיון רבי יהושע ברוח הקודש שהוא בן אלמנה ומרוב ענוה לבלתי ירגישו התלמידים והחברים בשבחו שכיון ברוח הקודש שהוא בן אלמנה תלה הדבר בלובן אשר בין ריסי עיניו שהוא חלק האב ואמר שניכר לו על ידי איזה סימן שיש לו בלובן העין שאביו שממנו בא הלובן הוא אינו חי שיבינו השומעין שיש לו בלובן סימן טבעי לידע אם מולידו חי הוא אם לאו ולעולם הוא צפה כן ברוח הקודש.

הַטֵּל לָהֶן מַיִם בְּסֵפֶל, וְקַעְקֵעַ לָהֶם כְּתַרְנְגוֹלִין. הנה מה שאמר לו 'הַטֵּל לָהֶם מַיִם בְּסֵפֶל' הכונה דיתן להם בשוה ולא יקדים לאחד מהם וכמו שכתב הרב עיון יעקב ז"ל אך מה שהוסיף לומר לו 'קַעְקֵעַ לָהֶם כְּתַרְנְגוֹלִים' צריך להבין מאי קא משמע לן בזה?

ונראה לי בס"ד הכונה רמז לו שיפייסם בדברים דודאי כיון שנתגרשה כל אחד מהם יקפיד על אשר לא קידם השמוש שלו ולכן צווהו בעת שיניח המים לפניהם שהוא משוה אותם בכבוד יפייסם בדברים שיקרקר בדברי פיוס וזכר תרנגולים דאמרו רז"ל בעירובין (עירובין ק:) למדנו פיוס מתרנגול דמפייס ואחר כך בועל ולזה אמר כתרנגולים שיש להם מדת הפיוס שדרכם לפייס.

דָּרַשׁ עוּלָא רָבָא אַפִּיתְחָא דְּבֵי נְשִׂיאָה (תהלים קלח, ד). הא דהוצרך תלמודא לסיים המקום שהיה דורש ללמדנו כי כונתו בזה ללמד מוסר לבית הנשיא שלא יגזרו גזירות על הציבור לכבודן אלא תהיה כונתם לטובת ישראל דהאדם צריך ללמוד ממדת קונו וכמו שאמרו רז"ל על פסוק אַחֲרֵי יְהֹוָה אֱלֹקֵיכֶם תֵּלֵכוּ (דברים יג, ה) ומצינו שגם אומות

העולם שאמרו בתחילה לכבוד עצמו דורש חזרו והודו שכל המצות צוה את ישראל בעבור טובתם ופעולתם.

אֶלָּא מִסּוֹף דִּבְרָךְ נִכָּר, שֶׁ"רֹאשׁ דִּבְרָךְ אֱמֶת". הקשה מהרש"א ז"ל היכן הוזכר סוֹף דִּבְרָךְ במקרא? ונדחק בזה עיין שם.

ונראה לי בס"ד דהמפרשים פירשו המאמר הנזכר בתחילה חשבו 'לִכְבוֹד עַצְמוֹ הוּא דּוֹרֵשׁ' רצונו לומר כמו צווי האדון לעבדו לעשות לו מלאכה שאין העבד נהנה כלום מן המלאכה אלא האדון ואחר ששמעו דבור של 'כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ' (שמות כ, יא) שהוא דבר שהשכל מחייבו אף על פי שלא היה מצוה השם יתברך האדם בו הבינו שצוה האדם בו כדי שיתן לו שכר על קיומו ואז ממילא הבינו שגם מצותו בדברות ראשונות היתה כדי להטיב לאדם שיקיים ויקבל שכר עד כאן דבריהם.

וידוע שכל דברים שהשכל מחייבם נקראים משפט ולזה אמר רֹאשׁ דִּבְרָךְ שהיו טועין בו שלא הבינו כונתך בו אחר כך נתאמת אצלם כוונתך בו ומהיכן נתאמת אצלם כי ראו שאמרת וגזרת על העולם גם ב'מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ' (תהלים קיט, קס) רצונו לומר דברים שהשכל מחייבם שנקראים משפט.

צְאוּ וּרְאוּ מֶה עָשָׂה נָכְרִי אֶחָד. צריך להבין מאי 'צְאוּ' דקאמר להו ודי לומר 'רְאוּ מֶה עָשָׂה'? ונראה לי בס"ד הכונה אין אני מביא לכם הוכחה מאיש ישראל כדי שתאמרו אין זה חידוש כי ימצא בישראל חסידים שעושים מילי דחסידותא עשר ידות על חיובם וכי כולי עלמא להוו חסידים?! לכן אמר לו 'צְאוּ' לחוץ להתבונן באומה אחרת שהיא חוץ לאומה שלנו 'וּרְאוּ מֶה עָשָׂה נָכְרִי וְדָמָא בֶּן נְתִינָה שְׁמוֹ' כלומר שמו מורה שיש לו מדה טובה שצריך כל אדם להיות דומה לו בה ודמה לשון דמיון.

לְשָׁנָה הָאַחֶרֶת נָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכָרוֹ, שֶׁנּוֹלְדָה לוֹ פָּרָה אֲדֻמָּה בְּעֶדְרוֹ. מה שפרע לו שכרו בפרה אדומה ולא פרע לו שירויח כל זה הריוח באופן אחר מכמה טעמים **האחד** שבזה ניכר הדבר הזה אצלו יותר ולא יתלה בטבע **והשני** כדי לזכות את ישראל שיקנו הפרה בדמים מרובים ונמצא מוציאין בעבור המצוה ממון הרבה שבזה יגדל זכותם **והשלישי** כדי שהם ירגישו ויקחו קל וחומר לעצמם וכאשר אמרו חכמים אחר כך וּמַה מִּי שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה כָּךְ! מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! **והרביעי**

הוא עשה מצות הכבוד בדבר שהיה נצרך להקדש פרע לו השכר בדבר שהוא צורך הקדש כי פרה אדומה מאוצר ההקדש ניקנית.

ועוד נראה לי בס"ד דאמרו בפסיקתא שיש שני סימנים לפרה אדומה לידע שלא נתנו עליה עול האחד בעינים שלה שאם נתנו עליה עול לא יהיו שוים זה בזה והשני בשערות שיש לה מעת לידה ב' שערות בצוארה זקופות ואם נתנו עליה עול יהיו כפופים עיין שם.

ולכן פרע לו שכרו בפרה אדומה שסימן כשרותה הוא בעינים לרמוז שבזה הכבוד שעשה לאביו בתחלה יהיה הוא לעינים לישראל כלומר יקחו ממנו קל וחומר וכמו שאמרו רז"ל על מה שאמר משה רבינו ע"ה ליתרו 'וְהָיִיתָ לָּנוּ לְעֵינָיִם' (במדבר י, לא) ורמזו לו בסימן השערות שלה שהם זקופים שזה הממון שדומה לשערות שלוקח בשכר המצוה יהיה זקוף וקיים אצלו ולא יאבד מידו.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש הטעם שניתן לו שכרו בפרה אדומה כדי שיצא מזה סניגורייא על ישראל כי הוא בזבז ממון בעבור מצות כבוד אב שהשכל מחייבה וישראל בזבזו ממון רב הזה בעבור פרה אדומה שהיא מצוה חוקית שאין השכל מחייבה ואומות העולם מונין את ישראל עליה לומר מה מצוה זו ומה טעם יש בה עד כאן דבריו נר"ו.

מַאן דְּאָמַר לִי, דְּאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה, עֲבִידְנָא יוֹמָא טָבָא לְרַבָּנָן. קשה והלא מעיקרא היו אומרים לו דאין הלכה כרבי יהודה דלכך נדר אם יאמרו לו הלכה כרבי יהודה יעשה יום טוב?

ונראה לי בס"ד כי הוא היה רוצה בתחלה ובסוף שיאמרו לו שמועה מפי רבנן קמאי דאז יסמוך על השמועה בלתי ספק ולכן מקודם יש אומרים הלכה כרבי יהודה ויש אומרים אין הלכה כרבי יהודה אך בין אלו ובין אלו לאו בני סמכא נינהו ולכן תחילה נדר אם יאמרו לו מפי רבנן קמאי בני סמכא דהלכה כרבי יהודה עביד יומא טבא ואחר ששמע להא דרבי חנינא נדר להפך אם יאמרו לו מפי רבנן קמאי דהם בני סמכא דאין הלכה כרבי יהודה עבידנא יומא טבא.

דף לא:

כְּגוֹן אֲבִימִי בְּרִי, קַיֵּם מִצְוַת כִּבּוּד. קשה מאי רבותיה בדבר זה שהולך לפתוח הדלת לאביו והלא רבי טרפון גחין וסלקא אימיה לפוריה על גבו וגם הלכה פעם על כפות ידיו ועם כל זה אמרו לו 'עֲדַיִן לֹא הִגַּעְתָּ לַחֲצִי כִּבּוּד'?

ונראה לי בס"ד דאין כונתו לשבחו בשיעור הכבוד אלא כונתו לשבחו שהיה עושה מצות כבוד לשמה ולא בעבור שכר, דידוע מה שאמר התנא (משנה אבות ו, ז) גדולה תורה שנותנת חיים לעושיה בעולם הזה ובעולם הבא ופרשנו הכונה דעל עסק התורה מפורש שכר של אריכות ימים דכתיב 'וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים' (דברים לב, מז) וכן נאמר 'כִּי בִי יִרְבּוּ יָמֶיךָ וְיוֹסִיפוּ לְךָ שְׁנוֹת חַיִּים' (משלי ט, יא) ואף על גב דשכר זה של אריכות ימים נאמר גם במצות כבוד אב ואם ובמצות שלוח הקן התם אינו אלא בעולם הבא ולא בעולם הזה כמו שאמרו רז"ל (לט:) בגמרא לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ (דברים ה, טו) לעולם שכולו ארוך.

אך אריכות ימים האמור גבי תורה היא בעולם הזה ובעולם הבא ולכך בא רבי אבהו לעשות הוכחה לאבימי בריה שהיה עושה מצות כבוד אב לשמה ואין כונתו בשביל השכר יען כי כאשר היה אביו קרי אבבא היה פוסק מלימודו והולך לפתוח הדלת לכבודו ואם היה בשביל שכר אדרבא ישאר במקומו ללמוד עדיף ליה כי שכר לימוד התורה הוא בעולם הזה ובעולם הבא ושכר הכיבוד אב ואם הוא רק בעולם הבא.

והא דהוצרך לומר 'חֲמִשָּׁה בְּנֵי סַמְכֵי הֲווּ לֵיהּ לַאֲבִימִי בְּחַיֵּי אָבִיו' ללמד כיון דחמשה כולם סמוכים אי אפשר שלא ימצא להיות תמיד לומדים עמו כולם או מקצתם ונמצא יש מצויים לפתוח ועם כל זה קם הוא לפתוח ואינו מניח לאחד מבניו לקום לפתוח.

ועוד נראה לי בס"ד הא דהוצרך לומר 'חֲמִשָּׁה בְּנֵי סַמְכֵי הֲווּ לֵיהּ לַאֲבִימִי בְּחַיֵּי אָבִיו' דלא תימא מה שהיה קם לפתוח לאביו מפני שלא היה אחד מן בני הבית הולך לפתוח ובעל כרחו היה פוסק לימודו וקם לפתוח לו כי כולם עצלים, לזה אמר דהיה לו חמשה בנים סמוכים ואם כן מסתמא היו מצויים אצלו ללמוד עמו ביחד ומסתמא גברי רברבי אלו לא יהיו עצלים בדבר הזה אלא היו חפצים בשמחה רבה לעשות שימוש אלא רק הוא לא היה מניחם כדי לעשות הכבוד בעצמו.

וְאָמַר: 'אֵין אֵין', **עַד דְּמָטָא הָתָם**. קשא למה הוצרך לומר 'אֵין אֵין' כל משך הליכתו עד שהיה מגיע אצלו, ודי בפעם אחת להשמיעו קולו שהוא בא לפתוח ולא יהיה קָרֵי אַבָּבָא?

ונראה לי בס"ד כיון בזה לעיני הרואין ההולכים ובאים בתוך החצר דשמא בעת שאמר 'אֵין' היו עסוקים בפנים ולא שמעו זאת ואחר שרואין אותו רץ והולך בתוך החצר חושבין שהוא רץ בעבור צורך עצמו להביא איזה חפץ או דבר אחר שיש לו שם אצל הפתח ואגב פתח לאביו אכן עתה רואין שהוא רץ וקורא 'אֵין אֵין' בזה ניכר שעושה לכבוד אביו.

ועוד נראה לי שהוא רוצה לעשות המצוה של הכבוד במעשה ודבור ומחשבה ביחד בבת אחת ולכן בעת שהוא מהלך שעושה מעשה היא מחשב במצוה זו וגם מדבר בפיו 'אֵין אֵין' נמצא מקיים המצוה במחשבה ודבור ומעשה בבת אחת.

אִיסְתַּיְּעָא מִלְּתֵיהּ וְדָרִישׁ אֲבִימִי: "**מִזְמוֹר לְאָסָף**" (**תהלים עט, א**). נראה לי בס"ד שייכות לדרשא זו כאן על פי מה שכתבו התוספות בשם המדרש דחרבן בית המקדש היה טובה לבני קרח כי על ידי שטבעו השערים אחזו בהם כדי לעלות עמהם לעתיד ולכך אמרו שירה בטביעת השערים ולכן אסף שהיה מבניהם אמר מזמור על חרבן בית המקדש עד כאן.

וקשא בשלמא קרח ובניו שהם עצמן עומדים בצרה גדולה לכן כשראו שצמחה להם טובה בטביעת השערים אמרו שירה אך אסף דאינו עומד בצרה זו של אבותיו איך מלאו לבו לומר 'מזמור', ו'קינה' מבעי ליה!

אך התשובה לזה כי אסף היה כבוד אבותיו חביב ואהוב לו מאד ובאמת אמרו (בראשית רבה נה, ח) גדולה אהבה שמקלקלת את השורה, לכן אמר שירה גם לעת כזאת שלא היה מן הראוי לאומרה דחביבה ליה טובת אבותיו וכבודן ולכן עתה שהיה אבימי עוסק בכבוד אביו אסתייעא מלתא ודריש הכתובים של מזמור שאמרו אסף בשביל כבוד אבותיו וטובתם.

ועוד נראה לי בס"ד על פי הטעם דאיתא במדרש מה שאמר אסף מזמור בחרבן בית המקדש מפני שראה טובתו יתברך עם ישראל ששפך חמתו על עצים ואבנים ולא

לכלותם ואמרו במדרש על זה משל לאב עם בנו שאהב אותו עיין שם ולכן בשביל שהראה אבימי עתה אהבתו עם אביו דהוה גחין קאי ליה עד דאתער לכך זכה לדרוש במזמור זה דאסף המדבר בעד אהבה שיש בין האב הוא הקדוש ברוך הוא ובין הבן שהם ישראל.

כְּגוֹן אֲנָא, דְּעַד דַּאֲתֵינָא מִבֵּי רַב. אַבָּא מַדְלִי לִי כַּסָּא, וְאִמָּא מַזְגָא לִי, הֵיכִי אִיעָבִיד. יש להקשות למאי אצטריך למימר 'עַד דַּאֲתֵינָא מִבֵּי רַב' לימא בקיצור כגון 'אֲנָא דְּאַבָּא מַדְלִי לִי כַּסָּא וְאִמָּא מַזְגָא לִי הֵיכִי אִיעָבִיד' ומה לו להודיע אם עושים לו זאת בעת שבא מבית המדרש או בשאר עתים?

ונראה לי בס"ד כונתו לומר אם עושים כן בשאר עתים ודאי לא אקבל אך אני מסופק בדבר זה שהם עושים לי כן בזמן שאני בא מבית המדרש דוקא דהענין מוכיח מתוכו לאו משום יקרא דידי בלבד עבדי אלא הם מתכוונים גם כן בשביל אהבת ויקרת התורה שלמדתי בבית המדרש שהם שמחים מאד על אשר הלכתי ללמוד תורה ומכיון דמצורף עם זה אהבה ויקר וחבוב של תורה גם כן אפשר דמותר לי לקבל מהם ואמר לו אף על פי כן מאמך קבל ומאביך לא תקבל כיון דבר תורה הוא.

עֲדַיִן לֹא הִגַּעְתָּ לַחֲצִי כִּבּוּד. כְּלוּם זָרְקָה אַרְנְקִי בְּפָנֶיךָ לַיָּם, וְלֹא הִכְלַמְתָּהּ. קשא איך חלקו שיעור הכבוד לחצאין ונתברר אצלם שלא הגיע בזה לחצי שיעור הכבוד?

ונראה לי בס"ד כי במה שנאמר כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ (שמות כ, יא) נרמז באותיות כבוד שצריך האדם לכבד אב ואם בין אם מגיע לו צער מצד הגוף שלו כמו רבי טרפון בין אם מגיע לו צער מצד הממון שלו כגון שזרקו לו ארנקי לים. והיינו כי כבוד [32] גימטריא ל"ב כמנין ב' פעמים וי [16] וכל וי הוא לשון צער כלומר בין אם עשו לו וי בגופו כמו אמו של רבי טרפון שהיתה עולה על גבו למטתה וגם לפי דברי הירושלמי שהלכה פעם אחת על כפות ידיו, בין אם עשו לו וי בממון שזרקו לו ארנקי לים.

נמצא מצות הכבוד חציה על וי של הגוף וחציה על וי של ממון ולכן כאשר שבח עצמו רבי טרפון בכבוד שהיה לו בו צער הגוף דכל זמן שהיתה עולה למטה הוה גחין וסלקא עלויה אמר לו הן אמת שקיימת החצי של וי הגוף אך עדיין לא הגעת לחצי הכבוד השני שהוא וי של הממון, כלום זרקה ארנקי בפניך לים ולא הכלמתה?!

בָּעִינָא גַּבְרָא! נִיעַיֵּין לָךְ. אין כונתו לדחותה בשקר ח"ו אלא בקושטא קאמר שהיה רוצה לפייס אדם אחד בממון שיתרצה ליקח אשה זקנה כמוה אך אחר שאמרה לו שיהיה יפה כמוהו אמר ודאי דבר זה לא יתכן להיות כי אדם יפה כמוהו קפצי עליה אינשי בעלי ממון ובעלי יופי ואיך אפשר שיתרצה ליקח אשה זקנה?

דף לב:

נָתַן הַכּוֹס לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְלֹא נָטָלוֹ. קשא הא אמרינן בפסחים (פסחים פו:) בעובדא דרב הונא דאקלע לבי רב נחמן בר יצחק דאין מסרבין לגדול וגם אתמר שם בהלכות דרך ארץ כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה עיין שם, ולפי זה מחמת תרי טעמי אלימי אלה היה צריך לקבל הכוס מן רבן גמליאל?

ונראה לי בס"ד דסבירא ליה כיון דנמנע מלקבל בשביל כבודו של רבן גמליאל ליכא בזה משום דאין מסרבין לגדול וגם לאו משום כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה מאחר דחושש בשביל כבוד הנשיא רבן גמליאל. ועיין בתוספות (שם בדבור המתחיל אין מסרבין) שכתבו ישיבת פוריא דבר גסות ושררה ואפילו לגדול מסרבין ורק אמר לו מטעם כל שיאמר בעל הבית עשה עיין שם, וכאן סבר רבי אליעזר כיון דיש זלזול כבוד לרבן גמליאל, אפילו משום כל מה שיאמר בעל הבית עשה ליכא למיחש.

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשִּׁיב רוּחוֹת וּמַעֲלֶה נְשִׁיאִים וּמוֹרִיד מָטָר וּמַצְמִיחַ אֲדָמָה. קשא מאחר דאמר מַשִּׁיב רוּחוֹת וּמוֹרִיד מָטָר, אמאי לא קאמר נמי 'ומוֹרִיד הַטָּל' כיון דשלשתם נזכרים יחד בשבחו יתברך בעמידה בשלש תפלות שמונה עשרה? ונראה לי בס"ד שזכר דבר הנראה לעיני הכל מה שאין כן הטל יורד בלילה ואין ניכרת ירידתו ואינה נרגשת כמו נשוב הרוחות וירידת הגשם.

אך קשא בשלמא ירידת המטר היינו דאמרינן בתענית (תענית ב.) דמפתח גשמים בידו יתברך ולא נמסר לשליח, וכן עורך שלחן לכל היינו פרנסה דאתמר שם שגם מפתח הפרנסה בידו יתברך ולא נמסר לשליח אך רוח ונשיאים וצמח אדמה כל אלו נמסרו לשליח, ואמאי נקטינהו דלפי זה יזכיר כמה מאות דברים של טובה הנעשים בעולם ומאי אריא דנקיט להני? ונראה לי בס"ד עיקר הוכחתו הוא מן המטר ופרנסה דלא נמסרו לשליח ואגב נקיט מילי דשייכי להו.

ועדיין קשא אמאי לא נקט לידה ותחיית המתים דילפי להו מקראי דלא נמסרו על ידי שליח? ונראה לי בס"ד דנקיט דבר הרגיל ושווה תמיד אך לידה אינו דבר רגיל כמו ירידת מטר ופרנסה ומן תחיית המתים ליכא קושיא בלאו הכי כיון דאינו עתה אלא לעתיד לבוא לכך זכר תחיית המתים.

וְאֵין 'זָקֵן' אֶלָּא חָכָם, שֶׁנֶּאֱמַר "אֶסְפָּה לִי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל" (במדבר יא, טז).

צריך להבין למה החכם מכונה בשם זקן? ונראה לי בס"ד דתנן (משנה אבות ד, א) איזהו חכם הלמד מכל אדם, וכיון דלומד מכל אדם נמצא מקובץ אצלו חכמה אשר נאספה בשנים רבות של זה ושל זה ובזה נחשב כאלו הוא חי שנים מרובים ולמד כל זה ולכן אפילו בעודו קטן בשנים נחשב לזקן ולזה אמר אֵין חָכָם אֶלָּא זָקֵן.

או נראה לי בס"ד החכם אין לימודו נסתר אחר שנים אלא אדרבה מוסיף ומתחזק בידו ועל כן רוב שנים יודיעו חכמה גבי החכם אך האויל הסומך על חכמת פלסופייא הבדויה מהשערת השכל אינו נחשב זקן דהא אריסטו יגע בחכמה שלו ובלימודו כמה שנים וחבר ספרים על יסודות שבידו ובזקנתו ניכר לו טעותו וסתר כל דבריו שחזר להיות ילד ללמוד מחדש מראשית כל.

וְאֵין 'זָקֵן' אֶלָּא חָכְמָה. פירש רש"י לשון נטריקון דבר הכתוב זקן זה קנה. וקשא היכא רמיזה חכמה כי בנטריקון ליכא אלא 'זה קנה'?

ונראה לי בס"ד דאמרו בגמרא (ברכות נו:) הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה דכתיב (משלי ד, ה) קְנֵה חָכְמָה קְנֵה בִינָה, ופרשתי בס"ד הטעם כי התורה שהיא החכמה נקראת לקח טוב דכתיב (משלי ד, ב) לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם, ומספר 'לקח טוב' [155] עולה 'קנה' [155].

ועוד פרשתי כי התורה ניתנה מימין דכתיב (דברים לג, ב) מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ, והימין הוא חסד שהוא שם א־ל דכתיב (תהלים נב, ג) חֶסֶד אֵ־ל כָּל הַיּוֹם, ולכן כתיב (משלי לא, כו) וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ, ונחלקה התורה לחמשה ספרים כנגד חמשה חסדים שהם ה' פעמים א־ל שעולה מספרם 'קנה' ולכן הרואה קנה בחלום יצפה לחכמתה של תורה.

ועל כן כיון דדריש הנטרקון 'זה קנה' נרמז בזה החכמה ולכך אמר אֵין 'זָקֵן' אֶלָּא

שֶׁקָּנָה חָכְמָה. אי נמי זה דדריש בנטריקון הנזכר במלואה כזה זי"ן ה"א [73] עולה מספר חכמה [73].

דף לג.

נִמְצֵאתָ מְכַשְּׁשִׁילָן מַכְשִׁילָן לֶעָתִיד לָבוֹא. פירש רש"י ז"ל שלא יביאו עוד שיאמרו נבזים אנו בעיניהם. הדבר הזה יפלא וכי מפני שאין קמים מפניהם, יאמרו נבזים הם ויחדלו מלקיים המצוה? דאם כן נמצא הם מקיימים המצוה בשביל הכבוד ולא חשידי ישראל בהכי! ועוד הלא הם יודעין שאין קמים אפילו בפני תלמיד חכם ומאי רבותייהו על תלמיד חכם? ועוד מוכח מדברי הרמב"ם ז"ל דהפחות והסגנים והגזברים שיוצאים לקראתם הולכים עמהם בשוקי ירושלים גם כן ואם כן המה רואין בעיניהם שגם בפני הפחות והסגנים אינם קמים דהא הולכים עמהם ביחד ואיך אומרים נבזים בעיניהם דהיתכן לחשוב שגם הפחות והסגנים נבזים?!

ונראה לי בס"ד מה שאמר נבזים בעיניהם לאו משום העדר הקימה אלא משום שמביאים מעיר לעיר דבר מועט ששוה דינר אחד ולא עוד אלא שמרעישים העולם בו דהחליל מכה לפניהם והשור מהלך וקרניו מצופים זהב ומשמיעין קול חרדה גדולה בהודות והלל הנה הם בושין ואומרים ודאי שאנשי ירושלים הרואין אותנו שבאנו מעירנו בדורון זו שהוא דבר מועט וכל כך מרעישים העולם בעבורו כאלו הבאנו דורון ששוה ממון הרבה ולכך יחשבו בעת מהלכם בשוקי ירושלים לפני אנשי העיר שכל האנשים שבירושלים בוזין אותם בלבם באומרם על מה באו אלו מעירם ועל מה עושים כל החרדה הזאת?

ולכן לשנה אחרת לא יבואו כי יבושו ולכך תיקנו חז"ל שיקומו כל בעלי אמניות בפניהם אף על פי שאין קמים בפני תלמיד חכם כדי שיראו כל הכבוד הזה שעושים להם אז יאמרו ודאי מצוה זו יקרה ונכבדת בעיני אנשי ירושלים דהא עושים לנו כל הכבוד הזה בעבורה לקום מפנינו ולשאול בשלומינו ולא יבואו לחשוב שהם משחקים עליהם בלבבם ובוזין אותם.

אִי לָאו תּוֹרָה, כַּמָּה נַחְמָן בַּר אַבָּא אִיכָּא בְּשׁוּקָא. ודאי לא היה שם אביו אבא כי הוא היה חתן הנשיא ששם אביו היה יעקב כידוע דרב נחמן בר יעקב הוא אשר היה

חתן הנשיא אך לא רצה לזכור שם אביו אף על פי שלא היה שם פלאי אלא אמר רב נחמן בר אבא שהוא לשון חשיבות כמו וַיְשִׂימֵנִי לְאָב לְפַרְעֹה (בראשית מה, ח) וכן וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ (בראשית מא, מג) תרגומו דין אבא למלכא וכונתו לומר 'כַּמָּה נַחְמָן בַּר אַבָּא אִיכָּא בְּשׁוּקָא' אך עיקר הכבוד שעושים לי הוא בשביל התורה ואיך זלזל בכבודה לעשות לאלו כבוד בעצמי לכך משלח גוזאי לכבודם.

דף לג:

כָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵין עוֹמֵד מִפְּנֵי רַבּוֹ, נִקְרָא רָשָׁע וְאֵינוֹ מַאֲרִיךְ יָמִים וְתַלְמוּדוֹ מְשָׁתַּכֵּחַ (קהלת ח, יג). הא דנענש בשתים אלו כי בתורה כתיב (משלי ג, טז) אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בְּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד לכן זה שלא נהג כבוד ברבו נמצא זלזל בכבוד התורה לכך לוקה בימין שמשם אורך ימים ולוקה בשמאל שמשם הכבוד כי על ידי ששוכח תלמודו מתבזה בעיני העולם יותר דאותו שלא למד מעיקרא הוא טוב ממנו כי זה אינו ניכר חסרונו וזה ניכר כי להיותו תחלה בעל תלמוד יבואו העולם לשאול ממנו דבר הלכה וכאשר לא ידע להשיב מתבזה מה שאין כן חכם מחריש חכם יחשב אבל זה אי אפשר לו להחריש ומוכרח שישיב בטענות ויתבזה בר מינן.

שֶׁנֶּאֱמַר "וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לָרָשָׁע, וְלֹא יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל" (קהלת ח, יג). הא דדמהו לצל נראה לי בס"ד כל משפיע אחוז באותיות יו"ד וא"ו של השם ברוך הוא וכל נשפע אחוז בשתי ההי"ן כי אותיות י"ו משפיעים ואותיות ה"א ה"א נשפעים וכנודע מסוד בציעת פת בשבת שצריך ארבע ככרות כנזכר בספר הכונות עיין שם. וידוע דאותיות יו"ד וא"ו הם אותיות 'צל' של 'צלם' כיצד? יו"ד פעמים יו"ד עולה ק' הסר מזה מספר עשרה השורש נשאר צד"י, וכן ו' פעמים ו' הוא ל"ו הסר מזה מספר ששה השורש נשאר ל' הרי הם אותיות 'צל' של צלם כנזכר בספרי המקובלים ז"ל. ולכן זה שלא כיבד את רבו שהוא משפיע דאחוז באותיות יו"ד וא"ו של השם שהם אותיות 'צל' דצלם לכך לא יאריך ימים כצל שהולך תכף.

דף לו.

"**בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם**" **בִּזְמַן שֶׁאַתֶּם נוֹהֲגִים מִנְהַג בָּנִים אַתֶּם קְרוּיִים 'בָּנִים' דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** (דברים יד, א). קשה מנא ליה האי דרשה הא סתמא קאמר בָּנִים אַתֶּם לַה' משמע דבכל גוונא אתם בנים?

ונראה לי בס"ד דייק לה מדלא כתיב אַתֶּם בָּנִים לַה' אֱלֹקֵיכֶם (דברים יד, א) שמע מינה הכי קאמר בָּנִים כאשר אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם ראויים אליו ומתייחסים לו ודבקים בו.

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, קְרוּיִים בָּנִים. הנה נודע מה שכתב הרשב"א ז"ל בתשובה אף על גב דקיימא לן רבי יהודה ורבי מאיר הלכה כרבי יהודה הכא קיימא לן כרבי מאיר משום דדייק קראי כוותיה עיין שם.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב במשלי (משלי ד, כ) בְּנִי לִדְבָרַי הַקְשִׁיבָה לַאֲמָרַי הַט אָזְנֶךָ, והיינו **לַאֲמָרַי** בהפוך אתוון 'למאיר' **הַט אָזְנֶךָ** לסברתו דסבירא ליה 'בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ קְרוּיִים בָּנִים' ובזה אל תתייאש מן הרחמים!

ובזה יובן בס"ד הטעם שנקבר רבי מאיר מעומד כמו שכתב רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל בסוף שער הגלגולים והיינו מפני שבסברתו נעשה עמידה לישראל בעולם דאין נופלים אפילו כשאין עושין רצונו של מקום.

כִּי פַּלְחֵי לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת לָא מִיקְרוּ 'בָּנִים', תָּא שְׁמַע, וְאוֹמֵר: "זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים" (ישעיהו א, ד). קשה אם כן לימא האי קרא בלחודיה ולא לימא קרא ד'בָּנִים סְכָלִים' (ירמיה ד, כב) ובשלמא קרא ד'לֹא אֵמֶן בָּם' (דברים לב, כ) הביאו בשביל שהוא פסוק תורה ועדיף טפי אף על גב דאיכא פסוק נביאים מפורש יותר אך פסוק 'סְכָלִים' דהוא פסוק נביאים למה הביאו?

ונראה לי בס"ד הביאו מפני שיש בו טעם לדבר איך יהיו נקראים בנים גם אם אין עושין רצונו של מקום? דהסברה להפך! וכן מפורש הטעם דדן אותם כמו שוטים שאין עושין בדעת וכמו שנאמר כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וָאֹהֲבֵהוּ (הושע יא, א) דדן אותם כנער שהוא סכל שאין לו דעת לכך אמר 'בָּנִים סְכָלִים הֵמָּה' ואין בהם תבונה.

וְכִי תֵּימָא: "בָּנִים מַשְׁחִיתִים" הוּא דְּמִיקְּרוּ, "בְּנֵי מְעַלְיָא" לָא מִיקְּרוּ (ישעיהו א, ד). פירש רש"י ז"ל דלא מקרו עוד לעולם תא שמע דהדר איקרי 'בְּנֵי אֵ־ל חָי' (הושע ב,

א) על ידי תשובה. קשה והלא בהא גם רבי יהודה מודה דעל ידי תשובה חוזרים להקרא בנים דרבי יהודה לא קאמר מעקר שם בנים מנייהו לגמרי אלא סבירא ליה בזמן דעושין רצונו של מקום מקרו בנים ובזמן שאין עושין רצונו של מקום לא מקרו בנים ואם כן למאי אצטריך רבי מאיר לאשמעינן דבר זה?

ונראה לי בס"ד דלרבי יהודה אף על גב דאם עשו תשובה נקראים בנים היינו מכאן ולהבא אבל למפרע על אותו זמן שלא עשו בו רצונו של מקום לא מקרו בנים ורבי מאיר סבירא ליה אחר שעשו תשובה יש להם דין בנים גם על זמן שלא עשו בו רצונו של מקום ודייק לה מדכתיב וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יֵאָמֵר לָהֶם (הושע ב, א) תיבת 'בִּמְקוֹם' לשון יתר והוה ליה למימר 'לֹא יֵאָמֵר לָהֶם לֹא עַמִּי אַתֶּם' לכך דרש אפילו במקום רצונו לומר הזמן שהיה נאמר להם 'לֹא עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם' על אותו הזמן 'בְּנֵי אֵ־ל חָי'.

דף לח.

עֲנוּת שֶׁהוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם טַעֲמוּ בָּהֶם טַעַם מָן (שמות טז, לה). יש להבין למה עשה להם הקדוש ברוך הוא נס פלילי זה להטעימם בלחם הגשמי שלהם טעם מן?

ונראה לי בס"ד כדי שיהיה לחם זה שהוא גופו גשמי מעשה אדם וטעמו טעם רוחני אמצעי בין לחם הגשמי הפשוט ובין מן שגופו גם כן רוחני שהיה יורד מן השמים שעל ידי אכילה זו יהיו יכולים לסבול כחו של מן המקרי היורד מן השמים ויתקיים בהם ויתקיימו בו.

אי נמי רמז להם בזה שרצונו להוריד להם מן ובחינם צעקו ונתלוננו שגם בלא צעקתם ותלונתם יוריד להם לחם מן השמים ויאכלו וישבעו בו.

בְּשִׁבְעָה בַּאֲדָר מֵת מֹשֶׁה, וּבְשִׁבְעָה בַּאֲדָר נוֹלַד (דברים לד, ה). מקשים והלא הלידה היא קודם המיתה והוה ליה להקדים כאן את הלידה?

ונראה לי בס"ד מפני שיום המיתה הוא גדול מיום הלידה אצל הצדיקים לכך הקדים יום המיתה דאיתא בדברי רבינו האר"י ז"ל מה שאמרו רז"ל (חולין ז:) גדולים צדיקים במיתתן קאי על יום הפטירה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש כיון שיום הפטירה נלמד מקראי ויום הלידה נודע לנו אחר שנתברר לנו יום המיתה לכך הקדים הא להא עד כאן דבריו נר"ו.
מְלַמֵּד, שֶׁיּוֹשֵׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּמְמַלֵּא שְׁנוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ. מקשים והלא כמה צדיקים גמורים דלא מתו ביום הלידה ובחודש הלידה ואיך כאן עביד כלל זה יסוד חזק ואמיץ שבונה עליו בנין להכריח שלידת משה רבינו ע"ה היתה בשבעה באדר מפני שהמיתה היתה בשבעה באדר?
ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב מהרש"ך ז"ל בביאור אדרא רבא על מאמר משה משה לא פסיק טעמא בגווייהו דקדמאה שלים בתראה שלים מה שאין כן שמואל שמואל פסיק טעמא בגווייהו דבתראה שלים קדמאה לא שלים (זהר חלק ג קלח.), וזה לשונו כל הצדיקים והחסידים בשעה שנולדים ויוצאים לאויר העולם יוצאין במוחין דעיבור שהם אותיות 'אלם' מן אלקים ואחר כך זוכין למוחין דיניקה שהם שמות אלקים שלמים ואחר כך על ידי מעשיהם עולים במעלה יותר עליונה שזוכין למוחין דגדלות.
ועל כן בזמן ימי שנות חייהם יש הפרש גדול שבתחלת ימיהם אין זוכין אלא למוחין דיניקה שהם שמות אלקים ועל זה אמרו קדמאה לא שלים ואחר כך זוכין למוחין דגדלות שהוא סוד הויות ועל זה אמרו בתראה שלים ולכן שמואל שמואל פסיק טעמא בגווייהו אבל משה רבינו ע"ה כבר נולד במוחין דיניקה שהם שמות אלקים שלמים וכיון דנולד בכך אז תכף כשנולד ויצא לאויר העולם זכה למוחין דגדלות ונמצא שאין שם הפרש בשנות חייו בין תחילתו לסופו הילכך משה משה לא פסיק טעמא בגווייהו דמיומא דאתייליד שלים הוה כל ימיו במוחין דגדלות עד כאן לשונו.
ונמצא כל הצדיקים נולדים במוחין של אותיות 'אלם' דשם אלקים ואחר כך לוקחין מוחין של אותיות אלקים שלמים ולזה אמר אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא (שמות כג, כו) הנה ביושר 'אמלא' ולמפרע אלם א' פירוש אל"ם ראשון של שמות אלקים שהיה אצלך בעת הלידה ועל כל פנים נמצא שכל הצדיקים שנותיהם חלוקים לשני זמנים האחד של קטנות והאחד של גדלות רמז לדבר וְאִם הָיָה רֵאשִׁיתְךָ מִצְעָר אַחֲרִיתְךָ יִשְׂגֶּה מְאֹד (איוב ח, ז).

והשתא לפי זה מה שאמר כאן שהקדוש ברוך הוא ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש לא קאי על יום הלידה בעת שיצאו מבטן אמם אלא קאי על יום כניסת המוחין דגדלות בהם כי זה נחשב לגבי דידם יום לידה בפני עצמו מפני שזמן זה של ימי הגדלות הוא שלים ואינו מתערב עם זמן הראשון שהיה מיום יציאתם מכאן כי אותו זמן קדמאה לא הוה שנים כי היה במוחין דקטנות ובעת שזוכים למוחין דגדלות נעשו בריה חדשה וכאלו נולדו עתה מחדש.

ולכן יום הפטירה שמסתלקין מהם מוחין דגדלות ונשארים בהם מוחין דקטנות כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל צריך שיהיה אותו היום מכוון כנגד אותו היום שנולדו בהם מוחין דגדלות וכן החודש גם כן יהיה מכוון כנגד אותו החודש ועל זה אמר כאן הקדוש ברוך הוא ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש דעל שנותיהם השלמים איירי שנולדו בהם מוחין דגדלות שיהא מכוון יום הפטירה שהוא יום סילוק המוחין ההם כנגד יום הכניסה.

ודבר זה נוהג בכל הצדיקים והחסידים אך משה רבינו ע"ה דנכנסו בו מוחין דגדלות כשיצא מבטן אמו שפיר עשה כאן הכרח זה לומר שכיון שבשבעה באדר מת מוכרח לומר שבשבעה באדר נולד כי לגבי משה רבינו ע"ה הכלל הזה עומד על יום יציאתו מן הבטן מה שאין כן שאר צדיקים אי אפשר לעשות הכרח הכלל הזה של יום יציאתם מן הבטן אלא קאי הכלל הזה על יום כניסת מוחין דגדלות בהם ואין מי שיודע מתי נכנסו מוחין דגדלות בהם ודוק היטב כי נכון ויציב הוא בעזה"י [בעזרת השם יתברך].

דף לט:

וּרְמִינְהִי: אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה. הקשה הרב פני יהושע ז"ל דאכתי מאי קושיא דילמא בהנך דהתם דוקא אוכל מהפירות והקרן קיימת לגמרי מה שאין כן בשאר מצות אף על פי שיש לו שכר גם כן בעולם הזה ובעולם הבא הכל הוא מן הקרן כדמחלק לקמן דמצוה שהיא טוב לשמים ולבריות יש להם פירות מה שאין כן בטוב לשמים בלבד אין לו פירות? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דלפי זה לא הוה ליה לתנא למימר אלא אלו דברים שיש להם פירות

בעולם הזה כדי שיהא חידוש הלימוד שבא ללמדינו קאי על מציאות הפירות לומר שיש לדברים אלו פירות לאפוקי שאר דברים שאין להם פירות כי אם קרן ומאחר דאמר אלו דברים שאוכל מפירותיהם בעולם הזה משמע דעיקר החידוש שבא ללמדנו הוא שיש אכילה בעולם הזה לאפוקי שאר דברים שאין יוצא מהם אכילה בעולם הזה ולא בא התנא ללמדינו על מציאות הפירות לומר שיש למצות אלו פירות. **הֲרֵי שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו: "עֲלֵה לַבִּירָה וְהָבֵא לִי גּוֹזָלוֹת", וְעָלָה לַבִּירָה וְשִׁלַּח אֶת הָאֵם וְנָטַל אֶת הַבָּנִים, וּבַחֲזָרָתוֹ נָפַל וָמֵת, הֵיכָן טוֹבַת יָמָיו שֶׁל זֶה?** (**דברים כב, ז**) (**דברים ה, טו**). דקדק הרב עיון יעקב ז"ל אמאי נקיט המציאות באופן זה שעשה את שתי מצות אלו ביחד כבוד אב ואם ושלוח הקן?

ותירץ דאלו לא עשה אלא מצוה אחת הייתי אומר דלכך לא קבל שכר מצותו לפי שעשייתו היתה שלא לשמה כדי לקבל שכרו אבל באופן זה שעשה שני מצות ביחד הנה בודאי שהיתה עשייתו השניה לשמה דהא כבר יש לו שכר על מצות כבוד אב ואם אריכות ימים והטבה ומה לו לעשות השניה בשביל שכר ומאחר דאפילו הכי נפל ומת שמע מינה שכר מצות בהאי עלמא ליכא אפילו עשה לשמה! עד כאן דבריו עיין שם.

והנה בזה יתיישב היטב דקדוק אחר דקאמר '**הֵיכָן טוֹבַת יָמָיו שֶׁל זֶה**' דהקדים בלשונו ההטבה לאריכות ימים כפי מה שכתוב בשלוח הקן ולא הקדים אריכות ימים להטבה ככתוב בכבוד אב ואם דהיא מצוה הכתובה בתורה בראשנה וגם הכא נקיט לה ראשנה וראוי למנקט השכר כפי סדר הכתוב במצוה זו של כבוד אב ואם!

אך כפי מה שאמר הרב הנזכר אתי שפיר כי עיקר ההוכחה היא מן מצות שלוח הקן שהיא שניה כי הוא עלה לבירה בשביל כבוד אב ואם ואחר שעלה נזדמנה לו מצוה שניה דשלוח הקן וזו ודאי עביד לשמה דהא כבר יש לו שכר זה ממצות כבוד אב ואם שעלה לשם בעבורה ועם כל זה נפל ומת ולכך נקיט הסדר כפי מה שכתוב בשלוח הקן דהטבה קודמת לאריכות ימים דההכרח נפיק מכח מצות שלוח.

ובזה יתיישב נמי עוד דקדוק אחר דהוה ליה למימר 'הֵיכָן טוֹבַת יָמָיו וַאֲרִיכוּת יָמָיו'

ולמה נקיט שֶׁל זֶה? ולפי האמור ניחא אומרו שֶׁל זֶה דייקא דהוא זה אשר עבד תרתי מצות ביחד דמוכח דעבד לשמה כאמור.

וְהֵיכָן אֲרִיכוּת יָמָיו שֶׁל זֶה. יש להבין למה נקיט 'וְהֵיכָן' פעם שנית די לומר 'הֵיכָן טוֹבַת יָמָיו וַאֲרִיכוּת יָמָיו שֶׁל זֶה'?

ונראה לי בס"ד על פי פלוגתא דרבי נתן ורבי יאשיה חד אמר וא"ו לחלק וחד אמר וא"ו להוסיף (סנהדרין סו.), ועל כן כאן דאמר 'לְמַעַן וּלְמַעַן' (דברים ה, טו) למאן דאמר וא"ו לחלק משמע או זה או זה ולכן כאן במאמר חילקם לשתים בתיבת 'וְהֵיכָן' שאמר פעם שנית לומר אפילו למאן דאמר וא"ו לחלק שיהיה לו חדא מתרתי או זה או זה היכן שכר של זה לבדו והיכן שכר של זה לבדו.

אֶלָּא: "**לְמַעַן יִיטַב לָךְ**", "**לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ טוֹב**", "**לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ**", "**לְעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ** (**דברים ה, טז**). נראה במסקנא דמילתא הכא קאי אתרווייהו ונקיט 'לְמַעַן יִיטַב לָךְ' ממצות שלוח הקן 'וּלְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ' ממצות כבוד אב ואם דאי קאי על מצות כבוד אב ואם בלבד הוה ליה למימר 'לְמַעַן יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ' תחלה דהכי כתיב בכבוד אב ואם. ודע דהאי עולם שכולו ארוך ועולם שכולו טוב קאי על אחר תחיית המתים שיחיו הגופים בעולם הזה עצמו ואז יתקיים שכר זה וזהו חוץ משכר עולם הבא ששם עונג הנשמות.

וְדִלְמָא לְאוֹ הָכִי הֲוָה? רַבִּי יַעֲקֹב מַעֲשֶׂה חָזָא. יש להקשות כיון שזה בחזרתו נפל ומת מהיכן ידע רבי יעקב שזה קיים שלוח הקן? ונראה לי דהיה אדם אחר עמו וראה והגיד לרבי יעקב או יש לומר הוא עצמו היה שם וראה בעיניו שקיים זה שלוח הקן. ובזה ניחא דאין להקשות דילמא היה זכר רובץ על הקן או עוף טמא או אם רובצת על אינו מינה דבכלהו קיימא לן דפטור ואין כאן מצוה או שמא היתה מטלית או כנף נוצה מעוף אחר מפסקת ביניהם דזו בעייא דלא אפשיטה? ולפי האמור שהיה אחר שם או רבי יעקב בעצמו היה שם וראה יתיישב הדבר היטב ובזה ניחא דלא אמר 'סולם רעוע הוא' משום דמעשה חזא.

ועדיין קשה מאי קשיא ליה לרבי יעקב בהך מעשה דחזא דדילמא אותו שאמר לו עלה לבירה וכו' לאו אביו הוא אלא אמו זינתה ונתעברה מאדם אחר ונמצא אין כאן

מצוה של כבוד אב ואם?

ונראה לי בס"ד כיון דלפום דינא אזלינן בתר רובא וחזקה וחשבינן ליה אביו בודאי וקטלינן בהכאתו אם היה מכהו וכמו שאמרו בריש גמרא דחולין (חולין יא:) ולכן גם במצות הכבוד ישנו דחייב זה לכבדו בכבוד אב ואם יהיה מה שיהיה דהא כל מצות כבוד אב ואם שצוותה התורה לאדם לכבד את אביו איירי בכהאי גונא שהוא ספק דעל כל אב ואם יש לומר 'דילמא לאו אביו הוא' וכיון דהתורה אשר חייבה את האדם במצות כבוד אב ואם חייבתו בכהאי גוונא אם כן יש לו שכר בכל גוונא.

וְדִלְמָא מְהַרְהֵר בַּעֲבֵרָה הֲוָה. קשא היכי סלקא דעתיה דהמקשן לומר בשביל הרהור יפול וימות? ונראה דגם המקשן כונתו מעיקרא על עבירה דעבודה זרה דחייב עליה בהרהור והתרצן חשב כונתו על שאר עבירות ולהכי תירץ לו דאין מחשבה רעה מצרפה למעשה וחזר המקשן ופירש כונתו דעל הרהור עבודה זרה קא מקשי.

אַמַּאי לָא אַגִּין מִצְוָה עָלֵיהּ, כִּי הֵיכִי דְּלָא לֵיתֵי לִידֵי הִרְהוּר. קשא והלא הרהור רע בא מצד הבחירה שמסורה ביד האדם וקיימא לן (ברכות לג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, ואיך תגין המצוה לדחות ממנו בחירה הרעה דאם כן הרי זה נעשה צדיק על ידי שמים?

ונראה לי בס"ד דידוע תרי מיני יצר הרע נלחמים עם האדם האחד בא מצד הקליפה והוא הנקרא מלאך רע וזה הוא קשה יותר והשני בא מצד זוהמת הנחש הדבוקה באדם מצד התולדה מעת חטא אדם הראשון וזה אינו קשה כל כך כמו אותו שהוא מלאך רע הבא מצד הקליפה שזה נחשב מלך וזה שר ושניהם מתגרים באדם להחטיאו בשותפות כוחם ביחד ובעת שביטלו אנשי כנסת הגדולה יצר הרע דעבודה זרה ונמסר בידם ביטלו ליצר הרע הבא מצד הקליפה אבל יצר הרע הבא מצד זוהמת הנחש הקשורה בבני אדם מצד התולדה לא נתבטל.

אמנם כיון דנתבטל אותו יצר הרע העקרי הבא מצד הקליפה השייך לעבודה זרה לא נשאר כח ביצר הרע הבא מצד זוהמת הנחש להחטיא את בני אדם בעבודה זרה בהיותו לבדו דוקא ולכן נטהרו ישראל וניצולו מעון עבודה זרה מכאן ולהבא שלא יחטאו בו אך לא יבצר מהיות אדם פרטי נכשל בעבודה זרה מכח הקלוש של יצר הרע

הבא מזוהמת הנחש אף על פי שהוא נשאר לבדו אבל מועטין הם אשר נכשלים בזה. ולהיות כי יצר הרע של עבודה זרה הבא מצד הקליפה נתבטל אפשר להיות הגנה לאדם מצד איזה מצוה שיש לו שתגין עליו שלא יכשל בעבודה זרה מצד יצר הרע הבא מזוהמת הנחש דאין נוהג בזה אותו הכלל דאמרו רז"ל 'הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים' שזה הכלל לא נאמר אלא כנגד אותו היצר הרע העקרי שהוא מלאך רע שמחטיא את האדם בצירוף היצר הרע השני הנזכר ולכן על הרהור עבודה זרה שכבר נתבטל יצר הרע שלה מזמן אנשי כנסת הגדולה טען רבי יעקב באותה מעשה שראה אמאי לא אגין מצוה עליה כי היכי דלא ליתי לידי הרהור.

הָתָם, סָלְּמָ רָעוּעַ הָוָה, דִּקְבִיעַ הֶזֵּיקָא (שמואל א טז, ב). אין להקשות דאם כן רבי יעקב איך דייק מינה דהשכר הוא בעולם שכולו ארוך דיש לומר דרבי יעקב חזא דלא הוה סולם רעוע אבל לרבי אלעזר לא מצינן לאקשויי מהך עובדא דאמר לך רבי אלעזר לעולם הוה סולם רעוע ורבי יעקב לא הרגיש בו היטב ברם הא קשיא כיון דמפרש לה דהוה סולם רעוע תיקשי אמאי לא נפל בשעת עלייתו בסולם?

ונראה לי בס"ד דרבי יעקב תפס אופן המעשה כך שאמר לו אביו עלה לבירה והביא לי גוזלות דבזה איכא שתי מצות מאביו האחד 'עֲלֵה לַבִּירָה' ולכן בעת עלייתו לבירה הוא מקיים מצות אביו והשני 'וְהָבֵא לִי גוֹזָלוֹת' שבזה הוא מקיים מצות אביו כשיביא לו הגוזלות דהיינו כאשר יתנם לו ומאחר דלא אמר לו והוריד לי גוזלות נמצא כשירד מן הסולם והגוזלות בידו אין מקיים מצות אביו כי אביו לא צוה להורידם מן הסולם בידו אלא אמר לו שיביאם לו דהיינו שימסור הגוזלות אליו ואפשר שיורידם אדם אחר מן הסולם או ישלשלם בחבל מן הבירה עד לארץ.

ונמצא בעלייתו הוא מקיים מצות אביו דהא צוהו בפירוש 'עֲלֵה לַבִּירָה' ולהכי לא נזוק בעלייתו אבל בירידה כיון דלא נצטווה בפירוש שיוריד הגוזלות מן הבירה אלא רק אמר לו שיביא לו הגוזלות דהיינו שיתנם לו ואפשר שהוא יקפוץ מן הבירה ויורידם אדם אחר או אפשר שאביו יעלה לבירה ושם יביא הגוזלות ויתנם לו יהיה איך שיהיה נמצא בירידתו מן הסולם לא עביד מצות אביו כדי שתגין עליו.

חָזָא, דַּהֲוָה גָּרִיר לֵיהּ דָּבָר אַחֵר. פירש רש"י ז"ל חזיר. נראה גם זה היה סיבה שימרוד יותר כי חזיר הוא קליפת עשו אשר הכנעתו היא מעסק התורה ואיך פה שעסק בתורה הרבה ישלוט בו החזיר שהוא קליפת עשו.

דף מ.

אָמַר לְהוּ: שְׁנֵי נוֹשְׂאֵי קֵיסָר שְׁמָרוּנִי כָּל הַלַּיְלָה. נראה לי בס"ד כונתו על שני המלאכים המלוין את הצדיק תמיד הם שמרו אותו כמו שנאמר כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ (תהלים צא, יא) אך לרוב הענוה שלו לא רצה לומר הדבר הזה בפירוש אלא ברמז שכינה אותם בשם 'שְׁנֵי נוֹשְׂאֵי קֵיסָר' וכונתו עולה יפה בלשון זה דהתלמיד חכם נקרא מלך וכמו שאמרו (גיטין סב.) מאן מלכי? רבנן! דכתיב בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ (משלי ח, טו) וקיסר הוא שם גדול ועליון במלכות.

כָּל הַבָּא דְּבַר עֲבֵרָה לְיָדוֹ וְנִצָּל הֵימֶנָּה, עוֹשִׂים לוֹ נֵס (תהלים קג, כ). נראה לי בס"ד מדה כנגד מדה הוא כפה טבעו ושינה טבע התאוה הטבועה באדם לכך יעשה לו נס שהוא שינוי הטבע כי כל דבר שינוי הטבע נקרא נס.

ועוד נראה לי בס"ד שאם בא לידו דבר עבירה ולא חטא הרי זה מקדש שם שמים בפועל ובזה יהיה יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה למעלה שהוא חיבור וזווג בחינת שם הוי־ה במלוי אלפין שעולה מ"ה [יו"ד ה"א וא"ו ה"א = 45] ובחינת שם אדנ־י [65] שעולה ס"ה דשניהם עולין נס [65+45= 110] כסוד מה שאמר רבינו האר"י ז"ל על מאמר (שבת קד.) מ"ם וסמ"ך שבלוחות בנס היו עומדים ולכן זוכה זה שיעשו לו נס למטה על ידי השפע של חבור ב' שמות הנזכרים שהם מספר נס.

גם אפשר לפרש עוד בס"ד הטעם דידוע שכר מצות בהאי עלמא ליכא והקשו והא כתיב (דברים כד, טו) בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ? ותרצו דאין שכר לאדם מצד הדין כדי שצריך לנהוג בו דין 'בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ' אך כתבו זה תינח על שכר מצות עשה דהשם יתברך אמר מִי הִקְדִּימַנִי וַאֲשַׁלֵּם (איוב מא, ג) אבל שכר שמירת לא תעשה שהוא כבישת תאות היצר הרע לזה יש שכר מן הדין ואין בזה טענת מִי הִקְדִּימַנִי דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג:), ולכן הבא דבר עבירה לידו ולא חטא דיש לו שכר מן הדין בהאי עלמא לכן עושין לו נס בהאי עלמא.

"**גִּבּוֹרֵי כֹחַ עֹשֵׂי דְבָרוֹ, לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ**", **כְּגוֹן רַבִּי צָדוֹק וַחֲבֵרָיו** (**תהלים** קג, כ). נראה לי בס"ד הכונה כי בלאו הכי הפסוק מוקשה דנראה כפול באומר עֹשֵׂי לִשְׁמֹעַ ובזה נתיישב שפיר כי עֹשֵׂי קאי על דבר של מעשה וְלִשְׁמֹעַ על דבר לא תעשה והאדם הפורש מעבירה שבאה לידו זה קיים לא תעשה דוקא דלא עשה מעשה אך רבי צדוק שהפיל עצמו לאש ורב כהנא שהפיל עצמו מן הגג הנה בשמירתם מצות לא תעשה זו קיימו מצות עשה שקדשו את השם במעשה זו שעשו וידוע דקדוש השם הוא מצות עשה בפסוק וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (ויקרא כב, לב) שצריך האדם למסור עצמו על קדוש השם ועשו זו המעשה בעבור שמירת הלאו ועליהם אמר הכתוב עֹשֵׂי שעושים מעשה בדברו של הקדוש ברוך הוא שאמר 'וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' כדי לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ הוא מצות הלאו דעבירה.

ונראה לרמוז **לִשְׁמֹעַ** לשון אסיפה וחיבור מלשון וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת הָעָם (שמואל א' טו, ד) **בְּקוֹל** בחינת שם מ"ה, **דְּבָרוֹ** בחינת שם אדנ־י ושניהם עולים מספר נס לכך זוכין לנס.

חָלַשׁ לִי לִבָּאִי וְלָא מָצִינָא. נראה לי דבריו מיוסדים על האמת דהיצר הרע נקרא לב ולזה אמר 'חָלַשׁ לִבָּאִי' נתגברתי על יצר הרע של התאוה והחלשתי אותו ולכן לא מצינא לעשות תשמיש דהתאוה חלושה ואין עושה קשוי ואיך אעשה?!

אֵיכָּא מִידִי לְמֵיכַל. נראה כונתו בתחלה היתה להעביר הזמן עד שיחשוב ויתבונן בדעתו לעשות איזה אופן להציל עצמו ממנה ולכן דחה הענין לפי שעה בדבר זה שתכין המאכל וכאשר אמרה שלא יש לה מאכל מזומן כי אם איכא דבר טמא שצריך לו צליה אז תכף צייר בדעתו לעשות אופן זה שעשה אחר כך.

ולכן אמר לו שתעשה לו כדי שתבעיר התנור באש ואז הפיל עצמו לתוך האש ולא נשרף ולא נכוה מדה כנגד מדה דהיצר הרע של העבירה הוא אש המחמם לבו של אדם ומבעיר בו אש התאוה וכמו שאמרו בגמרא לקמן על רב עמרם חסידא דאשבעיה ליצריה דיפוק מיניה ונפק כי עמודא דנורא ואמר ליה חזי דאת נורא ואנא בשרא ועדיפנא מינך.

ולכן רבי צדוק שנתגבר וכיבה אש יצרו נעשה לו נס שלא נכוה באש הגשמי ולא

שלט בו ונכבה חומו כנגדו וזו האשה בראותה כך נבהלה על המראה הזה ולכן כח הטומאה שבקרבה נחלש ונתחרטה על הדבר ואמרה אי ידעי כולי האי לא צערתיך ובודאי אם לא חלש כח טומאתה לא היתה אומרת כן או אפשר שאמרה כן על דרך דאמרי אינשי חסריה לגנבא נפשיה לשלמא נקיט כי הבינה שלא תוכל לפתותו ברצונו ואם תאנוס אותו לא תוכל לו לכך אמרה כן שתעזוב בקשתה בכבוד.

סָלִיק וְקָא נָפִיל מַאִיגְּרָא לְאַרְעָא. נראה לי בס"ד כיון במסירת נפשו על קדוש השם לעשות בירור גדול הנעשה בנפילת אפים וכמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בסוד נפילת אפים וזה לשונו וזהו מה שצריך לכוין בנפילת אפים בעת שנופל על פניו כי הנה עתה אנחנו בתפילת שמונה עשרה עומדים בעולם האצילות ושם אנחנו נכללין וכוללין עצמינו תוך רחל ואנחנו עבדיה ובניה מעלים לצורכה אליה, אלו המ"ן [מיין נוקבין] ואנחנו מפילים עצמנו מלמעלה מעולם האצילות אשר אנחנו עתה שם ויורדים עד למטה בסוף עולם העשיה כאדם המפיל עצמו מראש הגג עד למטה בקרקע, וזהו סוד כונת נפילת אפים ותכוין כי עתה אשר הפלת עצמך בסוף העשיה אתה מלקט ומברר מ"ן [מיין נוקבין] מהעשיה וכו' עיין שם.

והנה בין תבין ענין נפילת אפים הנזכר שהאדם עושה נפילה זו כאדם המפיל עצמו מן הגג עד למטה בקרקע הוא רק בכח שככה יצייר במחשבתו אך רב כהנא ע"ה עשה זאת בפועל שהפיל עצמו מן הגג ממש וכיון בפועל זה תיקון הנעשה בכל יום בנפילת אפים כדי להעלות אורות מ"ן [מיין נוקבין] מהעשיה לכן בא אליהו [52] זכור לטוב שהוא בסוד העשיה כי לכן מספר שמו ב"ן ולכן אמרו רז"ל (ברכות ד.) אליהו בארבע וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל וקבל את רב כהנא להצילו מן המות כי כבר נעשה התיקון בשלימות.

ולכך אמר לו '**אַטְרַחְתָּן אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסֵי**' רמז לו בזה על תיקון ארבעה עולמות ולכך נתן לו כלי מלא דינרים לרמוז שהוא מילא את הכלים אורות בתיקון זה שחשב לעשות. ובזה יובן בס"ד דברי רב כהנא ע"ה שאמר לה בתחילה '**אֵיזִיל אֵיקְשֵׁיט נַפְשָׁאי**' כי התיקון הזה אשר חשב לעשות על ידי קדוש השם בזה הוא תיקון הנפש. **ובני ידידי** כבוד הרב יעקב נר"ו פירש שאמר לו 'אֵיקְשֵׁיט נַפְשָׁאי' רוח הקודש נזרקה

בו אשר מזאת המעשה יתעשר שנתן לו אליהו זכור לטוב כלי מלא דינרים ועושר הצדיקים עושים בו קשוט הנפש ולא קשוט הגוף עד כאן דבריו נר"ו.

אָמַר לֵיהּ: אַטְרַחְתָּן אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסֵי. יש להבין הלא הוא יש לו קפיצת הדרך ואין הפרש אצלו בין עשרה אלפים פרסאות לבין עשרה פרסאות! ועוד הנה הוא מלאך שלוח מן השמים ומן הרקיע עד הארץ מהלך ת"ק שנה! ודוחק לומר שהיה אותה שעה עומד בארץ רחוק מאותו מקום ת' פרסאות.

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רז"ל (ברכות ד.) מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע ופירש רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רז"ל מיכאל כשנגלם באויר של עולם הזה אינו נגלם אלא ביסוד המים כי הוא חסד ולכן בקפיצה אחת יכול לקפוץ כל העולם אחרי רדתו והתלבשו בו וגבריאל ברדתו לעולם הזה יתלבש במים ובאש ולכן צריך לו ב' קפיצות ואליהו זכור לטוב בארבע קפיצות כי יתלבש בארבע יסודות מים אש רוח עפר שהם חגת"ם [חסד גבורה תפארת ומלכות] עיין שם.

ולכן אמר לו 'אַטְרַחְתָּן אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסֵי' רמז לו שהוא נצרך לעשות ארבע קפיצות ולכל קפיצה מכנה אותה במאה פרסי יען כי כל קפיצה היא כנגד יסוד אחד מן ארבעה יסודות עליונים שהוא ספירה אחת מן ארבעה ספירות שהם חגת"ם וידוע דכל ספירה כלולה מעשר ועשר מעשר הרי מאה נמצא ד' קפיצות שהם ד' ספירות חגת"ם המה ארבע מאות ספירות כל ספירה היא במאה ונראה דלכן תמצא מספר 'אליהו הנביא זכור לטוב' [400] עולה ארבע מאות כנגד ארבע קפיצות שהם כנגד ארבע מאות ספירות כאמור.

ועוד נראה לי בס"ד 'אַטְרַחְתָּן אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסֵי' שרמז לו בזה שאותה הרשעה היתה רוצה לטמאו בטומאת הסטרא אחרא שמתחלקת לארבע מאות כוחות כענין 'רע עין' [400] שנתנה עיניה בו לרעה והוא מסר עצמו למיתה כדי שיבדל ממנה לכך טרח בהצלתו ארבע מאות פרסי.

ועוד נראה רמז לו בזה על זכייתו בארבע מאות עלמין דכסופין כמו שכתב הגאון חיד"א ז"ל בפתח עינים במאמר (ברכות כ.) מתון מתון ארבע מאה זוזי שווייא, דאיתא במדרש הנעלם אין לך כל צדיק וצדיק מאותם העוסקים בתורה שאין לו מאתים

עלמין דכסופין בשביל התורה ועוד מאתים עלמין על שמוסרים עצמן בכל יום כאלו נהרגו על קדושת שמו יתברך עיין שם. ולכן כיון שהוא היה חכם גדול בתורה ועשה עתה מסירת נפשו בפועל על קדוש השם דנמצא יש לו בודאי ובבירור ת' עלמין לכך ראוי הוא למטרח בעבור הצלתו עתה ת' פרסי.

יָהַב לֵיהּ שִׁיפָּא דְּדִינָרֵי. נראה לי בס"ד רמז לו בזה על מיתוק הדינים בחסדים הנקראים כנפים שהוא כינוי לחסדים המכוסים שבשני הזרועות ועל ידי שהם מכוסים מתגברים לעלות לשרשן ומעלין הגוף עמהם וכמו שכתב רבינו האר"י ז"ל בשער רוח הקודש עיין שם. והנה כְּנָפַיִם [200] עולים ר' ואם תניח ר' בתוך דִּינִים יהיה צירוף דִּינָרִים ולכן נתן לו כלי מלא דינרים לרמוז לו על ידי מעשיו נמתקו הדינים בחסדים שהם ר'.

ועוד נראה לי בס"ד מה שנקרא כלי זה **שִׁיפָּא** דהוא למפריע 'אפיש' רמז לו בזה שנתן בכלי זה ברכה שלו שהיא ברכת אליהו זכור לטוב שבזה יתעשר אחר כך עושר גדול. ויש לנו להתבונן הנה אליהו זכור לטוב היה מצוי ושכיח אצל כמה צדיקים שהיו עניים ביותר ולא מצינו שנתן להם ממון ולמה נתן לרב כהנא ממון תיכף אף על פי שלא שאל ממנו אלא רק אמר לו הסיבה שבא לידי כך?

ונראה שזה הענין מובן היטב על פי הקדמה שכתב הרב פתח עינים ז"ל דכתוב בגלגולי הנשמות מהרמ"ע שקבל ממהר"י סרוק ז"ל דהמטרוניתא היתה כזבי ורב כהנא היה ניצוץ מן פנחס וזאת רצתה להכשילו תחת אשר הרגה ואתא אליהו זכור לטוב וקבלו בשביל השייכות דאליהו פנחס עד כאן לשונו. והשתא בזה ממילא מובן הטעם דנטפל לתת לו דינרים כאב הנטפל לפרנסת בנו וכבר ידוע דגלגול ראשון נקרא אב לגלגול הבא אחריו.

אמנם יש לחקור מהיכן הביא אליהו זכור לטוב הדינרים האלה דודאי לא נתהוו בידו בנס דלא יתכן שיהנה את רב כהנא ממעשה נסים? ונראה לי בס"ד דהביאם מן ההפקר דודאי ימצא כסף וזהב טמונים בארץ מכמה מאות שנים שהם אוצרות של הפקר שאין להם עתה בעלים וזכה לו בהם מן ההפקר ואשרי האיש המתעשר על ידי אליהו זכור לטוב יהי רצון זכותו יגן בעדינו אכי"ר [אמן כן יהי רצון].

לִיתְנִי נַמִּי הַאי? **תָּנָא וְשִׁיֵּר**. קשה מה טעם מצא לשייר אותה ולא תניא בהדי הנך? ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב רבינו מהר"ש שרעבי ז"ל (בספרו הבהיר נהר שלום דף ח) דצריך ליזהר שלא לעשות מצוה זו דשלוח הקן בעת התפלה בכל יום וגם אין לעשותה בכל הימים של העומר שהם מ"ט יום וגם מראש השנה ועד שמיני עצרת אין לעשותה וכתב שם הטעם על פי הסוד והוא חידוש נפלא! עיין שם. והשתא לפי זה לא תנא שלוח הקן בהדי הנך משום דכל הנך אפשר לעשותם בכל זמן אבל שלוח הקן יש כמה ימים וכמה עתים שאין נכון לעשותה.

ברם קשא דאמרינן בעלמא מאי שייר דהאי שייר, וכאן נמי יש לומר מאי שייר דהאי שייר? ונראה לי בס"ד שייר מצות תפילין בכל היום דאמרינן בגמרא דמנחות (מנחות מד.) כל המניח תפילין מאריך ימים שנאמר (ישעיה לח, טז) אֲדֹנָי עֲלֵיהֶם יִחְיוּ וּלְכָל בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי, ובהא נמי יש לומר 'אֲדֹנָי עֲלֵיהֶם יִחְיוּ' בעולם הזה 'וּלְכָל בָּהֶן חַיֵּי רוּחִי' בעולם הבא וכמו שאמרו על פסוק הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ (דברים ל, כ).

טוֹב לַשָּׁמַיִם וְרַע לַבְּרִיּוֹת, זֶהוּ "צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ טוֹב" (**ישעיה ג**, י). קשא כיון דרע לבריות אם כן אינו טוב לשמים ואדרבה השם יתברך קפיד על עבירות שבין אדם לחבירו טפי מעבירות שבין אדם למקום!

ונראה לי בס"ד מה שאמר 'רַע לַבְּרִיּוֹת' אין הכונה שחוטא בדברים שבין אדם לחבירו שהוא מזיק לבריות או חומס או עושק וכיוצא אלא הכונה הוא שמלמד קטגורייא על הבריות ואינו מלמד זכות ולא ניחא ליה לקודשא בריך הוא שהאדם ילמד חובה על ישראל, צא ולמד מענין אליהו זכור לטוב הואיל ואמר על ישראל 'כִּי עָזְבוּ בְרִיתְךָ' (מלכים א' יט, י) נענש!

ולכן זה המלמד חובה על ישראל אף על פי שהוא מתקנא קנאת הדת נקרא 'רַע לַבְּרִיּוֹת' אבל המלמד זכות על ישראל זה נקרא 'טוֹב לַבְּרִיּוֹת' וכאן גבי שלוח הקן כיון דלית ביה טוב לבריות אף על גב דלית ביה רע לבריות לא דמיא להנך דאית בהו טוב לבריות ולהכי לא נקיט לה בהדייהו. אי נמי כיון דאית בזה רע לעופות משום דאימא מתרבה ובנין צווחין כמו שכתוב בספר התיקונים להכי לא נקיט לה בהדי הנך דלית בהו רע יוצא לאחרים אלא הכל טוב.

נמצא הצדיק השלם הוא שיהיה טוב לשמים וטוב לבריות דהיינו דהיינו טוב כפול ובזה יובן בס"ד בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב (קהלת ז, יד) ב' טוב דהיינו טוב לשמים וטוב לבריות ולא סגי בחד טוב שתהיה טוב לשמים בלבד.

ובזה יובן 'מִי זֶה הָאִישׁ יְרֵא ה' יוֹרֶנּוּ בְּדֶרֶךְ יִבְחָר נַפְשׁוֹ בְּטוֹב תָּלִין' (תהלים כה, יג) כלומר מִי הָאִישׁ יְרֵא ה' יוֹרֶנּוּ בְּדֶרֶךְ יִבְחָר? אותו אשר נַפְשׁוֹ ב' טוֹב תָּלִין, ב' פעמים טוב לשמים ולבריות.

ונראה לי בס"ד בזה עוד כי ב' פעמים טוב גימטריא ד"ל [17×2=34] רמז אף על פי שהוא שלם שהוא טוב כפול לשמים ולבריות לא יתגאה בכך אלא יהיה דל בעיני עצמו.

ובזה יובן אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ ה' (תהלים מא, ב) פירוש מַשְׂכִּיל להיות טוב כפול כמנין דָּל ואז בְּיוֹם רָעָה יְמַלְּטֵהוּ כי זה יש לו שכר בעולם הזה גם כן להגין עליו וכמו ששנינו בברייתא דאלו דברים.

ונראה לי בס"ד לכך עשה השם יתברך ביד ימין של אדם טו"ב פרקים וביד שמאל טו"ב פרקים לרמוז לו ביד ימין שיהיה טוב לשמים שנבראה בימין דכתיב וִימִינִי טִפְּחָה שָּׁמָיִם (ישעיה מח, יג) ורמז לו בטו"ב פרקים של יד שמאל שיהיה טוב לבריות שוכני ארץ שנבראת בשמאל דכתיב (ישעיה מח, יג) אַף יָדִי יָסְדָה אֶרֶץ ודרשו רז"ל על יד שמאל.

הַזְכוּת יֵשׁ לָהּ קֶרֶן וְיֵשׁ לָהּ פֵּרוֹת (ישעיה ג, י). מקשים אם כן איך תנן אלו דברים שאדם אוכל מפרותיהם וכו' והלא כל מצוה יש לה קרן ויש לה פירות? ונראה לי בס"ד דשאר מצות גם הפירות יאכל בעולם הבא אבל אלו דברים דנקיט בברייתא יאכל האדם מן הפירות גם בעולם הזה.

והא דנקיט לשון זכות ולא אמר 'המצוה יש לה קרן' דמאחר דנקיט עבירה הנה הפך העבירה הוא מצוה אבל זכות הוא הפך לשון חובה. ונראה לי בס"ד כדי לכלול בזה גם התלמוד ואי נקיט מצוה לא נכלל בזה התלמוד אי נמי כדי לכלול בזה גם מילי דחסידותא והדור מצוה דאלו נקראים גם כן בשם זכות אבל אינם מצוה ממצות התורה דחיובא ומאחר דנקיט זכות משום הנך טעמי למה לא נקיט בדבר ההפך לשון

חובה כי לשון חובה הוא הפך לשון זכות?

ונראה לי דנקיט עבירה כדי לרמוז דאיירי באיסור שאין לו פירות דעליו יצדק לשון עבירה שהוא לשון העברה ודבר עובר דכל דיש לו פירות הרי זה קיים וכל דאין לו פירות הרי זה דבר עובר כמו צל עובר.

ונראה לי בס"ד 'קרן פרי' [640] עולה מספר תמר [640] וזהו שנאמר צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח (תהלים צב, יג) כי הצדיק יש לו זכות שהוא יש בו קרן ופרי אבל מספר עבירה [287] הוא מספר פזר [287] שיהיה לה פיזור ואין לה קיבוץ.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש דנקיט לשון זכות ולא נקיט מצוה לרמוז אף על פי שלא עשה מצוה שלימה אלא בא אחר וגמרה דמעשיו אינם נחשבים מצוה שלימה אלא נקראים בשם זכות גם לזה יש לה קרן ויש לה פירות עד כאן דבריו נר"ו.

מַחֲשָׁבָה הָעוֹשָׂה פֵּרוֹת, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה. מַחֲשָׁבָה שֶׁאֵין עוֹשָׂה פֵּרוֹת, אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה (מלאכי ג, טז). פירש רש"י ז"ל שעושה פירות שקיים מחשבתו ועשה אז מצרפה למעשה שנפרעין ממנו אף על המחשבה.

וקשה אם הוא קיים מחשבתו ועשה רע פשיטה דנפרעין ממנו על המחשבה גם כן שבאמת עונש המזיד במיתה ומלקות הכל הוא משום המחשבה כי מצד המעשה המזיד והשוגג שוים הם ורק ההפרש הוא במזיד היה לו מחשבה רעה שידע שזה אסור ועשאו ומחמת כן נתחייב מלקות או מיתה ובשוגג אף על גב דעשה כמו בעל המזיד אין שם מיתה ומלקות כיון דלא היה לו מחשבה רעה?

ונראה לי בס"ד הכונה לא קאמר כאן על המחשבה שהיתה עם המעשה אלא איירי כגון שחשב היום לעשות דבר עבירה ולא עשה בו ביום אלא למחר עשה הנה זה נענש גם על יום אתמול אשר הרהר בו בעבירה ההיא שהיה באותו היום מחשבה בלבד ולא עשה מעשה מפני שאחר כך עשה מעשה אבל אם חשב בזה היום לעשות עבירה ולא עשה העבירה במעשה כלל הן היום הן אחר כך לא נענש על אותה המחשבה.

ועוד נראה לי בס"ד כונת הגמרא על פי מה שאמרו לקמן בסוף מכלתין אשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה שהפר לה והיתה שותה יין דצריכה סליחה, וכתב הרב עיון יעקב ז"ל אף על גב דמחשבה רעה אין הקדוש ברוך

הוא מצרפה למעשה מכל מקום כיון דלפי דעתה עשתה המעשה בפועל מצרפין המחשבה למעשה עד כאן לשונו.

נמצא אפילו אם המעשה היא בהיתר כיון דהמחשבה שהיתה באותה המעשה היא היתה של איסור יש לזה עונש ולפי זה גם הכא הכי קאמר מחשבה שיש לה פירות רצונו לומר שעשה בה מעשה אף על פי שהמעשה היא בהיתר מצרפה לאותה מחשבה רעה למעשה אבל מחשבה גרידא בלתי מעשה אין חשובה כלום.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש כונת רש"י ז"ל כגון שהרהר באשה ביום ובא לידי טומאת קרי בלילה מחמת אותו הרהור הרי אותה מחשבה שחשב ביום לבא על אשה מצרפה למעשה עד כאן דבריו נר"ו.

מַאי, "**וּלְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ**"? **אָמַר רַב אַסִי**: **אֲפִלּוּ חָשַׁב אָדָם לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, וְנֶאֱנַס וְלֹא עֲשָׂאָהּ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ**. נראה לי בס"ד הכונה לא מבעיא אם נתאוה בלבד בלבו לעשות המצוה אלא אפילו גמר במחשבתו לעשותה בפועל דיש כאן נדר גמור במחשבתו שחשב לעשות עם כל זה כיון דנאנס ולא עשאה מעלה עליו כאלו עשאה.

ברם יש להקשות דקרא כתיב (מלאכי ג, טז) וּלְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ ומצוה מאן דכר שמא בפסוק זה? ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב מהרש"א כי אותיות מצוה הם אותיות שם הוי־ה כי 'מץ' בא"ת ב"ש הוא אותיות י־ה ולזה אמר וּלְחוֹשְׁבֵי שְׁמוֹ דקאי על המצוה שהיא אותיות שמו יתברך. אי נמי נקיט קרא שְׁמוֹ ולא נקיט מצותו לומר דזה לא איירי אלא אם הוא מחשב לשם שמים.

דף מ:

לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם עַצְמוֹ, כְּאִלּוּ חֶצְיוֹ חַיָּב וְחֶצְיוֹ זַכַּאי (קהלת ט, יח). נראה לי בס"ד דכתיב גבי אדם וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה (בראשית ב, ז) ופרשנו שהאדם יש בו שני חלקים חלק טוב שנקרא **חַיָּה** שפועל טוב ותיקון באות ה"א אחרונה שבשם ב"ה ולכך נקרא חיה חי ה' ויש באדם עוד חלק רע שזה כל תאותו וחפצו הוא לעשות חסרון ופגם בה"א אחרונה וזה נקרא **חַטָּה** שהוא חט ה' והיינו חט לשון חסרון כי תאותו וחפצו לעשות חסרון באות ה'.

ולכן אמרו רז"ל (סנהדרין ע:) עץ שאכל אדם הראשון חטה היה פירוש גבר בו חלק הנקרא חטה ולכך קלקל בעון עץ הדעת שעשה בו פגם וחסרון באות ה"א אחרונה. ובזה יובן מה שאמרו בגמרא דברכות (ברכות סא.) על יצר הרע כמין חטה הוא דומה שנאמר (בראשית ד ז) לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ, כי הוא שולט וגובר בחלק הרע שבאדם הנקרא חטה.

והנה מספר אדם [45] אם תחלקהו לחצאין אי אפשר שיהיו החצאין שלמים אלא מוכרח שיהיה חצי האחד מספר כ"ג שהוא מספר **חַיָּה** [23] וחצי אחד מספר כ"ב שהוא מספר **חֵטָא** [22] יען כי האדם יש בו ב' חלקים אלו אחד טוב הנקרא חיה ואחד רע הנקראה חטה והקדוש ברוך הוא בראו כך כדי שהאדם יגביר חלק הטוב הנקרא חיה ויבטל חלק הרע הנקרא חטה וכאלו אינו ובזה יקבל שכר.

ולזה אמר '**וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים**' ואף על פי שהוא מורכב משני חלקים אחד נקרא חַיָּה ואחד נקרא חֵטָא צריך שהאדם יתגבר '**וַיְהִי לְנֶפֶשׁ חַיָּה**' דאותו החלק הנקרא חֵטָא יבטלנו וכאלו אינו בעולם ולא יתגבר ולא יתראה בו אלא רק החלק הנקרא חַיָּה שבו יהיה תיקון ומזון וחיות הנפש.

וידוע דאמרו רז"ל התורה נקראת מצוה בסתם כמו שאמרו על פסוק כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ (דברים ל, יא) דלכל התורה קרי לה בשם מצוה גם אמרו רז"ל דהתורה נקראת אחת כמו שנאמר תּוֹרָה אַחַת תִּהְיֶה לָכֶם (במדבר טו, טז) גם ידוע שהתורה רמוזה באות אלף שהוא לשון אַלּוּף (תהלים נה, יד) רצונו לומר למוד.

ולכן אם האדם עסק בתורה שהיא רמוזה באות אלף בסוד אלף חכמה אלף בינה (שבת קד.) שמספרו אחד אז נוסף מספר אחד על שם אדם שהוא מספר הכולל ויהיה שם אדם מספר מ"ו [45] שבזה יהיה נחלק למספר כ"ג וכ"ג שהוא מספר 'חַיָּה חַיָּה' ובזה אותו החלק הנקרא בשם חֵטָא יהיה נקרא בשם חַיָּה על דרך שאמרו רז"ל שהעונות נהפכים לזכיות ויצר הרע יהיה יצר הטוב כמו שאמרו בפסוק (נחמיה ט, ח) כִּי וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ, לבו לא נאמר אלא 'לבבו' שגם יצר הרע נעשה יצר הטוב ולכן אמר וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ (דברים ו, ה) בשני יצריך (ברכות נד.) כי עתה יהיו שני החלקים שבאדם מספר חַיָּה שהוא חי ה' שעושים שפע ותיקון באות ה'

אחרונה שבשם.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב אָדָם אֶחָד מֵאֶלֶף מָצָאתִי (קהלת ז, כח) פירוש אדם שיהיה נוסף עליו אחד מן אלף שהוא אלוף התורה מצאתי.

ובזה יובן **לְעוֹלָם יִרְאֶה אָדָם עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶצְיוֹ חַיָּב וְחֶצְיוֹ זַכַּאי**, פירוש שיש בו חלק רע הנקרא חִטָּה שהוא חייב וחציו חלק טוב הנקרא חַיָּה שהוא זכאי ואמרו 'אדם' דייקא שאלו החלקים נרמזים בחצאין של מספר אדם '**עָשָׂה מִצְוָה אַחַת**' זה תלמוד תורה שנקראת מצוה ונקראת אחת '**אַשְׁרָיו שֶׁהִכְרִיעַ עַצְמוֹ לְכַף זְכוּת**' כי עתה על ידי זה יהיה נוסף מספר אחד על אדם ויהיה מ"ו דאז שני החצאין יהיו כל אחד מספר חיה שהוא כף הזכות שאז חלק הנקרא חטה שהוא חובה גם כן יהיה חיה שהוא זכות ואם '**עָבַר עֲבֵרָה אַחַת**' אז '**אוֹי לוֹ שֶׁהִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ לְכַף חוֹבָה**' כי אם עבר עבירה אחת שהיא עון ביטול תורה אז יחסר מן אדם אות אל"ף הרומז ללימוד התורה וישאר דם ואז יהיו שני החצאין מספר חטה וחטה שגם אותו החלק הנקרא חיה יהיה חטה ולזה אמר אוֹי לוֹ תיבת אוי רמז וי א' רצונו לומר וי לו על חסרון אות א' שיחסר מן אדם.

רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: לְפִי שֶׁהָעוֹלָם נִדּוֹן אַחַר רֻבּוֹ, וְהַיָּחִיד נִדּוֹן אַחַר רֻבּוֹ, עָשָׂה מִצְוָה אַחַת, אַשְׁרָיו שֶׁהִכְרִיעַ אֶת עַצְמוֹ וְאֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְכַף זְכוּת (קהלת ט, יח). נראה לי בס"ד רבי אלעזר ברבי שמעון פליג על תנא קמא דאמר 'יִרְאֶה אָדָם עַצְמוֹ חֶצְיוֹ חַיָּב' דאיך יוכל לראות עצמו כך והאורב בחדר הוא היצר הרע המחשיך עיניו ולבו של אדם ומראה לו שרובו זכאי! לכך תפס הראיה על העולם בכלל שהאדם הזה גם הוא נכלל עמהם דאז בשלמא במעשיו מטעהו לחשוב שרובו זכיות אבל במעשים של כל העולם מהיכן יודע שרובן זכיות? ועל כל פנים יסתפק בהם ויחשוב אולי הם עתה חציו חייב וחציו זכאי דנמצא הוא המעורב עמהם בכף המאזניים אם יעשה עבירה מכריע עצמו וכל העולם לכף חובה ואם יעשה מצוה מכריע עצמו וכל העולם לכף זכות.

כְּדֵי לְטָרְדָן וּלְהוֹרִידָן לְמַדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה שֶׁל גֵּיהִנֹּם שֶׁנֶּאֱמַר "יֵשׁ דֶּרֶךְ יָשָׁר לִפְנֵי אִישׁ, וְאַחֲרִיתָהּ דַּרְכֵי מָוֶת" (משלי יד, יב). פירש רש"י ז"ל כשרואין הרשעים שלוה נראה

בעיניהם דרכן ישרה ואחריתה של אותה שלוה הזמנת דרכי מות היתה עד כאן לשונו.
ונראה לי בס"ד אחר אותיות **שלוה** יש אותיות **מות** ז' לרמוז שיש שלוה שיהיה אחריתה מות שירד האדם בה עד מדרגה ז' של גיהנם כי גיהנם יש בה ז' מדרגות ובעל המאמר קאמר להורידן למדרגה התחתונה של גיהנם.
תַּלְמוּד גָּדוֹל, שֶׁהַתַּלְמוּד מֵבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה. נראה לי בס"ד התלמוד ביצירה והמעשה בעשיה וידוע שהיצירה משפעת לעשיה לכך תלמוד גדול כי התלמוד מביא השפע למעשה. **או** יובן קרוב לזה התלמוד סודו בשם הוי־ה והמעשה בשם אדנ־י וידוע ששם הוי־ה משפיע בשם אדנ־י ולכן תלמוד גדול. **גם** עוד לכן תמצא מספר תלמוד [480] יתר על מספר מעשה [415] מספר ס"ה שהוא מספר שם אדנ־י [65] ודוק.

דף מא.

דָּרַשׁ בַּר קַפָּרָא: רַגְזָן, לֹא עָלְתָה בְּיָדוֹ אֶלָּא רַגְזָנוּתוֹ. יש לדקדק תיבת בְּיָדוֹ לשון יתר והוה ליה למימר רַגְזָן אֵין לוֹ אֶלָּא רַגְזָנוּתוֹ?
ונראה לי בס"ד דכל מידות האדם הטובים והרעים כולם רשומים בשרטוט כף הידים כמו שכתב הגאון חיד"א ז"ל בחומת אנך עיין שם ולזה אמר לא עָלְתָה 'בְּיָדוֹ' דייקא שאם עשה מצוה אחת ונתכעס בה אין נרשם בידו המצוה אלא עון הכעס.
או יובן בכל לילה הנשמה חותמת על מעשה היום דכתיב בְּיַד כָּל אָדָם יַחְתּוֹם (איוב לז, ז) הן לטוב הן לרע ורגזן שעשה מצוה בכעס לא עלתה בידו לחתום אלא רק על רגזנותו.
או יובן בס"ד דידוע כל הנעלב מאחרים ושומע חרפתו ואינו משיב הרי זה מרויח ריוח גדול שנוטל מצות זה המחרפו אך בתנאי שזה אינו מתכעס ומתמלא רוגז וחימה בקרבו על זה המחרפו אלא יהיה נח הטבע שאינו חושב זה החירוף בעיניו לכלום וכמו שאמר דוד המלך ע"ה וָאֱהִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר לֹא שֹׁמֵעַ וְאֵין בְּפִיו תּוֹכָחוֹת (תהלים לח, טו) כלומר אין זה חוטא לי בחירוף זה כדי שאוכל להוכיחו אבל אם זה מתמלא בקרבו רוגז על המחרף ורק שותק כדי להרויח מצות של זה המחרף אין ראוי שיטול מצות של זה המחרף בעבור שתיקתו כי אותו הרוגז שעלה בלבו חשיב כאלו דבר אותו בפיו.

וזהו שאמר רַגְזָן כנגד המחרף אותו אף על פי שלא דבר בפיו כנגדו כלום אלא רק הוא רגזן בלב דוקא הרי זה לֹא עָלְתָה בְּיָדוֹ מן מצות המחרף כלום ורק עלה בידו רגזנות שלו שנתכעס בלבו ולעון יחשב לו אף על פי שהיה הכעס בלב לבד כי הכעס הוא אבזריה דעבודה זרה כמו שאמרו רז"ל (שבת קה:) כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה וידוע עון עבודה זרה הוא אפילו בלב בלבד.

או יובן בס"ד האי רוגז דנקיט בר קפרא כאן איירי באדם המתמלא כל ימיו רוגז וקצף בעבור היסורין הבאים עליו שעל ידי כך נראה כקורא תגר ומתרעם ומהרהר אחר מעשיו יתברך שחושב שבאים עליו יסורין קשים שלא כדין ח"ו הנה זה לוקה בתרתי שיש לו צער גדול של יסורין וגם לא יועילו היסורין אלו אליו לכפרת עונות ואדרבה יתן דין וחשבון ויקבל עונש על רגזנות שלו! וזהו שאמר רַגְזָן כנגד היסורים הבאים עליו לֹא עָלְתָה בְּיָדוֹ כפרה על עונותיו באלו היסורין אלא רק עלה בידו רַגְזָנוּתוֹ רצונו לומר עון של רגזנותו זאת דנמצא על עונותיו אין לו כפרה אלא הוסיף על חטאהו פשע שנוסף על עונותיו עון זה של רגזנותו.

וּלְאָדָם טוֹב מַטְעִימִים אוֹתוֹ מִפְּרִי מַעֲשָׂיו. הא דנקט לשון מטעמת ולא אמר מאכילים אותו או מהנים אותו, נראה לי בס"ד לרמוז שאין מחסרים לו משכר עולם הבא אפילו מן הפירות כנגד הנאה זו שמהנים אותו בעולם הזה אלא תהיה הנאתו בעולם הזה כדין מטעמת דאינה צריכה ברכה משום דלא חשיבה כלום וכמו שאמרו (בשולחן ערוך אורח חיים רי, ב) הטועם את התבשיל אין צריך לברך עיין שם. וכן כאן הנאה זו דנין אותה כדין מטעמת דאז אין לחסר כנגדה אפילו משכר פירות בעולם הבא ובודאי זה הדבר לחשוב אותה כדין מטעמת הוא חסד גדול מאת ה' כדי שלא יחסר משכר עולם הבא כלום.

ובזה יובן טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב יְהֹוָה (תהלים לד, ט) דכל הנאות שאתם נהנים בעולם הזה חשיב כדין מטעמת שאין בה ממש ולכך לא יחסר כנגדה משכר עולם הבא כלום.

ברם צריך להבין מה קשר יש לחלוקה זו שאומר 'וּלְאָדָם טוֹב מַטְעִימִים אוֹתוֹ מִפְּרִי מַעֲשָׂיו' עם חלוקה הראשונה המדברת בענין הרוגז? ונראה לי בס"ד על פי מעשה בשני בני אדם שהיו שכנים ואחד מהם היה עשיר מופלג בעל צאן ובקר ויש לו שדות

וכרמים ושלחנו שלחן מלכים ודירתו נאה ומרווחת אך היה בשרו רזה מאד ותש כח ושכנו היה בעל מלאכה צורף כסף ואין לו יכולת לקנות בשר בכל לילה אלא משבת לשבת וביתו ריקם מן מטלטלים וכלים ומצעות נאות אין לו ומקום דירתו בדוחק כי ביתו צר וקטן אבל היה בריא אולם גבור כח ושמן בשר ופניו צהובות תמיד וישאל השכן העשיר מזה למה אני כך ואתה כך?

ויאמר לו הסבה מפני שאתה טבעך כעסן ורגזן הרבה ועל כן לפחות עשרה פעמים ביום יזדמן לך כעס ורוגז עם משרתיך ובני ביתיך והכעס מכחיש בשר האדם ומחליש כח הגוף ומזיקו הרבה זאת, ועוד אתה טבעך בעל תאוה וחמדה וגם יש לך קנאה הרבה ולכן כל ימיך מכאובים כי תהיה מבולבל וטרוד רודף אחר הממון ואי אפשר שתשיג כל תאותך ועל כן מוכרח שתהיה תמיד מלא אנחות וצער אשר יכלו בשרך וכחך ואיך תהיה לך בריאות הגוף מן המאכל אשר תאכל מאחר כי מדות אלו שיש לך הם מכלים כחך ובשרך! אבל אני מצד טבעי ומזגי נח הרבה ואין לי כעס ורוגז אפילו בדבר שראוי לכעוס בו וגם יש לי מדת ההסתפקות ושמח בחלקי ומעט אשר לפני אני רואה אותו הרבה מאד ואיני מתקנא מאחרים מכל דבר לכן הנני בריא אולם תמיד מכח המנוחה שיש לי.

ולזה אמר **רַגְזָן לֹא עָלְתָה בְיָדוֹ** תועלת פעולה מכל אכילה ושתיה ותענוג אשר אוכל ושותה ומענג גופו כי אם רק **רַגְזָנוּתוֹ** כלומר פועל הרוגז שלו כי רק הרוגז שלו עושה פועל בגופו אך דברים הטובים אין עולה מהם תועלת ופעולה טובה לגופו כלל דכל דברים טובים שיכניס לגופו אינו עולה מהם כלום ולכן אחר דבר זה סיים **וְלָאָדָם טוֹב** שאין לו מדת רגזנות שתאבד טובת גופו הנה זה **מַטְעִימִים אוֹתוֹ מִפְּרִי מַעֲשָׂיו** הגופניים בעולם הזה שעולה פועל טוב ותועלת טובה לגופו מכל מעשים של תענוג אשר יעשה לגופו.

דף מט.

הַמְתַרְגֵּם פָּסוּק כְּצוּרָתוֹ, הֲרֵי זֶה בַּדַּאי. לולי דמסתפינא הייתי גורס כך 'הַמְתַרְגֵּם פָּסוּק כְּצוּרָתוֹ הֲרֵי זֶה מְחָרֵף וּמְגַדֵּף וְהַמּוֹסִיף עָלָיו הֲרֵי זֶה בַּדַּאי' וספר המעתיק נסחאות תלמודים כתב יד ודפוסים ישנים לא נמצא אתנו על מסכת קידושין.

דף מט:

עֲשָׂרָה קַבִּין חָכְמָה יָרְדוּ לָעוֹלָם. על מספר העשרה אין לשאול כלום מפני שאין לך שפע בעולם שאינו כלול מעשרה כנגד עשרה ספירות ולכן העולם נברא בעשרה מאמרות אך משקל הקבין דנקיט כאן צריך לנו לדעת מה טעם יש במשקל הקב דנקיט בזה?

ונראה לי בס"ד דידוע הקב הוא מ"ח זתים יען דהקב הוא ארבעה לוגין וכל לוג ששה בצים וכל ביצה שני זתים נמצא הקב הוא מ"ח זתים ולכן נקיט החלקים של העשרה בחכמה על משקל קב שיש בו מספר מ"ח כנגד מ"ח מעלות שהתורה נקנית בהם וכמו שאמרו בברייתא דאבות (משנה אבות ו, ו) התורה נקנית בארבעים ושמונה מעלות כמנין חיל [48] ולכן עשרה חלקים של חכמה דקאי על חכמת התורה נקיט להו במשקל קבין שכל קב הוא מ"ח זתים ועשה המספר של מ"ח בזתים לרמוז אין התורה נקנית במ"ח אלא אם כן ימרמר האדם את חומר שלו כמרירות הזית.

ועוד נראה לי נקיט המשקל על קבין כי כל קב הוא תל"ב דרהם יען כי כל זית הוא תשעה דרהם ושם העולם שירדו הקבין אליה נקרא תבל ולכן נקיט המשקל של החלקים בקב שהוא תל"ב דרהם כמנין תבל [432] ולכן בשאר דברים דנקיט אחרי זה גם כן נקיט המשקל בקבין שכולם ירדו לעולם הנקרא תבל.

זוֹ חֲנֻפָּה וְזוֹ גַּסוּת הָרוּחַ שֶׁיֵּרְדָה לְבָבֶל. עיין פירוש רש"י ז"ל. ועוד נראה לי בס"ד לרמוז שני מדות אלו באותיות האיפה כי שני אותיות ה"א ואל"ף של **הא**יפה הם שני אותיות מן **גאוה** ושני אותיות פ"ה וה"א דא**יפה** הם שני אותיות מחנו**פה** ואות יו"ד מפסקת ביניהם לסימן.

ועוד נראה לי בס"ד דנרמזו שתים אלה במה שנאמר וַתְּשֻׂאנָה אֶת הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ

וּבֵין הַשָּׁמַיִם (זכריה ה, ט) וההפרש שיש בין מספר שמים [390] לבין מספר ארץ [291] הוא צ"ט כמנין 'טיט היון' [99] ואיתא בזוהר הקדוש דטיט היון הוא היכל רביעי מן ז' היכלות דטומאה והוא בחינת גבורה דקליפה ואקרי האי היכל בשם חובה וכנזכר בקהילת יעקב ז"ל עיין שם.

והנה ראש וסוף **גאוה חנופה** הוא מספר חובה [21] שהוא שם היכל טיט היון שעולה צ"ט הרמוז במספר ההפרש שיש בין שמים לבין מספר ארץ ולזה אמר וַתִּשָּׂאנָה אֶת הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם רצונו לומר הרמוזה בין מספר השמים לבין מספר הארץ.

ומה שאמר **דְּיָקָא נַמִּי דִּכְתִיב 'לִבְנוֹת לָהּ בַּיִת'** (זכריה ה, יא) פירש רש"י ז"ל דהיינו חנופה לבדה ויש להבין מנא ליה לפרש על חנופה ולא על גסות הרוח? ונראה לי בס"ד כיון דחנופה נרמזה לבסוף באומרו 'כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה' לכך יש לומר דקאי על דסמיך לה וכהאי גונא מצינו בגמרא (סוטה לא.) גדול העושה מאהבה מעושה מיראה דבאהבה כתיב (שמות כ, ה) לַאֲלָפִים וביראה כתיב לאלף, ופריך התם נמי כתיב (דברים ז, ט) לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר? ומשני האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה והוא הדין כאן דיש לומר דקאי אדסמיך ליה.

דף נב:

אַל יִכָּנְסוּ תַּלְמִידֵי רַבִּי מֵאִיר לְכָאן, מִפְּנֵי שֶׁקַּנְתְּרָנִים הֵם. נראה לי בס"ד דקרא אותם בשם זה כי התלמידי חכמים נקרא נרתק של התורה כמו שאמרו בסנהדרין (סנהדרין צט:) כולהו גופי דרפתקי נינהו טוביה לגופיה דגברא דיזכה והוי דרפתקי דאורייתא, ופירשו רש"י וערוך דרפתקא פירוש נרתק עיין שם. לזה אמר כאן אף על גב דכל החכמים הם נרתקים של התורה הנה אלו הם קנתרים כי 'נרתקים' בהפוך אתוון 'קַנְתְּרָנִים' וּלְקַפְּחֵנוּ בַּהֲלָכוֹת בָּאִים, רצונו לומר אף על גב דדרך החכמים לומר בהלכה לפני החברים ותלמידים דבר הפך האמת כדי לפקח השומעין ולחדדם כמו שאמרו 'ורבא לחדודי אביי קאמר' הנה אלו אין כונתם לפקח אלא כונתם לקפח.

יֹאמְרוּ: מֵאִיר שָׂכָב, יְהוּדָה כָּעַס, יוֹסֵי שָׁתַק. נראה לי בס"ד כונתו לומר יאמרו אף על גב דמאיר שכב עתה ואינו מצוי לתרץ דבריו ולעולם ודאי איכא לתרוצי דבריו ועוד

כי רב יהודה המקשה הוא כעס ועל כן יש לומר דלעולם אינו מקשי כלום והאמת כרבי מאיר ורק כיון שכעס נתעלמו ממנו אמתותן של הדברים שאמר רבי מאיר אך מכל מקום אנחנו רואין דיוסי שהוא מצוי עתה ושמע קושיא של רבי יהודה ולא השיב כלום על כן יראה להם דקושיית רבי יהודה קשיא ועקרה לדברי רבי מאיר ואז יזלזלו בדבר זה של רבי מאיר שיאמרו שגה בו ח"ו ועל כן תורתו של רבי מאיר בדבר זה שהוא אמת מה תהא עליה? דעתה ודאי נדחית היא אצל השומעין! על כן מוכרח אני ליישב דבריו של רבי מאיר גם בפני רבי יהודה שהשיב עליהם כדי לקיים השמועה הזאת אצל התלמידים וכל השומעין שידעו כי דבר ה' בפיהו אמת.

או יובן כונתו מאיר שכב ואם היה בחיים בודאי היה מיישב דבריו כאשר אני מיישבו ורבי יהודה שהקשה גם כן היה משיג ויודע דבר הישוב שאני מיישב ולא הוה קשיא ליה מעיקרא ורק עתה בשביל שכעס נתעלם ממנו דרך הישוב על כן אם אין אני מודיע ומגלה ישוב הדברים תורתו של רבי מאיר בדבר זה מה תהא עליה.

דף נג.

מַעֲשֶׂה בְּאֶחָד שֶׁחָטַף חֶלְקוֹ וְחֵלֶק חֲבֵרוֹ, וְהָיוּ קוֹרְאִין אוֹתוֹ: 'בֶּן חַמְצָן' עַד יוֹם מוֹתוֹ.

הקשו התוספות ז"ל כיון דדרכן לחטוף אמאי קרו לזה דוקא 'בֶּן חַמְצָן' טפי מאחרים? ותירצו שאותו האיש חטף חלק הגרגרן כמוהו אבל אחרים לא היו חוטפין אלא מהצנועין כשמושכין ידיהם עיין שם. ועדיין כיון דחוטפין למה לא קרו להו בהכי? ונראה לי כיון דחוטפים מן הצנועין מי יקראם בשם זה לגנאי דאם הצנועין עצמן לא ירצו לגנות אחרים אלא היו מוחלין להם וגם אותם שאין מושכין ידיהם לא ירצו לגנות ולקרא שם לגנאי אך זה שהיה חוטף מן החוטפין היו אלה הגרגרנים קורין לו שם זה לגנותו כי ביניהם לא נמצא עז כמו זה שחוטף מן הגרגרין עצמן.

או יובן כיון דזה היה מעיז כל כך לחטוף מן הגרגרין שחוטפים חלק אחרים לכך ראוי שהוא לבדו יקרא 'בֶּן חַמְצָן' כאלו אין חמצן אחר בעולם אלא הוא! וכאשר מספרים באחד שהיה קצר קומה ובא לקבול לפני השר על אדם אחר באומרו שרמה אותו וראהו השר שהוא קצר קומה ויאמר לו שקר אתה אומר כי קצר קמה מלא ערמה

ואיך ירמו אותו? ויען זה ויאמר זה שרמה אותי הוא קצר יותר ממני דלגבי דידיה אין אני נחשב קצר אלא ארוך עד כאן, לכן אלו הגרגרין שהם דרכן לחטוף חלק הצנועין שמושכין ידיהם ממנו כשראו זה הרשיע לחטוף מן הגרגרן אמרו אין ראוי לקרא לנו בשם חמצן כי אנחנו לא חטפנו אלא חלק שחבירו פירש ממנו אבל זה שחטף מן הגרגרן שאינו מוחל וקפיד זה נקרא 'בֶּן חַמְצָן' הוא לבדו יאות לו השם הזה ולא לנו כי לגבי דידיה אין אנחנו נקראים בשם זה.

דף נט.

אָזַל רַב גִּידֵל קַבְלֵיהּ לְרַבִּי זֵירָא. קשא איך רבן גמליאל ורבי זירא ורבי יצחק נפחא סרכין תלתא חשדו לרבי אבא שהיה אדם גדול שידע דרבן גמליאל הוה מהפך בה וקנאה ועבר על דבר זה שאמרו חז"ל בו שנקרא רשע כדי שנצבו שלשתן להוכיחו בדבר זה והיה לדונו לכף זכות דלא ידע דרבן גמליאל הוה מהפך בה מעיקרא?

ונראה לי בס"ד דרבן גמליאל שהיה מבקש לקנותה לא נשתווה בערך עם המוכר דרך משל המוכר בקש ק"ך ורבן גמליאל לא קבל לקנות יותר ממאה והלך לו לפי שעה כי בדעתו לחזור ולהוסיף לו על מאה ויקנה אותה ועיין במור"מ (בהגה חושן משפט סימן רלז) שכתב וכל זה לא מיירי אלא בשכבר פסקו הדמים שביניהם ואין מחוסרין אלא הקנין אבל אם מחוסרין עדיין הפסיקה שהמוכר רוצה בכך והקונה רוצה יותר בזול מותר לאחר לקנותו עד כאן לשונו, והכי הוה עובדא בענין זה דרבן גמליאל.

ועוד היה היתר אחר גם כן כי המוכר אמר לו לרבי אבא שיקנה וכהאי גונא מותר וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל (בתשובה סימן סז) דלא אמרו אלא בא אחר ונטלה אבל בא בעל החררה ונתנה לאחר לא אמרו עיין שם, ואם כן לא הוה בהאי עובדא דין 'עָנִי הַמְהַפֵּךְ בַּחֲרָרָה' דנקרא רשע.

ורק הם קבלו על רבי אבא כיון דהוא אדם חשוב ראוי להחמיר על עצמו מפני מראית העין דיש חושבין דרבן גמליאל פסק הערך עם המוכר ובא רבי אבא מעצמו ונטלה קודם רבן גמליאל ומה שראוי לאדם חשוב להחמיר על עצמו בכהאי גונא היינו משום דדין 'עָנִי הַמְהַפֵּךְ בַּחֲרָרָה וּבָא אַחֵר וּנְטָלָהּ' חמור מאד דאמרו עליו דנקרא 'רָשָׁע' ולכן

ראוי להחמיר אדם חשוב על עצמו בדבר זה משום מראית העין.

ולכך קודם שהוכיחו רבי יצחק לרבי אבא על זאת שאל ממנו עיקר הדין ואחר שהשיב לו שנקרא 'רשע' אז אמר לו מר מאי טעמא עביד הכי ולא החמרת על עצמך בדבר זה דאתמר עליה מלתא קשה דאף על גב דלא עבר ח"ו על זה ראוי להחמיר? והשיב לו 'לָא הֲוָה יָדַעְנָא' דרבן גמליאל הוה מהפך בה והשיב 'נַיְתְבָה נִיהֲלֵיהּ' משום מראית העין דלאו כולי עלמא ידעי שאתה לא היית יודע ברב גידל שהיה מהפך בה.

הַשְׁתָּא נַמִּי, נַיְתְבָה נִיהֲלֵיהּ מַר (**משלי טו, כז**). הנה בסה"ק **רַב בְּרָכוֹת** (דף צב:) חקרתי בס"ד בלאווין ד'לֹא תִתְאַוֶּה וְלֹא תַחְמֹד' (דברים ה, יז) דאם לוי מתאוה וחומד בית ראובן לקנותו בעבור שמעון מן ממון שמעון אם יש בזה חשש איסור לאוין ההם? עיין שם.

ונראה מכאן ראיה גמורה דליכא איסור 'לֹא תַחְמֹד' אלא ברוצה לעצמו אבל אם מבקש בשביל חברו מותר לדבר על לב בעלים של הבית למכור הבית לחברו אף על פי שאין הבעלים קיימי למכור דהא הכא השתדל רבי יצחק לדבר עם רבי אבא שיתרצה למכור אותה קרקע לרב גידל ואף על פי שאינה עומדת קרקע למכור ולא עלה על לב רבי אבא למכור הקרקע ההיא אשר קנאה כפי הדין ולא עבד איסורא ח"ו משום דין 'עָנִי הַמְהַפֵּךְ בַּחֲרָרָה' ואין לדחות קצת ולומר דהכא רבי יצחק נתכוון להציל את רבי אבא מלזות שפתים דלא כולי עלמא ידעי דהוה עובדא בהיתר דזה אינו דודאי לא היו העולם חושדים את רבי אבא דעשה באיסור ועוד מסתמות הדברים נראה דכונת רבי יצחק לטובת רבן גמליאל.

זְבוּנֵי, לָא מַזְבִּינָא לָהּ, דְּאַרְעָא קָמַיְתָא הֵיא, וְלָא מְסַמְּנָא מִלְּתָא. נראה ודאי לא נעלם דבר זה מן רב יצחק אך לא ידע דאיהי הוות ארעא קמייתא או חשב אין חשש בזה כיון דהוא מוכרה לטובת רב גידל שהיה מצטער עליה.

לָא מַר נָחִית לָהּ וְלָא מַר נָחִית לָהּ (**משלי טו, כז**). קשא למה כפל תלמודא דברים אלו פעם שנית מאחר שכבר אמר רב גידל לָא נָחִית לָהּ דִּכְתִיב 'וְשׁוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה' (משלי טו, כז) וְרַבִּי אַבָּא לָא נָחִית לָהּ, מִשּׁוּם דְּהַפִּיךְ בָּהּ רַב גִּידֵּל ולמה חזר תלמודא למימר 'לָא מַר נָחִית לָהּ וְלָא מַר נָחִית לָהּ'?

ונראה לי בס"ד דבתחילה כשאמר רבי יצחק לרבן גמליאל שיקחנה ולא קבל מטעם

'שׁוֹנֵא מַתָּנֹת' וחזר ואמר לרבי אבא דיזכה בשלו דרבן גמליאל לא בעי ליה והשיב לו שגם הוא לָא נָחִית לָהּ מְשׁוּם דְּהַפִּיךְ בָּהּ רַב גִּידֵּל לאו מההיא שעתא נעשית הפקר לתלמידים אלא עוד חזר רבי יצחק או שאר חכמים ואמרי לרב גידל השתא לנחות לה מר דליכא חשש 'שׁוֹנֵא מַתָּנֹת' כיון דבעל הקרקע הוא רבי אבא אינו רוצה בה ונמאסה בעיניו וקץ בה ואינו רוצה לירד לתוכה ועם כל זה לא נחית רבן גמליאל!

וחזרו על רבי אבא ואמרו לו השתא ירד לה מר דבטל הטעם שאמרת בשביל דהפיך בה רב גידל כיון דעתה רב גידל נמאסה בעיניו וקץ בה ואינו רוצה לירד לתוכה ועם כל זה לא נחית לה רבי אבא ואז עתה אתקרייא 'אַרְעָא דְּרַבָּנָן' שזכו בה התלמידים אחר שחזרו החכמים על רבן גמליאל ועל רבי אבא עוד הפעם והסבירו לכל אחד ואחד מהם סברה חדשה שראוי לירד לה ועם כל זה 'לָא מַר נָחִית לָהּ וְלָא מַר נָחִית לָהּ' אז בהאי שעתא אתקרייא ארעא דרבנן ולא שחטפו אותה התלמידים תכף ומיד מסירוב הראשון.

והא דקרו לה שם 'אַרְעָא דְּרַבָּנָן' אין הכונה על התלמידים אלא רבנן קאי על רבן גמליאל ורבי אבא כי בעבור חסידות של שניהם ד'לָא מַר נָחִית לָהּ וְלָא מַר נָחִית לָהּ' זכו בה התלמידים והעלו לאותה קרקע שם זה לעשות זכר טוב לחסידות של רבי אבא ורבן גמליאל.

דף סא:

בְּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר, הַיְינוּ דִּכְתִיב "אִם תֵּיטִיב, שְׂאֵת, וְאִם לֹא תֵּיטִיב, לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ". מקשים במתניתין אמאי לא הביא רבי מאיר פסוק זה ד'אִם תֵּיטִיב' (בראשית ד, ז) או פסוק ד'אָז תִּנָּקֶה' (בראשית כד, מא) או פסוק ד'אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ' (ויקרא כו, ג) דקדמי לקרא (במדבר לב, כט) ד'בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן'?

ונראה לי בס"ד דפסוק 'אִם תֵּיטִיב' ופסוק 'אִם בְּחֻקֹּתַי' הם דברי השם יתברך ואיכא למימר הכא שאני משום דאמרו בגמרא דברכות (ברכות ו:) אמר רבי משמיה דרבי יוסי כל דבור היוצא מפי הקדוש ברוך הוא לטובה אפילו על תנאי אינו חוזר ולכן אי לאו דכפליה היה מתקיים השכר אפילו אם ימאסו בחקותיו ואפילו אם לא יטיב

ולכך הוא יתברך חזר ואמר בפירוש הגזרה להפך וכמ"ש פני יהושע לתרוצי בעד רבי חנינא בן גמליאל עיין שם.

ולכן כיון דאיכא למדחי בהכי הביא פסוק 'בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן' שהוא בדברים שדבר משה רבינו ע"ה עמהם והא דלא הביא פסוק ד'אָז תִּנָּקֶה מֵאָלְתִי' משום דהוה קודם מתן תורה ואפשר לומר בדיני בני נח כך היו נוהגים במשפטי התנאים ואין הוכחה מזה כי עדיין לא נמסרו חוקות התנאים מסיני וניחא ליה להביא פסוק האמור אחר מתן תורה שנמסרו אז חוקות התנאים ומשפטי התורה.

בְּשְׁלָמָא לְרַבִּי מֵאִיר, הַיְנוּ דִּכְתִיב: 'אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ', 'וְאִם בְּחֻקֹּתַי תִּמְאָסוּ', אֶלָּא לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל, לָמָּה לִי? (ויקרא כו, טו). קשא והלא כבר הקשה לו מפסוק (בראשית ד, ז) 'אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת'? ותירץ דהוה אמינא 'אִם לֹא תֵיטִיב' לא אגרא ולא דינא והכא נמי יתרץ הכי וכדמשני ליה הכי באמת דהוה אמינא לא ברכה ולא קללה.

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב פני יהושע ז"ל אף על גב דמלתא דפשיטא היא שהוצרך לכפול משום דנפישי קללות טובא דאין לשומען מתוך הן דברכות אלא דנראה דאפילו הכי מקשי שפיר מהנך קללות דשייכי בהך ענייא גופא דברכות כגון וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם (ויקרא כו, ד) דמכלל הן נשמע דאם לא ילכו בחקותי לא יהיה להם גשם ואפילו הכי הוכפל בפרשה וכהאי גונא טובא ואפילו הכי משני שפיר דבחדא מלתא נמי איכא מידי דלאו ברכה ולאו קללה כגון וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם עיקר הברכה שיהיה בעתם גשמי הברכה מה שאין כן אם לא ילכו בחקותי לא יהיו בעתו אבל מכל מקום לא נעצרים הגשמים לגמרי משום הכי אצטריך למכפל שלא יהיו נעצרים לגמרי וכן בכל כיוצא בזה עד כאן לשונו.

ובזה נתרצה שפיר קושיא שהקשיתי דהמקשן ידע שיש לתרץ הכא באותו תירוץ של 'אִם תֵּיטִיב שְׂאֵת' דאם לא ילכו בחוקות הא־ל יתברך לא יהיה ברכה דהיינו גשמי רצון בעתם ולא יהיה קללה שיהיו נעצרים לגמרי וכן בכל אותם קללות שיש כנגדם בברכות איכא למימר הכי אך סבר המקשן דהתירוץ הזה הוא דוחק יען דמאחר דבפרשה זו יש קללות גדולות שצריך לכתוב בפירוש על אם לא ילכו בחקותי והם אותם שלא נזכר כנגדם בברכות וכמו שכתב הרב פני יהושע ז"ל אם כן שומע אני

שודאי גם אותם קללות של גשמים וכיוצא שנזכר כנגדם ברכות באם ילכו בחקותיו גם אלו יהיה להם כנגדם קללות אם לא ילכו כיון דבאמת איכא קללות טובא בפירוש למה יהיו ניצולים מקללות אלו ואדרבה הסברה מחייבת כיון דצריך שיבואו עליכם קללות אם ימאסו ראוי יותר שיבואו קללות שהם הפך אותם הברכות ולא דמי להך קרא ד'אִם תֵּיטִיב' דהוה אמינא אם לא יטיב ליכא אגרא ולא דינא דהתם לא נמצא דינא מפורש כלל אם לא היה כופל הדבר ותירץ לו דאפילו הכי הייתי חושב וכדי שלא לטעות פירש להדיא.

בְּשִׁלְמָא לְרַבִּי מֵאִיר, הַיְינוּ דִּכְתִיב: "אִם תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם" וְכוּ', "וְאִם תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם" וְכוּ'. אֶלָּא לְרַבִּי חֲנִינָא בֶּן גַּמְלִיאֵל, לָמָּה לִי? (**ישעיהו א, יט**). גם כאן יש להקשות קושיא דלעיל דהא כבר הקשה לו מפסוק 'אִם בְּחֻקֹּתַי' (ויקרא כו, ג) ותירץ לו דהוה אמינא לא ברכה ולא קללה וכאן נמי יתרץ דהוה אמינא לא טובה ולא רעה! וכאן לא שייך תירוץ דלעיל.

ונראה לי בס"ד דהמקשן סבר כאן לא יכון תירוץ זה משום דמצינו בתורה בפסוק 'אִם בְּחֻקֹּתַי' הנאמר לרבים דאם לא ילכו בחוקות השם יתברך לא יהיו ניצולים מקללות שהם הפך הברכות לכן גם בדברי הנביאים יש לומר כן וליכא למטעי בסברה זו לומר אם ימאנו לא טובה ולא רעה מאחר דמפורש בתורה הפך סברה זו והשיב התרצן דאף על פי כן פירש הנביא בדבריו ולא סמך אילפותא למילף מדברי תורה.

דף סב.

מִילְחָא גְּלַלְנִיתָא. פירש רש"י גסה. והטעם נראה לי דאמרו רז"ל (שבת מב:) צריכא מלחא בשולא כבשרא דתורא, ולכן אם יטבל פתו או שאר מאכל במלח גסה קשה למעיו דצריך בישול יותר לפי גסותו מה שאין כן אם יהיה מלח דק, ומכאן יש ללמוד שיזהר האדם לאכול מלח דק כקמח ולא יאכלנו גס הן בבצים הן בקשואין הן בפולין וכיוצא.

וְנַהֲמָא דְּשַׁעֲרֵי אַקּוּשָׁא פירשו המפרשים אקושא רצונו לומר יבש וקשה מחמת יובשו הנה זה ידוע בטבע דפת שעורים אין לאכלו אלא סמוך לאפייתו ואם נתייבש קשה לאכלו מה שאין כן בפת חטים ויש לומר שלשה אלה ב'חָרֵב' (ישעיה א, כ) מלאה

חי"ת רי"ש בי"ת [1340] מספר אלף וש"ם ועם נקוד הסגול שיש בחרב כי הסגול כפול שעולה שלשים הרי אלף וש"ע כמנין 'מלח גס פת שעורים בצל' עם הכולל שעולה אלף ש"ע [1370].

דף סו.

וְהָיָה שִׂמְחָה גְּדוֹלָה. נראה גודל שמחתו היתה בחשבו דכחו ועוצם ידו עשתה זאת וכיון שלא היתה שמחה לשם שמים נכשל באותה שמחה שזכה לשפוך דם צדיקים קדושים וכיון דהעלה אותם בשלחנות של זהב ולא בשלחנות של עץ שהם של עניים לעשות זכר כראוי לכך נתגאה וגם הגאוה הזאת היתה בעוכרו.

ומה שאמר היה שם אדם אחד אִישׁ לֵץ שלא היה בעל תורה דמושבו מושב לצים לֵב רַע שהיה אפיקורוס שכפר בתורה שבעל פה וּבְלִיַּעַל שופך דמים.

ומה שאמר **אֶלְעָזָר בֶּן פּוּעִירָא שְׁמוֹ** שזכר שם אביו לגנותו בשם זה לומר שהוא בן אשר פער פיו להלשין על חכמי ישראל והביא בפוער פיו אף ורע וכל זה נרמז בשם פועירא שהוא לשון פיעור וגם יש בתיבה זו אותיות 'אף ורע'.

יַנַּאי הַמֶּלֶךְ, לְבָם שֶׁל פְּרוּשִׁים עָלֶיךָ. נראה לי בס"ד דאמר לו בזה הלשון לעורר מדנים ולהכניס בלבו ארס של חכמי ישראל יותר דאתמר בגמרא דהוו תרי ותרי דהיינו שנים אומרים נשבית ושנים אומרים לא נשבית ומקשי מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני והקשה רש"י ז"ל מאי מקשי והלא אדרבה יש לנו לומר אוקי תרי לבהדי תרי ואוקי אתתא שהיא אמו של ינאי אחזקת כשרות? ותירץ הני מילי אי איהי קמן והיתה באה לבית דין להתירה דאמרינן אוקי לה אחזקת כשרות אבל הנידון שלפנינו הוא גבי ינאי הבן שלה והוא אין לו חזקת כשרות שהרי מעידים על תחלת לידתו בפיסול שאומרים שנים אמו נשבית קודם שנולד עיין שם.

נמצא לפי זה מה שמערערים עליו הפרושים הוא מחמת שדנים עליו ואם היו דנים על אמו היו מתירים אותו מחמת חזקת כשרות ולכן אמרו לו לְבָן שֶׁל פְּרוּשִׁים 'עָלֶיךָ' דייקא ולא על אמך שאם היו דנים את אמך היו מתירים אותה ראה כמה דינים שלהם מעוקמים ח"ו והם סתרי אהדדי דמכשירים האם דאזלי בתר תרי עדים דמכשירים ופוסלין הבן דאזלי בתר תרי עדים הפוסלין.

גם עוד הטיל ארס באמרו 'עָלֶיךָ' לומר היום דנים על הכהונה ואחר כך יהיו דנים עליך על המלכות שעוקרים אותך מן המלכות שאתה משתמש ומתעטר בה דאין מעמידין מלך אלא מן המשיאין לכהונה ודין זה אינו מן התורה אלא מדרבנן ולכך השיאו לפקור בתורה שבעל פה ודברי חכמים.

הֲקֵם לָהֶם בַּצִּיץ שֶׁבֵּין עֵינֶיךָ. פירוש הם חוששים אם יגלו לך מה שיש בלבבם עליך תכעוס עליהם ותהרגם לכן מסתירים דברים שבלבבם אך אם תלבש הציץ יהיה לבם בטוח שלא יגיע להם רעה מן כעס שלך כי הציץ מסוגל להפוך הכעס לרצון משום דכתיב ביה לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי ה' (שמות כח, לח) וכל דברים אלו אמרם לו בחשאי שאם היו שומעין דברי המלשינות של זה לא היו מדברים עם ינאי כך. ובזה יובן מה שאמר מֵיָּד וַתּוּצַ הָרָעָה עַל יַד אֶלְעָזָר בֶּן פּוּעִירָא נקיט לשון ותוצץ רצונו לומר מכח העצה שנתן לו בהקמת הציץ אז 'וַתּוּצַ הָרָעָה'.

הָיָה שָׁם זָקֵן אֶחָד, וִיהוּדָה בֶּן גְּדִידָא שְׁמו. נראה לי בס"ד זכר שם אביו לרמוז על התקלה אשר נסתבבה על ידו מדבריו אלו כי גדידה לשון חתוך וכריתה כמו מגוייד וצלוב (משנה יבמות טז, ג) וכן שקליה לספסירא וגידיה לגמלים בסנהדרין (סנהדרין סז:).

ומה שאמר לו 'רַב לְךָ פֶּתַח מַלְכוּת' משמע שגם המלכות נטלה שלא כדין והטעם כמו שכתב הרב פתח עינים בשם רבינו יצחק הזקן דתניא בתוספתא אין מעמידין מלך אלא מן המשיאין לכהונה אך זה הוא מדרבנן ולכך לא היו מקפידין על כתר מלכות עיין שם ונמצא שגם על המלכות יש לערער מדרבנן.

חֲרֵי כְּרוּכָה וּמְנַחַת בְּקֶרֶן זָוִית. יש להקשות למה יחד לה מקום בקרן זוית, והוה ליה למימר 'כְּרוּכָה וּמְנַחַת כָּל הָרוֹצֶה לִלְמֹד יָבוֹא וְיִלְמֹד'?

ונראה לי בס"ד דאיתא במדרש וּבַעַל כְּנָפַיִם יַגִּיד דָּבָר (קהלת י, כ) אמר רבי לוי אזנים לקיר, ופירש הרב פחד יצחק (אות אל"ף) בעיר מנטובה מחוץ לפתח העיר הנקרא טא יש ארמון מלכים ושם חדר גדול מאד נבנה על פי חכמת ההנדסה והיושב בזוית זו ומדבר דבריו קרוב אל הזוית בקול נמוך מאד בלחש אל הזוית עצמה עד כי אפילו האנשים הקרובים אליו לא ישמעו מאומה הנה האיש הנותן אזנו בזוית שכנגדו באלכסון ישמע כל הדברים ההם הנאמרים בלחישה ברורים מאד בשפה

ברורה כאלו יש אוזן בזוית שאצל המדבר ואוזן השנית בזוית שאצל השומע והדברים נכנסים באוזן זו ויוצאים באוזן השנית.

וכתב הרב המחבר שהוא עצמו היה שם ונסה זה פעמים רבות ושמע שכיוצא בזה נמצא בהרבה מקומות באיטלייא וחוצה לה וכתב שדבר זה קל להבין למי שיש לו יד בחכמת ההנדסה ואולי לזה כיוונו רז"ל באומרם אזנים לקיר, כלומר לפעמים אדם מדבר וחושב שאין שומע ושוגה בכך כי יש באפשרי שדבריו נשמעים למרחוק כאלו יש אוזן לכותל לשמוע עד כאן דבריו עיין שם. נמצא **קֶרֶן זָוִית** יש לה כח להוליך הדברים למרחוק ועושה אזנים למקום שכנגדה כי זה הדבר לא אפשר להיות אלא רק בקרן זוית.

והנה בודאי כשהרג ינאי החכמים על פי עצתו של זה לא הרג אלא את הנמצאים אצלו בירושלים אבל נשארו עוד חכמים בשאר מקומות חוץ ירושלים דהא אחר שחזר והביא את שמעון בן שטח שהוחבא על ידי אשתו של ינאי חזרו להיות סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה בירושלים כנהוג והיינו שהבאים ממקומות הרחוקים אשר בערי ארץ ישראל ואלעזר בן פועירא יעצו להרוג החכמים שהיו נמצאים בירושלים ואמר לו ינאי '**תּוֹרָה מַה תְּהֵא עָלֶיהָ**' דאף על פי שנשארים חכמים בשאר מקומות מכל מקום המון הרב של ישראל היושבים בירושלים איך ילמדו תורה מעתה אם החכמים המצויים אצלם נהרגים?

והשיב לו מה בכך אם תהרוג את הנמצאים פה ותשאר התורה רחוקה מן אנשים הנמצאים פה הנה התורה **כְּרוּכָה וּמֻנַּחַת בְּקֶרֶן זָוִית** כלומר בתורה כתיב מְמֻרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ (משלי לא, יד) שיש לה הסגולה הנמצאת בקרן זוית אשר ממרחק תביא הדברים אליה ולכן אם תהרוג חכמים הנמצאים פה ותשאר התורה רחוקה מן אנשים הנמצאים פה יש תיקון לזה שתבא התורה מרחוק ותגיע לאנשים אלו הנמצאים פה וישנו אותה **וְכָל הָרוֹצֶה** מן אנשים הנמצאים פה **לִלְמֹד יָבוֹא וְיִלְמֹד** ממקום רחוק שעומדת שם התורה אצל החכמים דאף על פי שהיא עומדת מרחוק יש לה כח כמו קרן זוית להביא הדברים מרחוק דהא כתיב בתורה מְמֻרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד מה שאמר **מֻנַּחַת בְּקֶרֶן זָוִית** והוא דידוע דלימוד התורה

נרמז באות ל' באלפא ביתא ולכן אות ל' גבוה מכל האותיות כי תלמוד תורה כנגד כולם שהוא גדול מכל המצות.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם (דברים לב, כט) דאמרו רז"ל התורה מכונית בשם זאת דכתיב וְזֹאת הַתּוֹרָה (דברים ד, מד) וזהו שנאמר '**לוּ חָכְמוּ**' שיש להם חכמה והשכלה ראוי להם ש'**יַשְׂכִּילוּ זֹאת**' היא התורה ולא ישתמשו בחכמתם בדברים בטלים והנה הם צריך ש'**יָבִינוּ**' כי יש למ"ד 'אַחֲרִיתָם' כלומר יש אות ל' הרומז על לימוד התורה באחרית שמם שנקבע אות ל' באחרית שמם להורות כי יסודם וישיבתם עומדת על לימוד התורה.

והנה ידוע כי החכמים מכונים בשם ישראל והמון העם בשם יעקב וכמו שאמרו על פסוק כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות יט, ג) ועל כן אחר שאמר אלעזר בן פועירא לינאי '**אִם אַתָּה שׁוֹמֵעַ לַעֲצָתִי רָמְסֵם**' לחכמים המכונים בשם ישראל, השיב לו ינאי '**תּוֹרָה מַה תְּהֵא עָלֶיהָ**' כלומר אם אהרוג החכמים איך יהיה במקומם חכמים מאלו המון העם? והשיב '**הֲרֵי תּוֹרָה כְּרוּכָה וּמֻנַּחַת בְּקֶרֶן זָוִית**' פירוש לימוד התורה הרמוז באות ל' אינו מונח הלמ"ד בתוך שם ישראל הניתן לחכמים כדי שתחשוב שהלימוד הוא עצור וקשור וגנוז בקרב החכמים דרק הם יהיו מלמדים את התורה ולא זולתם לא כן הוא! כי הלא תראה התורה דהיינו אות הרמוז עליה מונחת בקרן זוית של שם ישראל ולא בתוכו להורות שאין לימוד התורה עצור וגנוז אצל החכמים שנקראים בשם ישראל אלא '**כָּל הָרוֹצֶה לִלְמֹד יָבוֹא וְיִלְמֹד**' לכך האות הזה הרומז על לימוד התורה מונח בקרן זוית של שם ישראל שאינו נתפס ביד החכמים בעלי השם הזה תפיסה גמורה אלא כל הרוצה למשוך אותו אליו יעלה בידו שאין לו מחיצה מעכבת וחוצצת כנגדו.

עַד שֶׁבָּא שִׁמְעוֹן בֶּן שָׁטַח וְהֶחֱזִיר אֶת הַתּוֹרָה לְיָשְׁנָהּ. נראה לי בס"ד נקרא **בֶּן שָׁטַח** לשבח כי תורה שבעל פה יש בה ח' דרגין שהם כשר ופסול טמא וטהור חייב וזכאי אסור ומותר, וכתיב בה רְחָבָה מִנִּי יָם (איוב יא, ט) שנמשלה לים והמעמיק בה נקרא שט בים ולזה נקרא 'בֶּן שָׁטַח' שט ח'. ואמר עד שבא רצונו לומר שבא מן המחבואה שהחביאתו אחותו אשתו של ינאי.

דף סו:

"**וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו**", **בֵּין זֶרַע כָּשֵׁר וּבֵין זֶרַע פָּסוּל**. קשא מהיכא משמע זה? ונראה לי בס"ד ד'אַחֲרָיו' (במדבר כה, יג) לשון יתר ומפרש לה לגנאי כמו נָזֹרוּ אָחוֹר (ישעיה א, ד) וכן וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים (ירמיה ז, כד) וזהו 'אַחֲרָיו' רצונו לומר לאחור ממנו, פירוש חללים שאינם זרע כשר כמוהו.

אי נמי דריש אחריו לשון גנאי כמו שדרשו בגמרא דיומא (יומא כג:) על פסוק וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים (ויקרא ו, ד) כלומר פחותים וכן דרשו בזוהר הקדוש על פסוק וְהָלְכָה וְהָיְתָה לְאִישׁ אַחֵר (דברים כד, ב) לשון גנאי דאמרו אחר קריה רחמנא.

והא דאבוה דשמואל מפיק ליה מן פסוק בָּרֵךְ ה' חֵילוֹ (דברים לג, יא) ולא מפיק לה מפסוק זה ד'לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו' דקדים נראה לי בס"ד דסבר אבוה דשמואל דיש לומר מעלה זו לא ניתנה אלא רק לפנחס בשכר שהרג את זמרי ונתן לו הכהונה שגם החלל שבזרעו תהיה עבודתו כשרה אבל שאר כהנים הוה אמינא אין להם מעלה זו.

והא דהביא בגמרא דברי שמואל קודם דברי אביו נראה לי בס"ד דנקיט לפי סדר המקראות דשמואל יליף מפסוק במדבר כ"ה ואבוה דשמואל יליף מפסוק דברים ל"ג.

רַבִּי יַנַּאי אָמַר: **מֵהָכָא**: "**וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם**" (**דברים כו, ג**). יש להבין רבי ינאי אמאי לא הביא פסוק שהביא אבוה דשמואל? ונראה לי בס"ד דקשיא ליה לרבי ינאי איך יבקש משה רבינו ע"ה לברך את החללים ודי לומר 'וּפֹעַל יָדָיו חֵילוֹ תִּרְצֶה'? ועוד קשיא ליה אמאי הוצרך לברך אותם בכך ולהזכיר דבר זה בברכה והלא כבר קבל דין זה מסיני דחלל עבודתו כשרה? אך אבוה דשמואל סבירא ליה נקיט זה בברכה ובקש שתתקבל עבודתם ברצון.

ועדיין יש להבין אבוה דשמואל אמאי לא הביא פסוק דרבי ינאי דקדים? ונראה לי דהאי דיוקא דרבי ינאי לא משמע ליה דמפרש דאמר 'בַּיָּמִים הָהֵם' כמו שכתב רבינו מהרבי מאיר אלשיך ז"ל דאין לך אלא כהן שיהיה בימיך עיין שם.

ועוד יש לומר להכי קאמר 'בַּיָּמִים הָהֵם' דאל תאמר איך יכנה אלקותו יתברך על הכהן שאומר לו 'הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹקֶיךָ' ודילמא אינו ראוי לכך? לכן אמר לו 'בַּיָּמִים הָהֵם' אין לך אלא כהן שיהיה בימיך הן ראוי הן אינו ראוי.

דף סט.

כִּדְתַנְיָא: "וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ", מְלַמֵּד, שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ גָּבוֹהַּ מִכָּל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גְּבוֹהָה מִכָּל הָאֲרָצוֹת. יש להקשות והלא מהאי קרא ליכא הוכחא אלא על בית המקדש שהוא גבוה אבל על ארץ ישראל ליכא הוכחא וכמו שאמרו בגמרא בשלמא וכו' ואם כן איך התנא יליף תרתי מהאי קרא בלחודיה? ונראה לי בס"ד דתנא דברייתא מפיק לתרווייהו מהאי קרא משום דלשונו כפול דאמר 'וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ' (דברים יז, ח) וסגי לומר 'וְעָלִיתָ' בלבד לכך דריש 'וְקַמְתָּ' על גובה ארץ ישראל משאר ארצות דהליכה ממקום שפל למקום גבוה נקראת קימה ותיבת 'וְעָלִיתָ' דריש על עליה מן ארץ ישראל למקום בית המקדש כי ארץ ישראל נמוכה לגבי המקדש.

אך בגמרא דמקשי בשלמא וכו' לא ניחא ליה בהאי דרשה משום דכתיב מקמי הא 'דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ' דמשמע דבארץ ישראל משתעי קרא ועלה קאמר 'וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ' ולכן הביא על זה הוכחה מפסוק הִנֵּה יָמִים בָּאִים (ירמיה טז, יד) דאמר להדיא אשר העלה ואשר הביא בשאר ארצות.

דף סט:

לֹא עֻלָּה עֶזְרָא מִבָּבֶל, עַד שֶׁעָשָׂאָהּ כְּסֹלֶת נְקִיָּה וְעֻלָּה. נראה לי בס"ד הא דדימה הנקוי וההבדלה שעשה עזרא לסולת נקיה כי ישראל נמשלו לתבואה כמו שנאמר קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה' רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה (ירמיה ב, ג) ודרך התבואה לטחון אותה ותחילת הכל מוציאין ממנה המורסן שהוא קליפה הגסה ולזה ידמה הפרשה והבדלה שעשה להבדיל מהם ממזרים ודאין ואחר כך מסירין הסובין שהם דקים על ידי ההרקדה ולזה ידמה הבדלה שעשה להבדיל מהם האסופי שהוא טוב מן ממזר ודאי ואחר כך עושין רקוד אחר להבדיל קמח הגס ונשאר הסולת שהוא קמח דק מאד ולזה ידמה הבדלה שעשה להבדיל השתוקי דאמו ישראלית בודאי והוא טוב מן אסופי ונשארו סולת נקיה שהוא ישראל מיוחס מצד אביו ומצד אמו ולכן אמרו 'עֻלָּה כְּסֹלֶת נְקִיָּה וְעֻלָּה'.

והנה בודאי היו ישראלים דרים בשאר ארצות חוץ לארץ חוץ מבבל כמו פרס ומדי וכיוצא ורק עזרא הע"ה עשה הבדלות אלו בבבל דדייק בשמא דבבל לשון בלילה ולשון בלבול ושמה מעיד שהיא צריכה להפרשה והבדלה יותר משאר מקומות.

דף ע.

"**תֵּל מֶלַח**", **אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם שֶׁדּוֹמִין מַעֲשֵׂיהֶם לְמַעֲשֵׂה סְדוֹם שֶׁנֶּהְפְּכָה לְתֵל מֶלַח** (**נחמיה ז, סא**). פירש רש"י למעשה סדום שהיו מגלי עריות שבניהם ממזרים עיין שם. ונראה לי בס"ד זהו הטעם שנגזר על מלח סדומית שיהיה מסמא את העינים כי כח הזרע נמשך מן העינים וכמו שכתב הרב ז"ל בספר הלקוטים פרשת בראשית דהזווג תלוי בעינים דאמרו רז"ל נוטלת מאור עיניו של אדם, ועיין הרמב"ם (בפרק ד' מהלכות דיעות) ושולחן ערוך (אורח חיים סימן ר"מ סעיף י"ד) עיין שם. ולכן אנשי סדום אשר נזדווגו באיסור ממזרות ונגזר על ארצם להיות 'תֵּל מֶלַח' נגזר על המלח הזה להיות מסמא את העינים להודיע על רעתם שהיתה בהזרעה של איסור כי הזרע כחו נמשך מן העינים.
אֲנִי אָמַרְתִּי: יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי חֲשׁוּבִים כִּכְרוּב, וְהֵם שָׂמוּ עַצְמָם כְּנָמֵר (**נחמיה ז, סא**). נראה לי בס"ד דאמרו רז"ל (בבא בתרא צט.) כרובים בנס היו עומדין גם אמרו בזוהר (פרשת שמות דף ב) מהררי נמרים אלין בני ישמעאל עיין שם. וזהו שאמר **אֲנִי אָמַרְתִּי יִהְיוּ יִשְׂרָאֵל לְפָנַי חֲשׁוּבִים כִּכְרוּב** אשר בבית המקדש דבנס עומדין כן הם אנהיג אותם בהצלחה נסית שלא יצטרכו לאחרים ולא תוכל שום בריה להזיק להם **וְהֵם שָׂמוּ עַצְמָם** מצד מעשיהם **כְּנָמֵר** זה ישמעאל דכתיב ביה וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד כֹּל בּוֹ (בראשית טז, יב) וכתרגומו והוא יהא מרוד באינשא ידו בכל לסטים ויד כל בו הכל שונאין אותו ומתגרין בו.
אָמַר אָדוֹן: אַף עַל פִּי שֶׁשָּׂמוּ עַצְמָם כְּנָמֵר, חֲשׁוּבִים לְפָנַי כִּכְרוּב (**נחמיה ז, סא**). נראה לי בס"ד על פי מה שאמר הכתוב בירמיה (ירמיה יג, כג) הֲיַהֲפֹךְ כושִׁי עוֹרוֹ וְנָמֵר חֲבַרְבֻּרֹתָיו גַּם אַתֶּם תּוּכְלוּ לְהֵיטִיב לְמֻדֵי הָרַע, ופירש רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל הדמיון הזה הוא שהצדיקים עושין מן מצות חלוקא דרבנן והרשעים עושין מן העונות בגדים צואים לנפשם ויש רשע חוטא בכל איבריו מכף רגל ועד ראש זה ידמה חלוקו לעור כושי אשר כולו שחור ויש עושה כתמים כתמים של טומאה בעצמו זה ידמה חלוקו לעור

הנמר שהוא מלא כתמים ואמר להם הכתוב שהם מעשיהם ומדותיהם הרעים נעשו אצלם טבעיות שקשה להסירם כמו שחור של עור הכושי וכתמים של עור הנמר דקשה עליהם לפרוש ממעשיהם עיין שם.

והנה ידוע משום הכי כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וַאֹהֲבֵהוּ (הושע יא, א) ופרשו ז"ל הכונה שאדון אותם כנער דאין לו דעת שלם ומזיד שלו נחשב לשוגג כן הם ומאחר דנחשבים זדונותיהם כשגגות בנקל יעבורו הכתמים מהם על ידי התשובה. וידוע מה שאמרו בגמרא (סוכה ה:) מאי כרוב? כרבייא, רצונו לומר צורת נער קטן וזהו שאמר **אַף עַל פִּי שֶׁשָּׂמוּ עַצְמָם כְּנָמֵר** דהכתם שלו קבוע ולא יעבור כן הם עשו עונות חמורים דכתמים שלהם קבועים שנשתרשו בהם ונעשו טבעיות אצלם כטבע חברבורות הנמר שאי אפשר להעבירם ממנו, **חֲשׁוּבִים לְפָנַי כְּכְרוּב** רצונו לומר כנער כמו שנאמר כִּי נַעַר יִשְׂרָאֵל וַאֹהֲבֵהוּ שאדון זדונם לשונג דאז יעבור הכתם שלו מהם בנקל על ידי תשובה.

והנה בספר אמת ליעקב ניניו ז"ל (דף סט) כתב בשם מוהר"ן ז"ל דהנמר ממזר כשהלביאה תובעת לארי לתשמיש מתביישת ממנו והופכת פניה לקיר ותובעת ולפעמים יזדמן שם חזיר היער ובא עליה ויוצא מהם נמר שהוא עז פנים ולכן כל מי שהוא עז פנים יש בו חשש ממזרות ומן הנמר דקליפה יצא אותו רשע עיין שם.

ובזה פרשתי רמז הכתוב יֹאמְרוּ גְּאוּלֵי ה' אֲשֶׁר גְּאָלָם מִיַּד צָר (תהלים קז, ב) והיינו צר [290] גימטריא נמר [290] ובספר תולדות הטבע איתא שהנקבה של הנמר מזנה עם הארי ומולידה בנים ממנו וכתב עוד דארי אחד ישב עם נמרה בסוגר ובא עליה ותהר ותלד עיין שם, נמצא הממזרות מצויה אצל הנמר יותר.

ולפי האמור **דְּאָמַר אָדוֹן אַף עַל פִּי שֶׁשָּׂמוּ עַצְמָם כְּנָמֵר חֲשׁוּבִים לְפָנַי כְּכְרוּב** נמצא נתעלו מן נמר לכרוב וההפרש שיש בזה שנחסר מן נמר [290] ס"ב ונשאר כרוב [228] ומספר ס"ב הוא מספר ב' פעמים א־ל כפול [62=2×31] שהוא חסד ולזה אמר 'מַה תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה הַגִּבּוֹר' והלא יש לנו 'חֶסֶד אֵ־ל כָּל הַיּוֹם' (תהלים נב, ג) שבעבורו נחסר ס"ב מן נמר וישאר מספר כרוב. ולכן אמר לבלעם לֹא תָאֹר אֶת הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא (במדבר כב, יב) ברוך בהפוך אתוון כרוב.

כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שְׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ חָרְשׁוֹ לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ וְזָרְעוֹ מָלַח (נחמיה ז, סא). נראה לי בס"ד טעם למלח כי האשה נקראת לחם כמו שאמרו על פסוק כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל (בראשית לט, ו) וזהו באשה הוגנת ואם אינה הוגנת יתהפך **לֶחֶם** לאותיות **מָלַח**.

או יובן באשה הוגנת אמרו רז"ל שם י־ה ביניהם ואותיות י־ה רמוז בהם ג' ספירות והם כתר בקוצו של יו"ד וחכמה ביו"ד ובינה בה"א וידוע שיש בכל ספירה הוי־ה, נמצא בשלשה ספירות הרמוזים באותיות י־ה יש ג' הויות שהם מספר לחם [26×3=78] דאז נשפע משם שפע לחם וזה שלקח אשה אינה הוגנת שנסתלקו הארות שם י־ה מביניהם לכך יתהפך מספר **לֶחֶם** הנזכר לאותיות **מָלַח** דארץ מלחה לא תזרע ולא תצמיח ולא יעלה בה כל עשב.

ועוד יש להבין במאמר הנזכר אמאי הוצרך לומר החרישה באומרו 'כְּאִלּוּ חָרְשׁוֹ לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ' וסגי לומר 'כְּאִלּוּ זָרַע לְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ מָלַח'? ועוד למה נקיט מלח ולא נקיט קוצים וברקנים?

ונראה לי בס"ד דאמרו רז"ל (סנהדרין עד:) האשה נקראת קרקע עולם גם אמרו דנקראת לחם, והטעם משום דמזונותיו של אדם ניתנים לו על שם אשתו כמו שאמרו (בבא מציעא נט.) אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בעבור אשתו שנאמר (בראשית יב, טז) וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ, ופרשתי הטעם כדי שלא ינכה לו משכר עולם הבא כנגד מזונותיו בעולם הזה ומה שנותן על שם האשה הוא נותן בחנם יען כי מפורש בתורה מציאות האשה בעולם היתה מצד חסדו יתברך שבראה לאדם להיות לו עזר (בראשית ב, יח) ולכן ראוי שיתן לה מזונות גם כן דאם לא יתן לה מזונות איך תחיה בעולם ותהיה עזר לאדם.

ובזה פרשתי בס"ד (משלי ח, כא) **לְהַנְחִיל אֹהֲבַי** בעולם הבא **יֵשׁ** ולא אנכה להם בשביל טובת עולם הזה יען כי בעולם הזה מה שאני נותן להם טובה לא על שמם אני נותן אלא אני נותן בעבור הנשים אשר בראתי אותם עזר לאנשים וכיון שהבאתים עזר כל מחסורם עלי יהיה ולזה אמר **וְאֹצְרֹתֵיהֶם** רצונו לומר נשותיהם **אֲמַלֵּא** טובה בעולם הזה דהאשה נקראת אוצר כמו שאמרו רז"ל (עירובין יח:) מה אוצר זה רחב מלמטה

וקצר מלמעלה כן האשה רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה כדי לקבל הולד.

והנה כל זה שייך למימר באשה הוגנת אשר זו הביאה הקדוש ברוך הוא להיות לו עזר ולכן יתן לה הפרנסה על שמה אבל אינה הוגנת אין זו באה עזר מאת השם יתברך ואין לה לחם אלא הלחם יהיה מלח ולזה אמר 'כְּאִלּוּ חֲרָשׁוֹ לְכָל הָעוֹלָם' נקיט חרישה כנגד הביאה והתשמיש שמכונה בשם חרישה כנודע וזרעו מלח הפך הלחם.

כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה לְשֵׁם מָמוֹן, הַוְיין לוֹ בָּנִים שֶׁאֵינָם מְהֻגָּנִים. נראה לי בס"ד נו"ן דממון הוא מאותיות מנצפ"ך דמספרו ש"ת [700] ונשאר אותיות מום נמצא ממון נהפך לאותיות 'שת מום' כי כיון שנשא לשם ממון שת לו בן שהוא בעל מום.

ושמא תאמר לזמן מרובה אף על גב דקרא קאמר להדיא 'חֹדֶשׁ' (הושע ה, ז) הכי קאמר בין הנשואין לבין התחלת הקלקול יהיה זמן מרובה כדי שנה כמו שנאמר קְ יְהֶיהָ לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת (דברים כד, ה) תלמוד לומר 'חֹדֶשׁ'.

והא דנקיט הזמן חודש שהוא שלושים יום כי כיון דלקח אשה לשם ממון לא יאיר בהם שם י־ה אשר במלואו יו"ד ה"ה [30] עולה שלושים שהם ימי החודש. **ובני ידידי** כבוד הרב יעקב נר"ו פירש כיון דסתם מלוה שלושים יום (מכות ג:) לכך מניחים הממון אצלו שיעור מלוה שהוא שלושים יום ונוטלין אותו מידו עד כאן דבריו נר"ו.

וְכָל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, אֵלְיָהוּ כָּפְתוֹ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצְעוֹ. אין הכונה שיעשו לו כן ממש אלא הכי קאמר ראוי להיות לו כך שיהיה אליהו כופתו והקב"ה רוצעו וכהאי גונא איתא בנדרים (נדרים ז:) דהשומע הזכרת השם מפי חבירו צריך לנדותו ואם לא נדהו הוא עצמו יהיה בנידוי ופירש הר"ן ז"ל לא שיהיה בנידוי מאיליו אלא ראוי להתנדות קאמר עיין שם. וכן הענין כאן דהיה ראוי להיות לו כך שיהיה אליהו כופתו והקדוש ברוך הוא רוצעו וכהאי גונא תמצא גבי דוד המלך ע"ה שאמר חַי ה' כִּי בֶן מָוֶת הָאִישׁ הַזֶּה (שמואל ב' יב, ה) שהוא רצונו לומר שהוא ראוי לכך אבל אין ממיתים אותו בשביל ממון.

והא דראוי להיות לו כך על ידי אליהו זכור לטוב נראה לי בס"ד דאמרו רז"ל פנחס הוא אליהו עוד אמרו רז"ל על פנחס שהיו מבזים אותו ואומרים הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודה זרה יהרוג נשיא שבט מישראל! לפיכך בא הכתוב

ויחסו על אביו פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן (במדבר כה, יא) נמצא היו מלעיגים עליו בשקר שבא מאשה שאינה הוגנת ח"ו לפיכך ראוי להיות הוא עצמו ממונה על דבר זה לכפות את הנושא אשה שאינה הוגנת.

ועוד נראה לי בס"ד טעם אחר הואיל דרוע האשה שאינה הוגנת היא מגיע לבנים שיצאו רעים וחטאים והנה אליהו זכור לטוב הוא מלאך הברית להיות נמצא על המילה שהוא זמן הפרדת הערלה שהיא הטומאה והזוהמא הדבוקה בתינוק לכך ראוי שיהיה על ידו עונש עון זה הגורם טומאה וזוהמא יותר לולד. ולכן נקיט לשון כפיה ורציעה כי במילה שבה מפרידים הרע מן הולד כופת הסנדק את התינוק לפני המוהל ואחר כך המוהל רוצע התינוק דהיינו שחותך הערלה מן האבר. ולכן זה שלקח אשה שאינה הוגנת שהוא מדביק הטומאה והקליפה בתינוק יותר יהיה אליהו זכור לטוב כופתו כנגד הכפיתה שעושה הסנדק לצורך טהרה ונקוי הולד במילה והקדוש ברוך הוא רוצעו כנגד מה שעושה המוהל בחיתוך הערלה.

ודע כי מה שאמר **אֵלִיָּהוּ כָּפְתוֹ וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא רוֹצְעוֹ** אף על גב דפרשתי הכונה ראוי להיות לו כך אפשר לפרש הכונה גם כן הכי לומר דעושין לו כך לנפשו אחר פטירתו וענין כפיתה ורציעה הוא לשון מליצה ויש רמז בדבר.

הָכִי אָמַר שְׁמוּאֵל: קוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה. פירש רש"י שנאמר הַשְׁמִיעִינִי אֶת קוֹלֵךְ (שיר השירים ב, יד) ואם אשאל בשלומה תשיבני.

ודבר זה יפלא בעיני וכי היתכן לומר שאסור לדבר שום דבור עם אשה כדי שלא ישמע קולה והלא בבנות צלפחד כתיב וַתַּעֲמֹדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִם וְכָל הָעֵדָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר וכו' (במדבר כז, ב) ואיך דברו עמהם ושמעו קולם? ואם תאמר על ידי מתורגמן, איך הותר למתורגמן לשמוע קול אשה? ואיך דבר דוד המלך ע"ה עם אביגיל ודברה עמו ושמע דבריה? ואיך דבר אליהו זכור לטוב עם האשה הצרפית והשיבה אותו דבר ושמע קולה? ואיך דבר אלישע הנביא ע"ה עם השונמית ושמע קולה? ואם תאמר על ידי גחזי איך התיר לגחזי לשמוע קולה? והנה בודאי מה שאמר הַשְׁמִיעִינִי אֶת קוֹלֵךְ איירי במדברת בדרך שיר ושירה וכיוצא ואין ללמוד מזה דאסור לשמוע כל מין קול דברים של אשה.

ועוד קשא איך אמר לו רב נחמן 'אֶפְשָׁר עַל יְדֵי שְׁלִיחַ' דאם אסור לאיש לשמוע קול אשה איך הותר לשליח לשמוע קול אשה? ודוחק לומר כגון לשלוח לה על ידי בנה דשליח בסתם קאמר לו.

ונראה לי בס"ד דודאי אם ידברו האיש והאשה בדברים של עסק בעלמא לית לן בה ורק אם האשה משמעת קולה בדברי שיר או בדברים של חיבה שאינם לצורך דבר ועסק וכן דברים של פרישת שלום בכל זה איכא איסור משום 'קוֹל בְּאִשָּׁה עֶרְוָה' ולכן בדברים אלו של פרישת שלום אמר לו רב נחמן 'אֶפְשָׁר עַל יְדֵי שְׁלִיחַ' כי דברים אלו אף על פי שהם פרישת שלום הנה הם אצל השליח כמו שאר דברים של עסק דאין בזה חיבה בין השליח ובין האשה אבל לגבי אשתו של רב נחמן ורב יהודה חשיב כדברי חיבה דאסור לשמוע קולה בדברים אלו ואחרי זה טען רב יהודה משום דאמר שמואל 'אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם אִשָּׁה כְּלָל' ולאו משום קול.

ושוב ראיתי להרב הלכות קטנות (חלק ב' סימן צג) שנשאל קול באשה ערוה במאי עסקינן? והביא מה שאמר מרן בבית יוסף בשם יש אומרים דהיינו דוקא בשעה שהיא מנגנת וכתב הרב ז"ל שם דקשה להלום זה עם ההיא דקידושין דאמר לו רב יהודה לרב נחמן הכי אמר שמואל 'קול באשה ערוה' דהתם כשהיתה משיבה שלום לא היתה מנגנת. וכתב דאם שואל בשלומה כדי לשמוע קולה מחזי כתאב לה ודומה לעגבים ודבר ערוה הוא עיין שם.

וראיתי להרב מטה אהרן ז"ל (חלק ב' סימן רס) שהביא דברי הרא"ם ז"ל דסבירא ליה אסור בשמיעת קול שיר, והקשה בשם מהרח"א ז"ל דילמא לאו מנגנת ואמאי לא שדר לה שלמא? והביא דברי הרשב"א בברכות דכתב דוקא קול שאלת שלום או בהשבת שלום כהך דקדושין דאיכא בזה קירוב דעת הוא דאסור עיין שם ונהניתי בזה דגם אנא עבדא כך הוה פשיטה לי וכמו שאמרו לעיל ובאמת דבר זה מוכרח לאומרו.

דף ע:

הָכִי אָמַר שְׁמוּאֵל: אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם אִשָּׁה כְּלָל. מקשים ואם כן איך אמר אלישע לגחזי (מלכים ב' ד, כו) עַתָּה רוּץ נָא לִקְרָאתָהּ וֶאֱמַר לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ

הֲשָׁלוֹם לַיֶּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם?

ונראה לי בס"ד דהאי כללא דשמואל ליתיה אלא באיש נכרי שאינה מכירה ואין לו התקרבות עמה בלאו הכי ולכן אסור לשאול בשלומה דנראה מזה השלום שבא לעשות קירוב דעת עמה ולהיות אהבה וחיבה בינו לבינה בשלום זה ודמי לעגבות אבל אדם שהוא קרוב שלה או אפילו זר ממנה אך נתארח בביתה כמה פעמים ונהנה ממנה אם ידרוש בשלומה אינו נראה דכונתו לעשות קירוב דעת עמה ולעורר בינו לבינה אהבה וחיבה דבאמת הוא חייב לשאול בשלומה משורת דרך ארץ ונימוס העולם כיון דנתארח בביתה וקבל הנאה וטובה ממנה ואיך יהיה כפוי טובה לבלתי ידרוש בשלומה בפגעו בה!

והכי הוה אצל אלישע הנביא ע"ה שקיבל הנאה וכבוד מן השונמית שנתארח בביתם בכל כבוד שבעולם ועשו לו עליה ושלחן ומנורה לעצמו (מלכים ב' ד, י) לכן שלום זה הוא עליו בתורת חיוב ואין עושה בו קירוב דעת ויתרון אהבה וחיבה אבל כאן רב יהודה היה זר מהם ומימיו לא נתארח אצלם ולא נכנס לביתם ולא נהנה מהם ומה לו לשאול בשלום האשה וכהאי גונא אסר שמואל.

ועוד הך דאלישע הנביא ע"ה שאני דלא שאל בשלום האשה לבדה אלא שאל בשלום אִישָׁהּ ושלום הילד גם כן ואין בזה חשש משום קירוב דעת והתעוררות אהבה וחיבה ושמואל אירי בשואל בשלום האשה לבדה דנעשה בזה קירוב דעת טפי.

הָא גַּבְרָא וְהָא טַסְקָא. אין לפרש הא גברא על בעל דינו קאמר דודאי בעל דינו עדיין לא היה עומד באותה שעה שנכנס רב יהודה ודבר עם רב נחמן אלא הא גברא על שליח רב נחמן ששלח עמו את פתקא דהזמנתא והוא בא עם רב יהודה ביחד אבל בעל דינו עדיין לא נכנס דאחר כך אתא וכמו שאמרו לקמן ואמר רב נחמן לרב יהודה שידבר זכותו לפניו כדי שלא יאמרו השלוחין של בית דין ושאר בני אדם שהיו עומדים שם דמחניפי רבנן אהדדי בראותם שפטרו רב נחמן קודם שידע איך היה הענין ואם יש בדבריו ממש.

כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, כְּשֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ, מֵעִיד עַל כָּל הַשְּׁבָטִים וְאֵין מֵעִיד עָלָיו (תהלים קכב, ד). צריך להבין מה ענין עדות זו ומתי תהיה

ולפני מי מעיד?

ונראה לי בס"ד כשיבנה בית המקדש בב"א [במהרה בימינו אמן] ויהיו כל ישראל נכנסים בעזרה בבית המקדש שם תהיה עמידתם בנס וכמו שאמרו במשנה (משנה אבות ה, ה) עומדין צפופים ומשתחוים רווחים וזו עדות מן השמים שהם קדושים כיון שזוכין להיות עמידתן בנס כמו ארון וכרובים אשר בנס עומדין (בבא בתרא צט.) ואין קדושה אלא במיוחסין.

ועל זה קאמר כשהקדוש ברוך הוא משרה שכינתו לעתיד בבית המקדש שיהיה בו זה הנס הנפלא דעומדין צפופים ומשתחוים רווחים שדבר זה הוא עדות על העומדים שם שהם קדושים אינו מעיד על זה כלומר אין הנס ההוא נעשה לזה שאבד היחוס שלו בנשאו אשה שאינה הוגנת ופסל זרעו אף על פי דלכולם נעשה נס זה לא יעשה לאדם זה וזרעו והוא כמו שהיה לישראל במדבר שהיה הענן פרוס על ישראל דוקא ולא על ערב רב דלא היה קולטן הענן כן יהיה כאן.

ומה שאמר דְּאֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁרֶה שְׁכִינָתוֹ אֶלָּא עַל מִשְׁפָּחוֹת מְיֻחָסוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל היינו כי לעתיד לבוא נאמר כּוּלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטַנָּם וְעַד גְּדוֹלָם (ירמיה לא, לג) וכן נאמר ביואל (יואל ג, א) וְהָיָה אַחֲרֵי כֵן אֶשְׁפּוֹךְ אֶת רוּחִי עַל כָּל בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם וכו' הנה השראת שכינה בנבואה ורוח הקודש לא תהיה במשפחות המיוחסים.

ומה שאמר 'זוֹ מַעֲלָה יְתֵרָה יֵשׁ בֵּין יִשְׂרָאֵל לְגֵרִים' בזה מובן הכתוב (הושע יא, ז) וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי שירצו שאני אקרבם תחלה וכמו שנאמר (איכה ה, כא) הֲשִׁיבֵנוּ ה' אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה, מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָרוּצָה (שיר השירים א, ד).

דף עא.

כֶּסֶף מְטַהֵר מַמְזֵרִים (**מלאכי ג, ג**). נראה הכונה דממזר מטהר זרעו בשפחה שהיא מקנת כספו ותלה הטהרה במסבב שהוא הכסף שקונים בו את השפחה. ושמעתי בשם רבני אשכנז ז"ל דאדם עז פנים סימן שהוא ממזר וכן אמרו (על פי בבא מציעא פג:) 'מדחציף כולי האי שמע מינה ממזר הוא' אך אם זה החצוף הוא עשיר אבד סימן

זה דיאמרו מחמת עושרו הוא עז דכתיב 'וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוֹת' (משלי יח, כג) נמצא כסף מטהר ממזרים ומחפה עליהם, עד כאן שמעתי.

ואמרתי קודם אותיות **ממזר** יש אותיות **קולל** [166] שהוא לשון קללה אך מספרם של אותיות אלו יהיה גם כן מספר כספו [166] לרמוז הממזר אשר הוא קולל מן העושר כספו יהיה מחפה עליו.

תָּנוּ רַבָּנָן: בָּרְאשׁוֹנָה, שֵׁם בֶּן שִׁתִּים עֶשְׂרֵה אוֹתִיּוֹת הָיוּ מוֹסְרִים אוֹתוֹ לְכָל אָדָם וְכוּ' (**שמות ג, טו**). כתב הרב פתח עינים ז"ל בשם רבינו האר"י ז"ל כי שֵׁם בֶּן שִׁתִּים עֶשְׂרֵה הוא שם הוי־ה אהי־ה אדנ־י בשילוב אשר הם שתים עשרה אותיות והנקודות הם שהצניעום מפני הפריצים כדי שלא ישתמשו בו וכו' עיין שם ודברים אלו לא נמצאו בשמונה שערים שסידר מהרש"ו [מורנו הרב רבי שמואל ויטאל] ז"ל ורק דברים אלו מצאתים בספר לקוטי הש"ס מהאר"י ז"ל הנדפס מזמן רב ולא יכולתי להבין איך שם שילוב זה יאמר אותו הכהן בברכת כהנים במקום שם הוי־ה? ואם נאמר שהוא רק בכונת הלב איך אומר כאן דמבלעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים?

ונראה לי בס"ד כי השילוב של שלשה שמות הנזכר שהוא שתים עשרה אותיות מכוין בלבו כשמזכיר את השם אך הנקודות של שם השילוב הנזכר היה הוגה בהם את השם בברכת כהנים שאומרו והוגה בו באותם הנקודות של שם השלוב הנזכר וכדי שלא ירגישו השומעין בנקודות מה הם היה מבליע הגייתו בנקודות ההם בנעימת אחיו הכהנים ואז השומעין לא ירגישו בנקודות מה הם.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב: שֵׁם בֶּן אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם אוֹתִיּוֹת, אֵין מוֹסְרִין אוֹתוֹ אֶלָּא לְמִי וְכוּ' (**שמות ג, טו**). נראה לפי פשוטו דקאי על שמות אָנָּא בְּכֹחַ שהם ארבעים ושתים אותיות ולכן לא ימסרו אותו אלא למי שיש בו ששה דברים אלו שהוא צנוע ועניו וכו' ששם זה הוא שבעה שמות וכל שם מהם הוא ששה אותיות.

מיהו אפשר לפרש דקאי על שם הוי־ה דאלפי"ן [יו"ד ה"א וא"ו ה"א] וכנזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י בביאור מאמר שמא גליפא מפרש בארבעים ושתים אתוון שפירש רבינו ז"ל דקאי על שם הוי־ה דאלפין עם המלוי ומלוי המלוי שהם ארבעים ושתים אותיות ובו מצטיירת הנשמה על ידי שם בן ארבעים ושתים

זה, עד כאן דבריו עיין שם. ועיין עוד בשער הכונות בדרושי הלילה בעליית הנשמה דשם בן ארבעים ושתים זה הוא באצילות ויש שם ארבעים ושתים בעולם הבריאה עיין שם.

ואפשר לרמוז זֶה שְׁמִי לְעֹלָם, זה גימטריא י"ב [12] רמז לשם בן י"ב אותיות הנזכר לעיל וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר (שמות ג, טו) תיבת וְזֶה עם נקוד הסגו"ל [42] עולה מספר ארבעים ושתים.

אֶלָּא לְמִי שֶׁצָּנוּעַ וְעָנָו וְעוֹמֵד בַּחֲצִי יָמָיו וְאֵינוֹ כּוֹעֵס וְאֵינוֹ מִשְׁתַּכֵּר וְאֵינוֹ מַעֲמִיד עַל מִדּוֹתָיו. נראה לי בס"ד ענוה לבדה לא תספיק כי שמא הוא עניו מבחוץ וגאה מבפנים כמו אותו כומר שהיה בזמן הרמב"ן ז"ל שהיה מראה ענוה בתכלית ובלבו מתגאה בה ועושה כן כדי שישבחוהו, לכן אמר צריך שיהיה צנוע שאינו מפרסם מעשיו הטובים כמו שנאמר וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹקֶיךָ (מיכה ו, ח) ואם כן ודאי ענוה זו אמתית שאינו עושה ענוה כדי להשביח עצמו וכיון שהוא עניו באמת אין חוששין פן יקפיד על אדם שחטא לו ומענישו בשם הזה.

ומה שאמר **עוֹמֵד בַּחֲצִי יָמָיו** כי לפעמים יהיה האדם מן הנעלבים ואינם עולבין אך אם עודנו בחור בתוקף החומר יזדמן שברבוי העלבונות שעשה לו אדם זה יגבר ויבער דמו בקרבו ותעלה אש חמתו באותו אדם ואז יצא מידו תקלה על ידי שם זה שיענישו בו אבל אם עומד בחצי ימיו אין בו תגבורת הדם ואפילו ברבוי העלבונות יוכל לכבוש כעסו ויסבול העלבונות אף על פי דרבו מאד וגם צריך שלא יהיה **כַּעֲסָן** מצד המזג שלו וגם שלא **יִשְׁתַּכֵּר** דשמא שכרותו משנה דעתו ויעשה דבר רע וגם צריך שמצד טבעו **אֵינוֹ מַעֲמִיד עַל מִדּוֹתָיו** רצונו לומר אינו נוטר איבה בלבו דשמא ברבוי הפעמים יתקבצו חלקי האיבה שנטר בלבו ויעשו רושם לפעול פעולה של נזק.

וְכָל הַיּוֹדְעוֹ וְהַזָּהִיר בּוֹ וְהַמְשַׁמְּרוֹ בְּטָהֳרָה. נראה לי בס"ד זָהִיר בּוֹ רצונו לומר אינו מלמדו לכל אדם וְהַמְשַׁמְּרוֹ בְּטָהֳרָה כי בעת שמשתמש בו בהכרח מטהר עצמו תחלה באפר פרה משום טומאת מת כי עד זמן האמוראים היה מצוי אצלם אפר פרה אָהוּב לְמַעְלָה על אשר מכבד את השם וְנֶחְמָד לְמַטָּה על אשר בידו לשבור עצם ואינו שובר.

דף עא:

אָמַר לֵיהּ: אוֹרַיְתִין כָּשְׁרָן, בְּנַתְּיִן לָא כָּשְׁרָן. קשא מה שייכות הא בהא והלא אמרו רז"ל (יבמות סג.) 'נחית דרגא ונסיב איתתא' על כן דילמא לא היה רוצה לישא בת גדולים כי רבי יוחנן היה ראש ישיבה בארץ ישראל ושני לנשיא? ונראה לי בס"ד דאמרו רז"ל (סנהדרין יט:) כל 'המלמד את בן חבירו תורה כאלו ילדו' ולזה אמר אוֹרַיְתִין כָּשְׁרָן דעל ידה אתה נחשב בן שלי ואמאי בְּנַתְּיִן לָא כָּשְׁרָן לך? הלא אתה בן שלי והיא בת שלי! והא דאמר לו דברים אלו בעת שהרכיבו על כתפו להעבירו בנהר ולא אמר לו כן בעת שהיה לומד ממנו תורה? נראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב עיון יעקב ז"ל דשמוש גדול כזה של גנאי שהוא להרכיבו על כתפו להעבירו הנהר אם לא היה לרבי יוחנן דין רבו מובהק הוה אסור לזעירי לזלזל בכבוד תורתו כל כך עיין שם.

וידוע דאמרו רז"ל תורה נקראת אשה לתלמיד חכם ונמצא כיון שנשאו על כתפו הורה שיש לרבי יוחנן עליו דין רבו מובהק וכיון דהוא רבו מובהק נמצא נחשב זעירי חתנו של רבי יוחנן באשה הרוחנית ולכן ראוי שיהיה חתנו גם באשה הגשמית ולכן בא עליו בטענה זו בעת שהיה משמשו תשמיש בזוי דבזה נמצא זעירי מודה דרבי יוחנן הוא רבו מובהק וכיון דהוא רבו מובהק נמצא חותנו באשה הרוחנית וראוי שכן יעשה באשה הגשמית להיות חתנו של רבי יוחנן.

אִם רָאִיתָ שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁמִּתְגָּרִים זֶה בָּזֶה, שֶׁמָּץ פִּסּוּל יֵשׁ בְּאֶחָד מֵהֶם. יש לדקדק הוה ליה למימר בקיצור 'אִם רָאִיתָ שְׁנַיִם מִתְגָּרִים זֶה בָּזֶה' וידענא דעל בני אדם קאי ולא על בהמות?

ונראה לי בס"ד דקא משמע לן בזה דלא איירי בשנים שהם רחוקים בטבעם ודעתם כגון שזה חכם וזה טפש זת גדול המעלה וזה פחות אלא איירי בשנים שהם שוים במעלה בטבעם ודעתם וחשיבותם דשניהם נקראים בני אדם שוים אשר לפי מנהגו של עולם ראוי שיהיו אוהבים זה בזה ונוחים זה לזה וכמו שאמרו (בבא קמא צב:) בשם בן סירא 'כל עוף למינו ישכון ובן אדם לדומה לו' עיין שם.

ומאחר דראוי להם שיהיו אוהבים זה בזה ומתערבים זה בזה ואתה רואה אותם שהם מתנגדים זה בזה לכן יש לחשוב ולתלות שיש פיסול באחד מהם ואין מניחים אותם

לדבק אחד בחברו ולזה אמר **שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם** רצונו לומר שוין במעלה וחשיבות ובדעת ובטבע.

מיהו גם בזה לא דברו רז"ל אלא על פי הרוב ואפשר שיזדמן גם בכהאי גונא דהם מתגרים זה בזה ואין פיסול באחד מהם אלא יש סיבה אחרת ובעונותינו הרבים דשכיחה שנאה מחמת קנאה בטלה הוכחה זו.

דף עב.

הַרְאֵנִי פַּרְסִיִּים, אָמַר לֵיהּ: דּוֹמִין לַחֲיָלוֹת שֶׁל בֵּית דָּוִד. עיין רש"י. ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בראש השנה (ראש השנה יח.) מאי כבני מרון? אמר רבי יהודה אמר שמואל כחיילות של בית דוד, פירש כך היו מונים יוצאים בזה את זה בצאתם למלחמה עיין שם. וכן הפרסיים כשיוצאין למלחמה אינם הולכים החיילות בשטח רחב ובערבוביא אלא הולכים בזה את זה בסדר נכון כמו חיילות בית דוד ולאו על יציאתם למלחמה דוקא קאמר אלא שואל על הילוכם תמיד ואמר לו שדרכם ללילך בזה את זה כדרך חיילות בית דוד כשיוצאין למלחמה.

אי נמי דוד המלך ע"ה עשה סדרים לחיילותיו בהילוכם למלחמה כמו סדרים שתמצא עתה אצל המלכים בחיילותם **כי ממנו למדו המלכים לעשות** והפרסיים היו ראשנים בלימוד זה שהם למדו לעשות סדרים של חיילותם כמו סדרים של חיילות בית דוד קודם שעשו שאר מלכים שבזמנו עדיין לא היה זה אלא רק אצל הפרסיים.

הַרְאֵנִי חַבָּרִים, אָמַר לֵיהּ: דּוֹמִין לְמַלְאָכֵי חַבָּלָה. נראה הכונה כמו מלאכי חבלה כיון ששולטים אינם מבחינים בין טוב לרע אלא תם ורשע מכלים, כן אלו בעת שיהיה להם תגבורת ושליטה אין מבחינים אלא מזיקין והורגין כל אשר ימצאון!

ומה שאמר **הַרְאֵנִי יִשְׁמָעֵאלִים** ואמר לו 'דּוֹמִים לְשׁוֹעֲיִרִים שֶׁל בֵּית הַכִּסֵּא' נראה לי הכונה כי הישמעלים הזכרים דרכם לגדל שערות בראשם שלא יגלחום ועושין אותם קליעות כמו הנשים וידוע מה שאמרו רז"ל בגמרא דעירובין (עירובין ק:) בעשר קללות שנתקללה חוה שהאשה מגדלת שער כשדים ולכן אלו שהם מגדלי שער כנשים דימה אותם לשדים.

ואמר '**שֶׁל בֵּית הַכִּסֵּא**' משום דשם היו מצויים יותר בזמן הקודם כמו שאמרו בברכות

(ברכות סב.) אביי מרביא ליה אימיה אימרא למיעל בהדיה לבית הכסא, ומקשי בגמרא לרביא ליה גדיא? ומשני שעיר בשעיר מחלף, ופירש רש"י שד של בית הכסא דומה לשעיר ועליהם נאמר וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם בישעיה (ישעיהו יג, כא) עיין שם.

הַרְאֵנִי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל, אָמַר לֵיהּ: דּוֹמִין לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. נראה לי בס"ד דאיתא בגמרא דפסחים (פסחים קיג:) תנו רבנן שלשה שונאין זה את זה אלו הן הכלבים והתרנגולין והחברין ויש אומרים אף הזונות ויש אומרים אף תלמידי חכמים שבבבל, נמצא תנא קמא ויש אומרים הראשון חולקין על יש אומרים השני דאמר תלמידי חכמים שבבבל שונאין זה את זה.

ולכן כיון דאיכא מאן דאמר שהם שונאין ואיכא דפליגי לכן אמר לו ברמז **הַרְאֵנִי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל** איך הם דדבר מי עיקר? והשיב לו ברמז **דּוֹמִין לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת** שאין ביניהם שנאה וקנאה ורמז לו בזה העיקר כסברת תנא קמא ויש אומרים קמא דפליגי על יש אומרים בתרא.

וראיתי להר"ן ז"ל בנדרים (נדרים כ:) שפירש על מה שאמר שם דמצייני כמלאכי השרת, יש לפרש שהם מצויינין ונבדלין משאר בני אדם כמלאכי השרת כדאמרינן בהגדה מלמד שהיו ישראל מצויינין שם כלומר שהיו עם בפני עצמו ולא נתערבו במצרים עד כאן עיין שם, ופירוש זה יבא נכון כאן יותר.

ועוד נראה לפרש בס"ד מה שאמר **דּוֹמִין לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת** על פי מה שאמרו בגמרא דשבת (שבת קמה:) הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל (ישעיה כז, ו) תני רב יוסף אלו תלמידי חכמים שבבבל שעושין ציצין ופרחים לתורה, ופירש רש"י ציצין צמח עיין שם. וידוע מה שאמרו בגמרא (דברים רבה י, ו) אין לך כל עשב וציץ ופרח שאין ממונה עליו מלאך אשר מכה בו ואומר לו גדל, ונמצא חדושי תורה מדמה אותם הכתוב לצמחים ופרחים לכן תלמידי חכמים שבבבל שעושין צמחים ופרחים בתורה דימה אותם למלאכי השרת הם אותם המלאכים הממונים על הפרחים והצמחים.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד דרך הלצה והוא קרוב ומתיישב לפי הפשט דהמלאכים יש להם כנפיים במקום ידים ותלמידי חכמים שבבבל היה דרכם ללבוש מלבוש עליון הנקרא בלשון ערבי בד"ן אשר בית הידים שבו ארוכים ופתוחים וסרוחים

ומשולשלים למטה מן הידים ודומין לכנפיים וכל דורות שלפנינו היה מלבושם פה עיר בגדאד כך וגם אנא עבדא לבשתי בחתונתי בגד זה הנקרא בד"ן העשויים בתי ידים שלו כך והם משולשלים וסרוחים ככנפיים מה שאין כן בארץ ישראל אין לובשים בד"ן זה שידיו ארוכות ורחבות ומשתלשלים ככנפיים אלא ידיו קצרות ולא ארוכות ולא רחבות וגם לא פתוחות וכאשר לובשים עתה וקורין זה גיב"א ולזה אמר 'דּוֹמִין לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת' שיש להם כנפיים.

דף עב:

וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם" (יחזקאל לו, כה). פירוש בעל כרחו צריכין אנו לפרש על טהרת ממזרים דאם טהרה דטומאת מת וכיוצא אין זה בידי שמים אלא בידי אדם על ידי אפר פרה.

ומה שאמר כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'אֲטַהֵר אֶתְכֶם' הֲוֵי אוֹמֵר אַף מִן הַמַּמְזֵרוּת קשא מהיכא משמע זה? ונראה לי בדרך פשוט דדריש יתורא דקרא דכתב 'אֶתְכֶם'.

ועוד נראה לי בס"ד דידוע המביא ממזר לעולם פוגם באות א' דיו"ד ראשנה רומזת על מ"ד [מיין דוכרין] דאיש ויוד תחתונה רומזת על מ"ן [מיין נוקבין] דאשה והוא"ו שבנתים רומז לולד הנעשה משניהם והפגם הוא מכה נמצא פגם הזנות הוא מכת אלף וזה רמוז בתיבת 'אֶתְכֶם' שהוא **מכת א'**.

בְּשִׁלְמָא לְרַבִּי מֵאִיר, הַיְנוּ דִּכְתִיב "וְיָשַׁב מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד" (זכריה ט, ו). נראה לי בפסוק זה נרמז סוד טעם הממזר והוא דאיתא בשער המצות לרבינו האר"י ז"ל (בפרשת כי תצא) דנשמות הממזרים הם מן המלכים הנקראים כלים מבחינה שעדיין לא נבררה ונתקנה אלא עודנה מעורבת בסיגים רעים של קליפות ולכך אסורים לבא בקהל שהם נשמות הבאים מן המלכים אחר הבירור והתיקון שלהם עיין שם.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בירמיה (ירמיה כד, א) הֶרְאַנִי ה' וְהִנֵּה שְׁנֵי דוּדָאֵי תְאֵנִים מוּעָדִים לִפְנֵי הֵיכַל ה' וכו' הַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים טֹבוֹת מְאֹד כִּתְאֵנֵי הַבַּכֹּרוֹת וְהַדּוּד אֶחָד תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ. והיינו כי המלכים הנזכרים הם נקראים כלים כידוע והדוד הוא קדרה שהיא כלי אך דוד שבו **'תְּאֵנִים טֹבוֹת מְאֹד'** הוא רמז על כלים אשר הוברורו ונתקנו שמהם באים נשמות ישראל שעליהם אמר רשב"י כל

ישראל בני מלכים הם (בבא מציעא קיג:) והדוד האחד אשר בו '**תְּאֵנִים רָעוֹת מְאֹד אֲשֶׁר לֹא תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ**' הוא רמז על כלים שנשארו בלי תקון ובירור שמהם באים נשמות הממזרים שנאחזים בהם סיגים רעים של קליפה ולכך פסולין לבא בקהל ולזה אמר 'אֲשֶׁר לֹא תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ' ולכן אשת פוטיפר שרצתה שיבא עליה יוסף הצדיק ע"ה ביאה אסורה רצתה למשוך באותה ביאה נשמה פסולה של ממזרים מאותו הדוד שבו תאנים רעים והוא לֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב עִמָּהּ (בראשית לט, י) ולכן כתיב ביה כַּפָּיו מְדוּד תַּעֲבֹרְנָה (תהלים פא, ז).

והנה יש דוד עומד על האש בזה מוכרח להיות שחרורית מכח האש ויש דוד נקי ובר שאינו עומד על האש כדי שישחיר מעשן האש ולכן דוד שהוא מקום מוצא נשמות ישראל ידמה לדוד שאינו עומד על האש ואין בו שחרורית אך דוד שהוא מקום מוצא נשמות הממזרים ידמה לדוד אשר על האש שיש בו שחרורית הרבה.

וזהו שנאמר וְיָשַׁב מַמְזֵר בְּאַשְׁדּוֹד (זכריה ט, ו) חלק תיבת בְּאַשְׁדּוֹד לשתים וקרי בה 'אֵשׁ דּוֹד' רצונו לומר דוד ששולט בו האש שהוא מלוכלך בשחרורית הרבה דכן הוא מקום מוצא נשמות הממזרים שהוא מן כלים שמעורבים בסיגים רעים שהם דינים קשים מאד. גם נראה לי דנרמז ב'אַשְׁדּוֹד' [315] שהוא מספר שט"ו כמנין ז' פעמים אדם [315=7×45] שהם ז' מלכים שכל אחד נקרא אדם וזה החלק השאר בלי תיקון שממנו הממזרים הוא כלול מכל ז' פעמים אדם שהם שט"ו כמנין 'אַשְׁדּוֹד'.

הַיּוֹם יוֹשֵׁב בְּחֵיקוֹ שֶׁל אַבְרָהָם. נראה עיקר כמאן דמפרש הַיּוֹם נָמוֹל ולא כמאן דמפרש הַיּוֹם נִפְטָר דאם כן הוה ליה להזכירו בתואר רב אדא ולא היה קוראו בשמו בלבד.

הַיּוֹם נוֹלַד רַב יְהוּדָה בְּבָבֶל. קשא למה הזכירו בשם רב ואף על גב דעדיין לא הוה רב ולרב אדא בר אהבה לא הזכירו בשם רב? ועוד קשא למה ברב אדא הזכיר שם אביו וברב יהודה לא הזכיר שם אביו שהיה שמו יחזקאל? ודוחק לתרץ דרב אדא היו כל העולם מזכירין אותו כך רב אדא בר אהבה ולכן הזכירו בשם אביו כמנהג העולם אך לרב יהודה היו קוראין אותו בסתם ואין אומרים בר יחזקאל, דזה אינו דהא אתמר לעיל דף ע' דאותם טבחייא היו מזכירין אותו רב יהודה בר יחזקאל דאמרי

'עַד דְּשָׁקִיל שַׁמְעֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה בַּר יְחֶזְקֵאל'.

ונראה לי בס"ד דרב יהודה נולד בבבל תמורת רבינו הקדוש שהיה שמו יהודה ולכן שהוא נולד תמורתו הזכירו בשם רב וגם לא הזכיר שם אביו ולכן עשה גבי רב יהודה עוד שינוי אחר מהא דרב אדא בר אהבה והוא כי גבי רב יהודה לא הזכיר שם העיר שהיתה פומבדיתא וגבי רב אדא בר אהבה הזכיר שם המקום שהוא אַקְרָא דְּאַגְמָא ורמז להם בזה שהודיעם דתמורתו נולד באקרא דאגמא דאינו בארץ ישראל דהשתא יאות להם לעשות מספד גדול דאף על גב דנולד צדיק אחר הנה ארץ ישראל עצמה חסרה גברא רבא ולכן לבני ארץ ישראל שמגיע להם החסרון יותר יאות להם למבכי ולמספד ולכן הכתוב (קהלת א, ה) דימה לצדיק הנולד תמורת צדיק לשמש שאין זריחתו ושקיעתו במקום אחד אלא זורח במזרח ושוקע במערב.

דף עו:

אָמַר מְרֵימַר מַאי קְרָאָה: "**כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי, וּמוּם אֵין בָּךְ**" (**שיר השירים ד**, ז). יש להקשות מאי סלקא דעתיה דתלמודא מעיקרא לפרש האי 'מום' דיוחסין ולא פירש מום ממש כדדחי ליה אחר כך? ונראה לי בס"ד דאי מום ממש למאי אצטריך למימר אחר שכבר אמר כֻּלָּךְ יָפָה? ולכן פירש **כֻּלָּךְ יָפָה** על הגוף **וּמוּם** דיוחסין נמי **אֵין בָּךְ**. מיהו יש להבין על יוחסין איך קרי ליה מום? ונראה לי דקאי על ממזרות והממזר נוטריקון 'מום זר' ולזה אמר **ומום** דממזרות **אֵין בָּךְ**.

והנה מהכא משמע מרימר הוא דיליף מהאי ולאו ברייתא דתני רב יוסף וביבמות (יבמות קא.) קתני האי קרא בברייתא דתני רב יוסף? ויש לומר דלעולם הוא כמו שאמרו כאן, וביבמות קיצר תלמודא ונקיט הוכחא דהאי קרא כמה דתני רב יוסף וכן בסנהדרין (סנהדרין לו:) נקיט כדהכא וזה עיקר.

וְהָאֵיכָא "אוּרִיָּה הַחִתִּי"? **מַאי לָאו, דְּאַתִּי מֵחֵת**? **לָא, דְּיָתִיב בְּחֵת** (**שמואל ב כג**, **לט**). קשא כבר תירץ לו ב'צֶלֶק הָעַמּוֹנִי' דיתיב בעמון ומאי מקשי מהכא דהוא הדין כאן? ונראה לי בס"ד דסבר המקשן באוריה משמע טפי דאתי מחת משום דנתן הנביא קראו ב' פעמים בדבר ה' בשם אוריה החתי דכתיב בשמואל (שמואל ב' יב, ט) מַדּוּעַ בָּזִיתָ אֶת דְּבַר ה' לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינָיו אֵת **אוּרִיָּה הַחִתִּי** הִכִּיתָ בַחֶרֶב וְאֶת אִשְׁתּוֹ לָקַחְתָּ

לְךָ לְאִשָּׁה וְאֹתוֹ הָרַגְתָּ בְּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹן וכו' עֵקֶב כִּי בְזִתָנִי וַתִּקַּח אֶת אֵשֶׁת **אוּרִיָּה הַחִתִּי** לִהְיוֹת לְךָ לְאִשָּׁה, וקשא למה האריך לקראו ב' פעמים בשם אוריה החתי ולא אמר אוריה בסתם? אך הדברים מוכיחין שהוא היה גר ולכן הזכירו בשם אוריה החתי לומר שהיה גר כדי להפליג בזה התוכחה על אותו עון ולומר דאיכא חלול ה' טפי בזה משום דהיה גר וכך עשית לו.

וכמו שאמרו בגמרא דיבמות (יבמות עט.) על בְּנֵי רְצָפָּה בַת אַיָּה דתלו אותם בעבור הגבעונים והא כתיב (דברים כא, כג) לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ עַל הָעֵץ אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ויתקדש שם שמים בפרהסיא שהיו עוברים ושבים אומרים מה טיבן של אלו הללו? בני מלכים הם! ומה עשו? פשטו ידיהם בגרים גרורים. אמרו אין לך אומה שראוים להדבק בה כזו ומה בני מלכים כך בני הדיוטות על אחת כמה וכמה ומה גרים גרורים כך ישראל על אחת כמה וכמה! מיד נתוספו על ישראל מאה וחמשים אלף וכו עיין שם. וכן הקשו עוד שם בגמרא הא כתיב (דברים כד, טז) לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וכו' שהיו האומות אומרים אין אומה זו ראויה להדבק בה שהרי פשטו ידיהם בגרים ליטול מזונותיהם ולא נעשה בהם נקמה עיין שם.

נמצא הנוגע בגרים להרע להם יהיה מזה חלול השם יותר ולכן פירש לו בתוכחתו שהרג את אוריה החתי שהיה גר ואת אשתו לקח ולכן המקשן סלקא דעתיה מעיקרא דאוריה אתי מחת ואף על פי כן התרצן אמר לו גם כאן לא הוה גר אלא דיתיב בחת. **אָמַר קְרָא**: "**וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ**", **בְּדוֹמִים לָךְ** (**במדבר יא, טז**). קשא כיון דלפי האמת הסנהדרין צריכין להיות מנוקין מן מום ממש מנא ליה לדרוש דּוֹמִין לָךְ איחוס לימא דומין לך בלא מום?

ונראה לי משום דכתיב 'וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ' ודריש ונשאו לשון נשיאות ומצינו דנקיט נשיאות איחוס דכתיב שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם (במדבר א, ב) וכן נקיט בבני קהת (במדבר ד, ב) נָשֹׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם לבית אבותם למשפחותם, נָשֹׂא אֶת רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם (במדבר ד, כב), כי מן היחוס יהיה נשיאות ראש דתפארת בנים אבותם.

דף פא.

נָפַל נְהוֹרָא בְּאִיפּוּמָא. נראה דאין הכונה שנפל אור ממש דרך פי העליה אלא הכונה על המראה היופי שלה שהיה חשוב וגדול מאד ולכן יכנו אותו בשם אור וכן הוא בלשון בני אדם וכן הוא אומר יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה (שיר השירים ו, י) דמדמי היופי לאור הלבנה ואור החמה.

או אפשר לפרש דנפל אור ממש אך לא היה טבעי אלא מעשה שטן דהראה לפני רב עמרם כאשר חלפה כאלו פניה מאירות כשמש ונפל האור בבית דרך פי העליה כדי להבעיר בו אש התאוה וגם כדי שישא עיניו ויראנה דאם לא כן לא היה נושא עיניו לארובה כי היה טרוד בעסק תורתו ולימודו אך כיון שראה נפל אור מארובה נשא עיניו לראות מה זה וראה אותה.

שַׁקְלֵיהּ רַב עַמְרָם לְדַרְגָּא. הנה ודאי דבר זה היה בהשגחה פרטית מן השמים כדי שכל אחד יקח מוסר לעצמו וגם אם יזקין לא יאמין בעצמו עד יום מותו ולא יסיח דעתו ממורא העבירה ויברח מכל דבר שיש ממנו חשש תגבורת היצר וכיון שהרגיש שדבר זה נעשה בהשגחה כדי שילמדו הרואין מוסר לעצמם לכן השביע את יצרו שיצא ממנו כדי שיהיה נראה דבר חידוש לעיני העולם ויתפעלו ביותר ועשו רצונו מן השמים בזה ונראה לעיני הכל שיצא ממנו 'כִּי עַמּוּדָא דְּנוּרָא' ועל ידי כך אמר רב עמרם דברים כמדבר עם יצרו חָזִית דְּאַתְּ 'נוּרָא' וַאֲנָא 'בִּשְׂרָא' וַאֲנָא עֲדַיְפְנָא מִינָּךְ כדי להלהיב הלבבות של העומדים שם להיות להם חרדה ליראת שמים ומגלגלין זכות על ידי זכאי.

ומה שאמר רָמָא קָלָא ואמר 'נוּרָא בֵּי עַמְרָם' פירוש תחלה **רָמָא קָלָא** קול גדול בלבד כדי להחרידם מחמת הקול ויתנו לב לדעת מה זה ואחר שכוונו דעתם על קולו לידע על מה הקול הזה אמר '**נוּרָא בֵּי עַמְרָם**' ותכף באו ורצו אצלו ונראה שהיה ביתו שכן לבית המדרש סמוך ונראה ממש ולכך כששמעו קולו באו תכף וכאשר באו נתמלא הבית כולו אנשים והוא הגיד תכף את הענין לפני הכל דהכי והכי הוה עובדא על כן צעקתי 'נוּרָא בֵּי עַמְרָם' ובשמעם דברים אלו שהגיד על עצמו אמרו לו כסיפתנן.

ומה שאמר **אִפְּשַׁח רָמָא קָלָא** פירש רש"י הרחיב ופיסק רגליו לעמוד במקומו בחוזק

ונראה הטעם כדי להחליש כח ירכותיו ששם הוא כח התאוה כי אבר התשמיש הוא בין רגליו ודרך שם יבא לו התגברות הכח.

חָזִית, דְּאַנְתְּ 'נוּרָא', וַאֲנָא 'בִּשְׁרָא', וַאֲנָא עָדִיפְנָא מִינָךְ. פירוש כפי הטבע האש אוכל הבשר ושורפו ועתה כאן הוא להפך.

או יובן בסד על פי מה שאמרו בסוטה דף ה' אמר חזקיה אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים עצמו כבשר שנאמר (ישעיה סו, כג) יָבוֹא כָל בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי, אמר רבי זירא בָּשָׂר כתיב ביה (ויקרא יג, יח) וְנִרְפָּא, אָדָם לא כתיב ביה וְנִרְפָּא ואמר רבי יוחנן 'בָּשָׂר' ראשי תיבות **בושה שאול רימה**. וידוע דהעניו יהיה לו כח לשלוט ביצרו לזה אמר אף על גב דְּאַנְתְּ 'נוּרָא' וקשה לעמוד נגדיך עם כל זה כיון דְּאֲנָא 'בִּשְׁרָא' עניו אֲנָא עָדִיפְנָא מִינָךְ ששולט בך.

רַבִּי מֵאִיר הֲוָה מִתְלוֹצֵץ בְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה. פירוש מלעיג בהם באופן דמוכח מדבריו דנקל לאדם להתגבר על יצרו ולכן לא ניחא קמי שמיא דברים אלו שבזה הוא מקטין ומקל במעלת הצדיקים ובעלי תשובה דנזדמן להם מעשים שנלחם היצר הרע בהם להחטיאם והם נתגברו עליו ולכך נתגרה בו השטן במעשה זו שהזמין לפניו בידים להודיעו תוקף כח היצר הרע ואז יכיר מעלת המתגברים על יצרם וישכיח אותם וכן הועיל דבר מעשה זו שנזדמן לפניו דאז מעתה הדר ביה והיה מפליג בשבח תגבורת האדם על היצר עד שהיה הוא עצמו אומר הזהרו בי מפני ביתי.

והא דאדמי ליה כאיתתא באידך גיסא דנהרא נזדמן לו הדבר כך להורות שבזכות התורה שנמשלה למים הוא ניצול ולכן לא היה מפסיק בינה לבינו אלא המים הרומז לתורה.

ומה שנזדמן שלא היה מברא ונקט **מִצְרָא** שהוא חבל עב רמז שהיצר הרע תחילתו דומה לחוטי עכביש וסופו דומה לחבל עב וכמו שאמרו בגמרא דסוכה (סוכה נב.) אמר רבי אסי יצר הרע בתחלה דומה לחוט של כוכיא ולבסוף דומה כעבות העגלה שנאמר (ישעיה ה, יח) הוֹי מֹשְׁכֵי הֶעָוֹן בְּחַבְלֵי הַשָּׁוְא וְכַעֲבוֹת הָעֲגָלָה חַטָּאָה עיין שם.

ומה שאמר **הִזָּהֲרוּ בְּרַבִּי מֵאִיר וְתוֹרָתוֹ** הכונה הזהרו ברבי מאיר מצד קדושת נשמתו ובתורתו כמשמעה.

יוֹמָא חָדָא אִידְמִי לֵיהּ שָׂטָן כְּאִתְּתָא בְּהַהִיא גִּיסָא דְּנַהֲרָא. הא דעשה באופן זה שהוא נהפך להיות כצורת אשה ולא נתגרה בהם לחמוד אשה ממש שיזמן אותה לפניו ויתגרה בו לרדוף אחריה לתבעה, נראה לי בס"ד הטעם כי דבר זה מן השמים היה לפי שעה כדי שיודיעו לו כח ומעלה של המתגבר על יצרו בעבירה ולא יהיה קל הדבר בעיניו ואם היה נעשה כן באשה ממש הנה הנס דאחר כך ניצול מן מעשה עבירה שלא עשה עם כל זה לא ניצול ממראה עינים שראה אותה ונפתה לבא עליה וחמד אותה וזה הדבר בעצמו הוא איסור חמור וכמו שכתוב בשולחן ערוך (אבן העזר סימן כא) אסור להביט ביופיה של ערוה וכתב בית שמואל (סעיף קטן ב) דהרב רבינו יונה ז"ל כתב דאסור מדאורייתא מקרא דכתיב (במדבר טו, לט) וְלֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי עֵינֵיכֶם והרמב"ם סבירא ליה מדרבנן, ובאשה פנויה לכולי עלמא אסור מדברי קבלה עיין שם. ולהכי לא ניחא קמי שמייא שיהיה סוף דבר נכשל באיסור זה על כל פנים ועל כן נעשה הדבר באופן זה דלא היתה אשה ממש כי אם רוח ודמיון בעלמא שאין בו ממש דבזה ליכא איסורא.

ועיין בירושלמי (דפרק קמא דשבת הלכה ג) באותה השידה שנצטיירה לפני חסיד אחד כצורת אשה יפה ונכשל ואחר כך נתחרט ונצטער ואמרה לו אל תצטער כי רוח אני ולא אשה, ועיין מה שאמר מהר"ש [רבי שמואל] יפה בזה ועיין להרב חיים שאל (חלק א' סימן נג) שכתב בשם מהר"ם די לונזאנו ז"ל שהבין במאמר הנזכר דאותו חסיד שכב עמה ממש ומשום דאין איסור זנות וערוה בביאה של שידין ורוחין לכך אמרה לו אל תצטער כי לא נכשלת באשה עיין שם.

ואנא עבדא כתבתי דהן אמת אין איסור של זנות וערוה בביאה של שידין ורוחין אך ודאי הבא על השידה השחית זרע לבטלה כאלו השליך זרע על עצים ואבנים ואם כן איכא איסורא דהשחתת זרע לבטלה שהוא עון המבול ואיך לא יצטער על זה! אך באמת אותו חסיד לא בא עליה ורק הסתכל בה וחמד אותה ובא לשכב עמה ולא עשה מעשה אלא נתגבר על יצרו ופירש ועם כל זה היה מצטער על מראה עינים והסתכלות שהיה לו בערוה ועל זה אמרה לו אל תצטער כי מראה עינים שלך לא היה באשה ממש אלא ברוח וליכא בזה איסור ד'לֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי עֵינֵיכֶם'.

ועוד נראה לי בס"ד הא דלא נתנו רשות מן השמים לשטן להתגרות בו אלא רק באופן זה שהוא עצמו יהיה נהפך לאשה יפה ולא יתגרה בו באשה ממש ויפרוש ממנו קודם מעשה משום דאם היה כך הוה נפיק תקלה מזה המעשה דאף על פי דפירש ממנו ולא חטא ח"ו הא על כל פנים נעשה חלול השם בדבר שאותה אשה הן יהודית הן גויה ידעה שבתחלה נפתה לבו אחריה וחמד אותה ורצה לעשות מעשה ועל כן נעשה הדבר בכהאי גונאדאז לא נעשה חלול השם בדבר זה.

הִזָּהֲרוּ בְּרַבִּי מֵאִיר וְתוֹרָתוֹ, שֶׁוִּיתִינְהוּ לְדָמָךְ כְּתַרְתֵּי מָעֵי. צריך להבין מה הוא השיעור והקצבה הזה שדבר בו השטן?

ונראה לי בס"ד בהקדים מה שכתב הרב נחלת בנימין ז"ל (דף קסב.) שיעור דם הנפש הוא י"ח דינרין וכל דינר הוא ששה מעין ומעה ארבע איסרין הרי תל"ב איסרין [18×4×6=432] הוא משקל דם הנפש והוא מספר תב"ל וכתב שם עוד שבכל יום התענית יתמעט שיעור איסר מן תל"ב איסרין של דם הנפש עיין שם.

ולפי זה המתענה תכ"ד [424] ימים יתמעט מדם הנפש תכ"ד איסרין וישאר לו רק ח' איסרין שהם שני מעין וידוע מה שאמרו רז"ל דהחוטא בזנות ישכח תלמודו וידוע מה שכתב מהרש"ם ז"ל שהקליפה המשכחת את התלמוד נקראת רי־ב ויש שם קדוש הנקרא כד־ת [424] שהוא חקוק על מצחו של משיח בן דוד שמספרו עולה מספר 'משיח בן דוד' [424] הנה השם הזה מציל מקליפה זו המשכחת את התלמוד ולפי האמור שהחוטא בזנות שולטת בו הקליפה של השכחה שישכח תלמודו יש לו תקנה להתענות תכ"ד יום כמספר שם הקדוש הנזכר הנקרא כד־ת כדי שיהיה לו כח הצלה משם זה להנצל מקליפת השכחה.

והנה כאן בענין זה אם ח"ו היה נשאר באותה תגבורת של היצר והיה נשאר השטן בדמות אשה והיה עושה מעשה של ביאה ממש ח"ו אף על גב דאין כאן ביאה של ערוה עם כל זה היתה שולטת הקליפה של השכחה לשכח תלמודו ח"ו ואז אחר כך היה מוכרח להתענות תכ"ד יום כדי למשוך כח הצלה משם הקדוש כד־ת להסיר ממנו השכחה ואז לא היה נשאר בו מדם הנפש אלא רק שיעור ב' מעין שהם ח'

איסרין כי דם הנפש הוא תל"ב איסרין ובכל יום נחסר שיעור איסר ואחר שיתענה תכ"ד יום שהלך ממנו תכ"ד איסרין נשאר בו ח' איסרין שהם ב' מעין.

רַבִּי עֲקִיבָא הֲוָה מִתְלוֹצֵץ בְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה. קשה והלא רבי עקיבה היה רבו של רבי מאיר והוה ליה לתלמודא להביא מעשה דרבי עקיבה ברישא?

ונראה לי בס"ד דתלמודא הוה קשיא ליה כיון דרבי עקיבה קדים לרבי מאיר מסתמא הוה עובדא דידיה ברישא ואם כן אחר דרבי עקיבה ראה זה הנסיון שגלגלו עליו מן השמים כדי שלא יתלוצץ עוד בעוברי עבירה בודאי הגיד זה הדבר שקרה לו לתלמידיו כי מסתמא לפניהם היה מתלוצץ ועל כן בודאי היה מגלה להם מעשה זו שקרה לו להודיעם שחזר בו מאותם דברים כדי שהם לא ילמדו ממנו להתלוצץ בעוברי עבירה.

ורבי מאיר דהוה תלמידו גם כן ודאי שמע דבר זה מפיו ואז גם הוא היה חוזר בו שלא יתלוצץ ואמאי נשאר רבי מאיר מתלוצץ בעוברי עבירה שהוצרך לעשות מעשה אחרת בו בעצמו כדי שיפרוש ולא יתלוצץ? על כן מחמת קושיא זו עשה תלמודא הכרח גדול דמעשה דרבי מאיר קדים למעשה דרבי עקיבה ואחר שנעשה מעשה זו עם רבי מאיר לא הגיד המעשה הזאת לרבי עקיבה רבו כדי שלא יהיה נראה שבא להוכיחו בהגדת המעשה הזאת על דרכו ומנהגו שהיה נוהג להתלוצץ בעוברי עבירה לכך שתק ולא הגיד לרבו מעשה זו שקרה לו ורק הוא עזב דרכו הראשון ולא היה מתלוצץ בעוברי עבירה עוד אבל רבי עקיבה נשאר מתלוצץ כדרכו עד שנזדמן מעשה השנית לו עצמו ולכן מסדר התלמוד סידר מעשה דרבי מאיר קודם מעשה של רבו להודיע כי מעשה זו קדמה בזמן למעשה רבי עקיבה ולכך לא הועילה לרבי עקיבה גם כן אלא הוצרכה מעשה אחרת להיות לרבי עקיבה כדי שגם הוא יעזוב מנהגו הראשון.

ואם תאמר למה לא הקדימו מן השמים המעשה של רבי עקיבה כדי שתועיל בעבור רבי מאיר גם כן ולא יצטרך הדבר לעשות מעשה אחרת? אין זו שאלה כי מן השמים היה רצון להיות שני מעשים כדי לחזק הדבר הזה יותר ולכן הקדימו מעשה דרבי מאיר שבזה אין תועלת לרבי עקיבה והוצרך מעשה אחרת אליו ואז רבי עקיבה כאשר סיפר מעשה דידיה לתלמידיו אז גם רבי מאיר סיפר לפני רבו ולפני חביריו מעשה

דידיה ונעשו שתים כהלכתן שבזה נתחזק הדבר יותר.

ודע כי בזה נבין קדושה וחסידות של שני גדולי ישראל רבי עקיבה ורבי מאיר דאף על גב דשום אדם לא היה יודע במעשה שנזדמן להם הם גילו הדבר ולא בושו כדי ללמד דעת ומוסר לתלמידים ולשאר בני אדם יהי רצון זכותם יגן בעדינו.

ומה שנעשה מעשה דרבי עקיבה בדקל שנזדמנה לו האשה עומדת על הדקל ועלה אליה מפני שהצדיק נמשל לדקל שעושה פירות דכתיב (תהלים צב, יג) צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח, כן הוא עושה פירות מתורה ומצות לרמוז לו שזכות תורה ומצות שלו עמדה לו בדבר הזה. או יובן רמזו לו על כוחו ועוצם ידו בתורה שהוא השיג גם הטעמים שהם עומדים למעלה מן האותיות וכן הדקל פירותיו גבוהים למעלה וזאת המעלה הגינה עליו בדבר זה.

פְּלֵימוֹ הֲוָה רָגִיל לְמֵימַר כָּל יוֹמָא: גִּירָא בְּעֵינֵיהּ דְּשִׁטְנָא. הנה ידוע לשון **רָגִיל** נאמר על שלשה פעמים והוא בכל יומא אחר שלשה תפילות היה אומר דבר זה נמצא בכל יומא ויומא הֲוָה רָגִיל דהיינו שהיה אומר זה שלשה פעמים ביום.

והא דאמר **גִּירָא** ולא סכינא, כי הגירא כוחו יותר חזק שפועל פעולתו מרחוק והסכין מקרוב דוקא ואמר בעיניה הוא כח התאוה שמראה לאדם דנקראים כוחותיו בשם עינים וכמו שכתוב בספר הלקוטים (במאמר מה) מלא עינים דלכל אדם מראה לו תאוה כפי מזגו וטבעו וכפי דעתו וכמו שנאמר וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם (בראשית ג, ו) ולכן אמרו רז"ל (ברכות נח.) גבי אנשי כנסת הגדולה כשרצו לבטל יצר הרע דעבירה כחלנהו לעיניה ולכן יצר הרע נקרא 'רע עין'.

יוֹמָא חַד מַעֲלֵי יוֹמָא דְּכִפּוּרֵי הֲוָה. הא דנתעורר השטן וחרד על דבורו של פלימו ביום ערב כיפור יותר משאר ימים נראה לי בס"ד כי היה ירא מקללה זו ביום כיפור יותר חדא מחמת קדושת היום ועוד דפלימו הוא בתענית ופועל יותר ועוד דאותו היום יש חמשה תפילות יחד והוא רגיל לומר כל יום שלשה פעמים קללה זו של השטן אחר כל תפלה ואם כן ביום כיפור מוכרח שיאמר אותה חמשה פעמים ולכן חש לה בעבור אותו יום יותר ובא לתקן הדבר ביום ערב כיפור גם עוד חש לקללה זו ביום

כיפור יותר משאר ימים משום דאותו היום ריע מזליה דשטן שאין לו שליטה ולכן חשש על עצמו יותר באותו היום.

אִידְמֵי לֵיהּ כְּעַנְיָא. רמז בזה כי פלימו בעוצם צדקתו ותורתו שלט ביצרו ועשאו עני שלא יכול לגזול כלום מתורתו ומצותיו והרי הוא עומד בחוץ שאין רשות ליכנס אם לא יתן לו רשות ולכן קרא אבבא וגם עשה לו בזה רמז תוכחה שמוכיחו ומתרעם עליו למה תקללני וכי מה עשיתי לך ומה נהניתי ממך ומתי נכנסתי לביתך ומה לך עמי שתקללני? ולכן עשה עצמו בדמות עני ועומד בחוץ לרמוז לו כי מצדו הנה הוא עני שאין לו הנאה של כלום ממנו ואפילו כניסה לביתו אין לו כי כל צדיק שאינו חוטא כלל עושה השטן והיצר הרע עני ועומד בחוץ.

והא דמלא נפשיה שחנא וכיכי לרמוז כי הוא נקרא מאוס אצל החכמים כמו שאמרו (ל:) אם פגע בך מנוול משכהו לבית המדרש דקראוהו מנוול על כן בדין הוא דלעביד קמייהו מילי דמאיסותא לצערם בכך כאשר שפטו עליו הם.

דף פא:

לֵימָא מַר: "**רַחֲמָנָא נִיגְעַר בֵּיהּ בַּשָּׂטָן**". נראה דנתרצה בכך מפני שדבר זה כבר נאמר עליו גבי יהושע כהאי גונא דכתיב יִגְעַר יְהֹוָה בְּךָ הַשָּׂטָן (זכריה ג, ב) ובעלי מקרא קורין פסוק זה בנביאים של זכריה ועוד גערה אינה קללה אלא מניעה שלא ישטין ולא יתגרה אבל מה שהיה אומר פלימו זו קללה הנוגעת לעצמו ובשרו שאומר גְּזֵרָא בְּעֵינֵיהּ דְּשִׂטְנָא.

כִּי אָתָא לְבֵיתֵיהּ, הֲוָה קָא שַׁגְרָא דְּבִיתְהוּ תַּנּוּרָא, סָלִיק וְקָא יָתִיב בְּגַוֵּיהּ. נראה לי לא היה בתנור להבה שישרף דאם כן מאבד עצמו בידים אלא רק היה אש בקרקע התנור ורצה לעמוד בתוכו שתכוינה כפות רגליו דבזה לא יש סכנה כי אם צער כויה ורצה לעשות תיקון זה נגד הקלקול דהוא שוור פירוש קפץ והגביה רגליו מן הארץ כדי להביא לה הרמון בשביל אתנן ולכן עשה זאת להכוות כפות רגליו ואפשר דמכח הכויה העלה שם אבעבועות והאריך הצער הזה אצלו ימים רבים כי לא נתרפאו והיו מוציאין ליחה עד שנפטר באותו הצער.

והא דבקשה הרמון כדי שאחר כך יהיה זה לסימן אך כונה עוד לרמוז כי הוא עודנו מלא מצות כרמון דלא נכשל באשה נכריה אלא זו אשתו היא.

וְשָׁמַע בַּעְלָהּ וְהֵפֵר לָהּ. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל והלא אין מחשבה רעה מצרפה למעשה?

ונראה לי הא דאין מחשבה מצרפה למעשה היינו משום דיש לעשות לו התנצלות דאם היה מזדמן מעשה לפניו לא היה עושה אך זו דעשתה מעשה לפי דעתה באיסור אף על גב דלפי האמת היתה היתר דנין אותה אלו היתה המעשה של איסור ודאי גם כן היתה עושה דהא באמת היא חשבה מעשה איסור ועשתה ואפשר להעמיס תירוץ זה בתירוץ של הרב ז"ל.

ועוד נראה לי בס"ד דאף על גב דאין מצרפין מחשבה רעה למעשה היינו להביא עליו יסורין או גיהנם אבל ודאי צריך סליחה דדמי למצות עשה דאין מענישין על ביטולה אלא בעידן רתחא ועל כל פנים צריך סליחה וכפרה.

מִי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לֶאֱכֹל חֵלֶב וְעָלָה בְּיָדוֹ חֵלֶב עַל אֵחַת כַּמָּה וְכַמָּה. קשא אם לענין עונש על אכילת חלב בא לעשות הקל וחומר הזה לא אצטריך דהא עונש אכילת חלב מפורש בכתוב והוא מן חיובי כריתות דהקל וחומר עביד על המחשבה בפני עצמו דאף על גב דאיכא מלקות וכרת על המעשה הנה ראוי לקבל עוד עונש פרטי על חלק המחשבה שהיה לו באותה מעשה.

רַבִּי עֲקִיבָא, כִּי הֲוָה מָטֵי לְהַאי פְּסוּקָא, הֲוָה בָּכֵי, אָמַר: וּמַה מִּי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לֶאֱכֹל בְּשַׂר חֲזִיר, וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר טָלֶה, אָמְרָה תּוֹרָה: צְרִיכָה כַּפָּרָה וּסְלִיחָה, מִי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לֶאֱכֹל בְּשַׂר חֲזִיר, וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. מקשים למה רבי עקיבה הוה בכי על זאת יותר משאר חכמים? ומתרצים בשם רבני אשכנז ז"ל משום דעשרה הרוגי מלכות היו גלגול השבטים ונתפסו בעון מכירת יוסף הצדיק ע"ה אך מצינו שאמר לו יוסף הצדיק ע"ה וְעַתָּה אַל תֵּעָצְבוּ וְאַל יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי מְכַרְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי אֱלֹקִים לִפְנֵיכֶם וכו' (בראשית מה, ה) כלומר זו היתה סיבה מאת ה' כדי לכלכל העולם כולו ואם כן תיקשי למה נענשו עשרה הרוגי מלכות בעבור זאת מאחר שהמעשה היתה לטובה? אך לפי מה שאמר הכתוב (במדבר ל, יג) 'אִישָׁהּ

הֲפֵרָם וַהֲ' יִסְלַח לָהּ' דצריכה כפרה משום מחשבתה הרעה אף על גב דגוף המעשה היה טוב לכן גם הם נתחייבו בשביל המחשבה עד כאן דבריהם.

וראיתי מקשים על דבריהם דלא דמי הא להא דהכא הכתוב איירי במעשה של היתר ממש דעלה בידו בשר טלה אך המעשה של השבטים היתה באיסור דעל כל פנים הם מכרו אותו ועברו על פסוק וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת (שמות כא, טז) ורק הקדוש ברוך הוא סיבב מאותה מעשה טובה דנתגדל יוסף הצדיק ע"ה במצרים ובאה הטוב של השבע על ידו.

ואנא עבדא אבא לקיים דברי רבני אשכנז ז"ל הנזכר באופן זה דכתבו בשם הרמ"ע ז"ל דהשבטים פטורים מן המיתה משום דאיתא בסנהדרין (סנהדרין פו.) וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא 'בְיָדוֹ' פרט למצוי אצלו כבן ואח ועוד טעם שני איכא דאיתא התם דאין חיוב אלא רק במי שגונב ומחזיק ותוקף בו לזכות תחלה ואחר כך מוכרו שנאמר וְהִתְעַמֶּר בּוֹ וּמְכָרוֹ (דברים כד, ז) והם לא תקפו בו אלא מכרו אותו בעודו בבור ואותם שקנו אותו משכו אותו והעלהו ולקחוהו עד כאן דבריו.

והנה טעם הראשון ליתיה כי הם לא היו נוהגים עמו מנהג אחים והפרו אחוה וכמו שאמרו חז"ל על פסוק 'נָסְעוּ מִזֶּה' (בראשית לז, יז) שהפרידו בני רחל מהם והוא לא חשוב מצוי אצלם ולא נשאר להם פיטור אלא מצד טעם השני שהם לא תקפו אלא מכרו אותו והקונים משכו אותו ולקחוהו, מיהו היכר זה לא היה במתכוון כי הם לא סלקא דעתייהו להתיר המכר בכך אלא נזדמן הדבר כן מאיליו ונמצא זה דומה דנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דהם לא הרגישו בהתר זה ולא היתה כונתם בכך אלא מחשבתם באסורא.

והנה בעיקר הקושיא במאמר הנזכר דהוה רבי עקיבה בכי, תרצתי בס"ד דהוה רבי עקיבה בכי בהאי קרא משום עובדא דשטן דנזדמנה לפניו דאדמי ליה כאיתתא בריש דקלא וראה אותה וחשק בה ועלה לדקלא לתבעה ובאמצע הדקל שבקיה יצר הרע וירד וידוע דאי אפשר שתתגבר התאוה בערוה אלא אם כן יסתכל בה ויראנה וכבר כתבתי לעיל דהבטה בערוה יש אומרים דאסור מן התורה מקרא ד'לֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי עֵינֵיכֶם' ויש אומרים מדרבנן ובפנויה לכולי עלמא אסור מדרבנן.

והגם דהבאתי לעיל דהסתכלות בשידה ורוחות ולא באשה ממש שאני דלא אתמר איסורא ד'לֹא תָתֻרוּ אַחֲרֵי עֵינֵיכֶם' בכהאי גוונא מכל מקום רבי עקיבה כשהיה מגיע למקרא זה ד'אִישָׁהּ הֲפֵרָם וַהֲ' יִסְלַח לָהּ' דמוכח מיניה כל היכא דהמחשבה באיסורא הוות אף על גב דהמעשה היתר גמור צריך כפרה וסליחה לכן מזה היה דן בהך עובדא דאף על גב דאשר חישב בהסתכלות לא הוה באשה ממש מכל מקום צריך כפרה על מחשבתו והסתכלותו שהיתה על אשה ממש כי הוא חשב דזאת הנראית לו על הדקל היתה אשה ממש דשייך בה האי איסורא ד'לֹא תָתֻרוּ'.

מִי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לֶאֱכֹל בְּשַׂר חֲזִיר, וְעָלָה בְּיָדוֹ בְּשַׂר חֲזִיר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה! (במדבר ל, יג). קשה מה שנתחדש לו בחלוקה זו דעלה בידו בשר חזיר מכח האי קל וחומר והלא עונש המתכוין לאכול בשר חזיר מפורש בכתוב והוא חיובי כריתות ולמאי אצטריך האי קל וחומר?

ונראה לי בס"ד דלא בא לחדש דבר על אכילתו במזיד אלא בא ללמוד קל וחומר לחייב על המחשבה שהיתה לו קודם אכילה דעדיין לא אכל ורק חשב לאכול והיא על פי מה שאמרו בגמרא לעיל (בדף מ') מחשבה העושה פירות הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה שאין עושה פירות אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה, ופירש רש"י עושה פירות שקיים מחשבתו ועשה מצרפה למעשה שנפרעין ממנו אף על המחשבה עיין שם. וכוונתו היא דלאו על מחשבה דהיתה בשעת מעשה איירי דזה פשיטא אך קאי על המחשבה דקדמה למעשה דתחילה חשב לאכול חלב בכונה דנפרעין ממנו גם על אותה מחשבה שקדמה דלא הוות בעידנא דמעשה ועל זאת המחשבה שקדמה לשעת מעשה בא ללמד כאן דנפרעין עליה בפני עצמו מפני שסופה באה לידי קיום במעשה. "**וְלֹא יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ**", **כְּשֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מַגִּיעַ לְפָסוּק זֶה, הָיָה בּוֹכֶה** (ויקרא ה, יז). הא דרבי עקיבה היה בוכה בפסוק זה טפי מזולתו נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בגמרא דחגיגה (חגיגה יד:) תנו רבנן ארבעה נכנסו לפרדס, בן עזאי הציץ ומת ובן זומא הציץ ונפגע ואחר יצא לתרבות רעה ורק רבי עקיבה נכנס בשלום ויצא בשלום ואף הוא באו מלאכי השרת לדחפו אמר להם הקדוש ברוך הוא הניחו לזקן זה שראוי הוא להשתמש בכבודי!

ופירש רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רז"ל דארבעה חכמים הללו היו מופלגים בחכמה והיו צופים ברוח הקודש ובמעשה מרכבה ועלה בדעתם לתקן הפגמים שפגם אדם הראשון בחטאו אך אי אפשר לתקן הפגמים ההם אלא עד שימשיכו ארבעה מוחין שהם חכמה ובינה ותרין עטרין דדעת שהם חסדים וגבורות וכולם יחד הם ד' מוחין, אמנם ארבע חכמים אלו עלה בדעתם שבין ארבעתם יחד יתקנו הפגמים הנזכר והיינו שכל אחד מהם יתקן וימשיך מוח אחד מאלו הארבעה מוחין הנזכר כי חשבו שאין כח בהם להמשיך הד' מוחין וכן עשו אבל טעו בזה כי היה צריך שכל הארבעה מוחין יושלמו על ידי אחד מהם בלבד.

וכן גם לרבי עקיבה שנכנס בשלום ולא חטא בזה התיקון אשר עשה בקשו מלאכי השרת לדחפו והטעם כי באמת תיקון שלו היה שלם וטוב יותר מכולם ונעשה בו תועלת מפני כי אף על פי שהמשיך מוח אחד לבדו עם כל זה הועיל כי מחמת דאותו המוח שתיקן הוא היה עטרא דחסד אז על ידי תיקונו נתקנו כל המוחין ממילא אך עם כל זה שגג בזה שהיה צריך שהוא לבדו ימשיך כל הארבעה מוחין כלם ולכן בקשו מלאכי השרת לדחפו, והשם יתברך הצילו כי על כל פנים נתקנו כל הארבעה מוחין בסיבתו אף על פי שהוא עצמו לא נחת לתקן אלא מוח אחד בלבד, עד כאן דבריו זלה"ה בקיצור כי שם ביאר באורך פרטות הקלקול שנעשה מעשה כל אחד ואחד מהם וגם ביאר טעם מיני העונשים שנעשו לכל אחד ואחד כמ"ש.

ולכן רבי עקיבה כשהיה מגיע לפסוק זה דאמר מי שנתכוון לאכול שומן ועלה בידו חלב דאמרה תורה 'וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ' היה בוכה על חביריו שהיו עמו בשותפות עליית הפרדס דכולם חשבו לתקן וכוותם היתה לטובה לאכול שומן ורק שגו ברואה ועשו קלקול במעשיהם וכל אחד קבל עונש גדול כפי ערך הקלקול שהיה על ידו, זה מת וזה נפגע וזה יצא לתרבות רעה והיה בוכה עליהם ואמר אם כן המתכוון לקלקל ועשה קלקול על אחת כמה וכמה וגם על עצמו היה בוכה קצת כי על כל פנים הוא שגה בתיקון שעשה והיה בסכנה גדולה דרצו מלאכי השרת לדחפו לולי השם יתברך היה בעזרו והצילו.

לָא סָבַר לָהּ מַר דְּמִקַּדְּשָׁא. פירש רש"י ז"ל אין אדוני יודע שהיא מקודשת. ולשון לא סבר אינו מתיישב במקום לשון 'אינך יודע' ונראה לי הכונה דאמר לו אם לא חשבת דהיא מקודשת דהיה לך לחשוב אולי היא מקודשת.

דף פב.

שֶׁאֵין אֻמָּנוּת שֶׁאֵין בָּהּ עֲנִיּוּת וַעֲשִׁירוּת. נראה הכונה לפעמים כל האומנים יהיו עניים מפני שאין הרווחה לבני אדם בעסק שלהם כראוי כדי שיביאו להם עסק מלאכה ולכן האומנים בטלים ומוזלין בשכר מלאכתם חצי הערך ועם כל זה אין נמצא להם עסק מלאכה ולעת כזאת האומנות יש בה עניות ולפעמים יהיו האומנים עשירים כי יש הרווחה בעולם לבני אדם בעסק משא ומתן שלהם וגם מצד שדות וכרמים שלהם וכיון דהרווחתם רבה מביאים לאומנים עסק של מלאכה לעסוק בשבילם ובשביל ביתם ומחמת רבוי הנצרכים אשר מבקשים מהם עסק מלאכה הרבה מוסיפים שכר מלאכתם על חד תרין ויתעשרו.

טוֹב שֶׁבָּרוֹפְאִים לַגֵּיהִנֹּם. נראה לי בס"ד הרופא שאינו פקח ומומחה לא יסמוך על דעתו לתת סמים חריפים ותקיפים אלא יתן סמים קלים פשוטים אשר אם לא יועילו ודאי לא יזיקו ואם כן אין תקלה יוצאה מסיבתו ואם יכבד חליו של חולה מאיליו יכבד ולא יגיע לו נזק מן הסמים שנותן לו לשתות. אבל רופא שהוא בקי ומומחה סומך סומך על דעתו ונותן סמים חריפים ותקיפים לעשות בהם מלחמה עם החולי של החולה לגרשו בעל כרחו ולפעמים ישנה לתת סם שיעור יותר ממה שצריך לחולה לפי מזגו וכוחו ומחמת חריפות ותוקף הסם יזיק לו.

ועוד לפעמים ישגה בעיקר החולי ויתן סמים דלא שייכי לאותו החולי של החולה ואז יזיק הסם אליו ויהיה סיבה למיתתו בר מינן ולזה אמר טוֹב שֶׁבָּרוֹפְאִים קרוב הוא לירד לַגֵּיהִנֹּם בעבור שפיכות דמים של החולים אשר תסובב על ידו.

כָּשֵׁר שֶׁבַּטַּבָּחִים, שֶׁתְּפוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. נראה לי בס"ד הכונה כי הטבחים מביאים משרתים ריקים ופוחזים רעים וחטאים למכור להם הבשר והם מוכרים לישראל עם בשר המותר בשר נבלות וטריפות כדי להרויח ונמצא אלו גורמים מיעוט השפע ומיעוט הפרנסה מישראל כי זה הוא מסיבת אכילת נבלות וטרפות כנודע וידוע מה

שאיתא בקהילת יעקב ז"ל דקליפת עמלק מונעת הפרנסה לישראל ולכן בעבור גלגול המשקאות בא עמלק עיין שם. ונמצא זה הכשר שבטבחים שבני אדם רצים לקנות בשר מן בית המטבחים שלו ומחנותו ואך הוא משרתיו רשעים דמאכילין בשר נבלות וטריפות לישראל ועל ידי כך מונעין שפע הפרנסה נחשב שותפו של עמלק דגם קליפת עמלק מונעת הפרנסה מישראל.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם בזה דאמרו רז"ל המאכיל נבילות וטריפות לישראל ראוי להשליכו לכלבים וכמו שאמרו (ירושלמי תרומות ח, ג) עובדא הוה בחד טבח רשע שהיה מאכיל נבלות לישראל ונפל מן הגג ומת והיו הכלבים אוכלין אותו והניחם ר"ח דאמר מדילהון אכלין יען כי נבלה וטריפה חלק הכלבים וידוע מה שאיתא בקהילת יעקב ז"ל דעמלק קליפתו כלב ובזה פרשתי בס"ד הטעם דאמרו רז"ל דעמלק בא בעון לשון הרע ולזה אמר כאן **כָּשֵׁר שֶׁבַּטַּבָּחִים** המסבב אכילת נבלות לישראל על דרך שביארנו לעיל זה שותפו של עמלק דקליפתו כלב.

ועוד נראה לי דרך הלצה על אותם הטבחים שכתב עליהם הרב מהר"ח [מורינו הרב רבי חיים] פאלאג"י ז"ל שדרכם לעשות מראש חודש אב עד תשעה באב חגים ומועדים באומרם כי כל ימי השנה ובפרט במועדים הם מאוסים ומזיהמין במלאכתם ומתי תהיה שמחתם אם לא בימים אלו שהם ימי בטלתם ובאמת מנהג זה רע ומר להפוך להם ימי האיבול לימי מועד ושמחה ולכן הם נעשים בזה שותפים של עמלק יען כי עמלק ימי שמחתו הם ימים אלו וכמו שאמרו בזוהר הקדוש בזמן שיש לישראל מועדים וימים טובים יש לסטרא אחרא אבילות ויגון ואנחה ובזמן שיש לשונאיהם של ישראל ימי איבול וצער תעשה הסטרא אחרא ימי שמחה ויום טוב ולכן טבחים אלו וכיוצא בהם הם שותפיו של עמלק.

רַבִּי נְהוֹרַאי אוֹמֵר: מַנִּיחַ אֲנִי כָּל אָמָנוּת שֶׁבָּעוֹלָם וְאֵינִי מְלַמֵּד אֶת בְּנִי אֶלָּא תּוֹרָה.

נראה לי בס"ד כי אומנות אחת ודאי ראוי ללמדו אך על לימוד מיני אמניות הרבה מניח אותם ומלמדו תורה.

אי נמי אף על פי שיש לא־ל ידי ללמדו אמניות אניח אותם לאחרים שילמדום ואת בני אני מלמדו תורה דאפשר לעולם שיתקיים מצד האמנות על ידי אחרים.

מָצִינוּ שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה (בראשית כו, ה). קשא מה שייכות ומה קשר יש לדברים אלו עם דברים שקדמו במשנה?

ונראה לי בס"ד דאתמר במשנה זו לימוד התורה נותן לאדם אחרית טוב ויליף לה מדכתיב (בראשית כד, א) וְאַבְרָהָם זָקֵן, כלומר זקן שקנה חכמה הוא עסק התורה וגם זקן כמשמעו שבאו לו ימי הזקנה ואז בֵּרַךְ ה' אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל שהיה לו אחרית טוב ותקוה טובה ועל זה קשא מנא ליה שאברהם אבינו עסק בתורה ומחמת עסק התורה זכה לכך והלא עדיין לא נתנה ואם כן מסתמא זכה לכך בעבור שקיים שבע מצות? ולזה אמר מָצִינוּ שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ אֶת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ עַד שֶׁלֹּא נִתְּנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כו, ה) עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי. וקשה איך אפשר שקיים כל התורה כולה חדא דלא ניתנו עדיין אלא רק שבע מצות? ועוד אפילו אם היתה נתונה התורה למטה איך אפשר לאדם אחד לקיים הכל? אלא ודאי מוכרח לומר דהתורה ניתנה לו בשלימות והיה עוסק בלימודה ולהכי נחשב לו כאלו קיים כל התורה כולה דכל הקורא פרשת עולה כאילו הקריב עולה וכיוצא בזה (מנחות קי.) ולכן אמרו מכח לימוד התורה היה לו אחרית הטוב הזה.

דף פב:

מִימַי לֹא רָאִיתִי צִבִּי קַיָּץ, וַאֲרִי סַבָּל, וְשׁוּעָל חֲנָנִי. יש להבין למה נקיט צבי קודם ארי והוה ליה למימר למנקט ארי תחלה?

ונראה לי בס"ד יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים (משנה אבות ה, כ). ופרשתי בס"ד **עַז כַּנָּמֵר** דבר זה כלל לעסק התורה ולקיום מצות עשה ולא תעשה שלא יבטל לימודו מפני הבושה שאחרים מלעיגים עליו וגם לא יבטל מצות עשה ולא יעבור על איסור מפני הבושה אלא יהיה עז לקיים כל זה אפילו אם אחרים אינם מקיימים אלא הם מלעיגים עליו ואחרי זה חזר ופרט לכל אחת משלש אלו:

דבר **קַל כַּנֶּשֶׁר** לעסק התורה **וְרָץ כַּצְּבִי** לקיום מצות עשה דהיצר הרע אינו נלחם בזה אלא עושה לו עצלות שיתעצל לעשות עד שיעבור זמנה ולזה יפול לשון ריצה וכמו

שאמר התנא (משנה אבות ד, ב) 'הֱוֵי רָץ לְמִצְוָה קַלָּה וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבֵרָה' כי בעבירה יצר נלחם עם האדם להחטיאו בה' והאדם יברח מן המלחמה אם לא יוכל להלחם כנגדו וכמו שאמרו בגמרא (עבודה זרה יז.) בתרי רבנן דהוה לקמייהו חד שביל שיש בו בית עבודה זרה וחד שביל שיש בו קובה של זונות, ואמר חד לחבריה נברח מזה השביל שיש בו זונות ולא נלחם עם יצר הרע, והשיב לו אדרבה נלך בזה השביל ונלחם עמו! ולכן על לא תעשה אמר **וְגִבּוֹר כָּאֲרִי** להלחם עם היצר הרע ונקיט התנא הדברים כסדר תחלה מצות עשה ואחר כך מצות לא תעשה וכאשר פרשתי בס"ד במקום אחר. ולכן גם כאן נקיט כסדרן תחלה **הַצָּבִי** אשר ממנו נקח דמיון למצות עשה ואחריו **הָאֲרִי** אשר ממנו נקח הדמיון למצות לא תעשה.

ועוד נראה לי בס"ד נקיט להו בסדר זה כי המלאכות דנקיט בהו כולם ענין אחד הם דהקציעות עושים בשדה ואחר שיתייבשו מביאם הסבל על שכמו לחנות החנוני ואז החנוני מוכרם בחנותו נמצא עסק זה 'קַיִץ סַבָּל חָנְוָנִי' הוא ענין אחד לכך נקיט **צְבִי** תחלה ואחריו **אֲרִי** ואחריו **חָנְוָנִי** כפי סדר העסק הזה כולו ולפי שעסק עולם הזה לא ניתן לאדם אלא בשביל תיקון חטא אדם הראשון בעץ הדעת דתאנה היה (סנהדרין ע:) לכך נקיט כאן עסק של קייץ שהוא בתאנים.

עוֹמֶדֶת לוֹ לָאָדָם בְּעֵת יַלְדּוּתוֹ, וְנוֹתֶנֶת אַחֲרִית וְתִקְוָה בְּעֵת זְקֻנוּתוֹ. נראה לי בס"ד כל איש ישראל יש לו חלק בשלשה שמות אלו שהם ישרא**ל** יעקב ישורו**ן** אשר סופי תיבות שלהם 'לבן' שרומז ללובן העליון שהוא חסדים גדולים וגם רומז לליבון העונות דכתיב כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ (ישעיה א, יח) ובכל זה יזכה האדם יותר בימי זקנותו דאז הגיע למקום השיבה והזקנה כי על כן חייבין הכל לקום מפניו וזה נרמז באומרו **וְנוֹתֶנֶת אַחֲרִית בְּעֵת זְקֻנוּתוֹ** הוא הרמז הרמוז באחרית שלשה שמות הנזכר שכל זרע האבות יש להם חלק בהם.

גם **אַחֲרִית** רמז לאחרית שם אדם שהוא מ"ם סתומה הרומזת לשמירה שלימה שיהיה מוקף מן ד' רוחותיו כמו מ"ם סתומה וזו מספרה ת"ר כמנין ציצית [600] שמקיף האדם מכל צדדיו.

גם עוד **אַחֲרִית** רמז לאחרית שם ישרא**ל** שהוא למ"ד שמספרו במלואו כמנין ע"ד

שבו רמוז שם הבטחון [שם אכדט"ם שעולה 74] בסוד בְּטָחוּ בַהֶ' עֲדֵי 'עַד' (ישעיה כו, ד) גם בו נרמז השפעה העליונה הנקראת בשם עד בסוד בַּבּקֶר יֹאכַל 'עַד' (בראשית מט, כז) ולימוד התורה רמוז באות למ"ד כידוע.

ובזה פרשתי בס"ד לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם (דברים לב, כט) והיינו התורה נקראת **זֹאת** דכתיב וזאת התורה וְזֹאת הַתּוֹרָה (דברים ד, מד) **יָבִינוּ** שיש למ"ד אחריתם וזהו **לְאַחֲרִיתָם** קרי בה 'למ"ד אחריתם' אם כן זה יורה שכל השכלתם צריכה להיות בזאת היא התורה כי הכל הולך אחר החתום (ברכות יב.).

ולזה אמר כאן על התורה ונותנת לו אחרית הוא אות למ"ד שהוא אחרית שם ישראל ונשאר בישראל אותיות 'אשרי' [511] שעולים מספר תקוה [511] ולזה וְנוֹתֶנֶת לוֹ אַחֲרִית וְתִקְוָה.

בְּעֵת יַלְדּוּתוֹ, מַהוּ אוֹמֵר: "וְקוֹיֵ הֶ' יַחֲלִיפוּ כֹחַ, יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְּשָׁרִים" (**ישעיהו מ, לא**).

נראה לי כי התורה נקראת תּוּשִׁיָּה (ישעיה כח, כט) דמתשת כוחו של אדם (סנהדרין כו:) נמצא כח הגוף נחלש אך באמת כח הנפש מתרבה וגדל ולפי זה הוא עושה חליפין כח הגוף בכח הנפש ולזה אמר **יַחֲלִיפוּ כֹחַ** וכמו שאמר הכתוב כִּי אֱלֹקִים שֹׂפֵט זֶה יַשְׁפִּיל וְזֶה יָרִים (תהלים עה, ח) ובזקנותו מהו אומר? **עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה** (תהלים צב, טו) יְנוּבוּן לשון נִיב שְׂפָתָיִם (ישעיה נז, יט) שיש להם כח ויכולת לעסוק בתורה ולדבר בדבר הלכה וכמו שאמרו זקני תלמידי חכמים כל זמן שמזקינין דעתן מתוספת עליהם (משנה קנים ג, ו) ונמצא בזקנותם אומרים חידושי הלכות לאמיתה של תורה מה שלא אמרו מקודם בילדותם ולא ידמה בעיניהם הלימוד לצער הגוף אלא גם מצד הגופים שלהם **דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ** כי התורה נותנת חיים לעושיה וּמוֹצְאֵהּ מָצָא חַיִּים.

סְלִיק מַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין